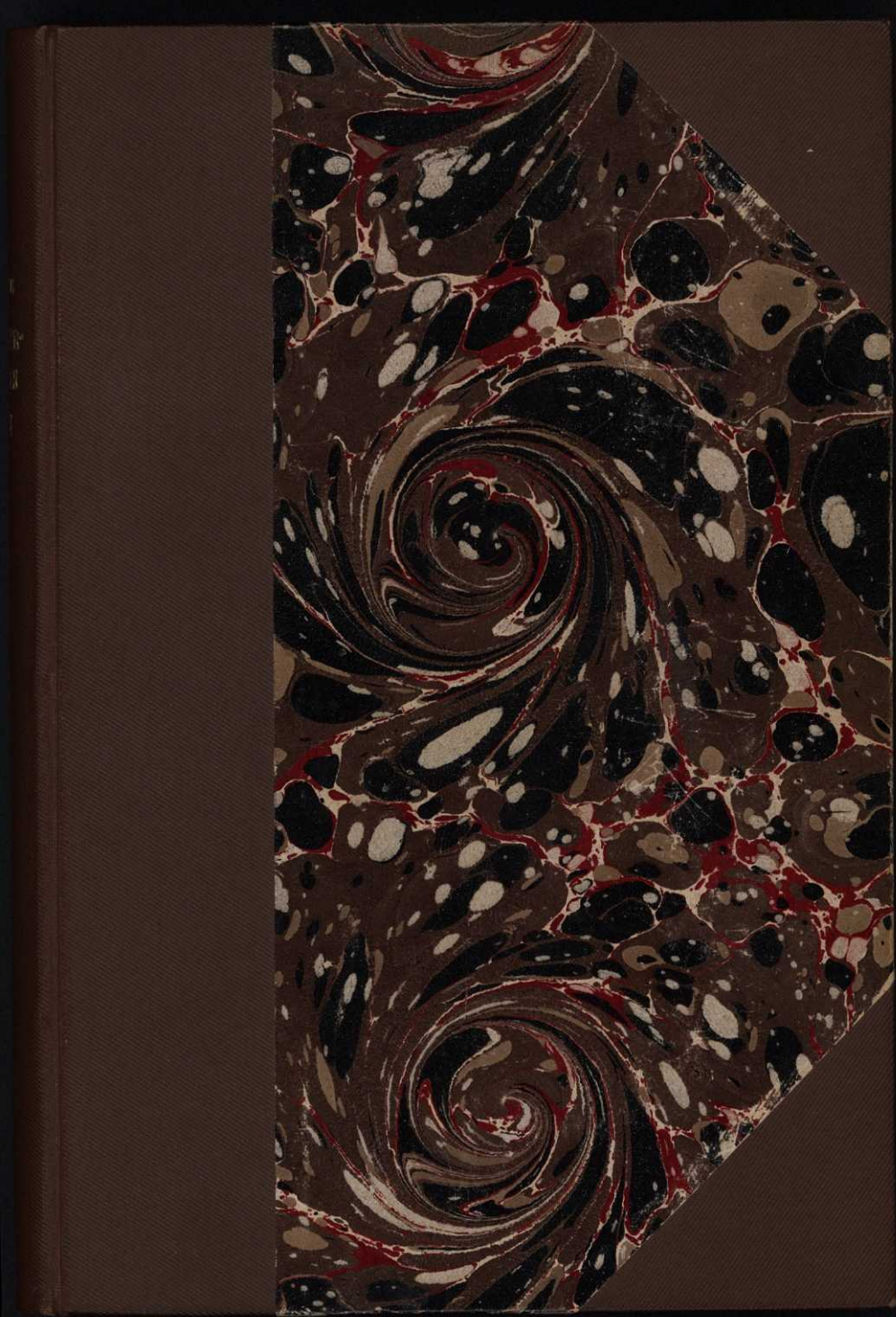

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

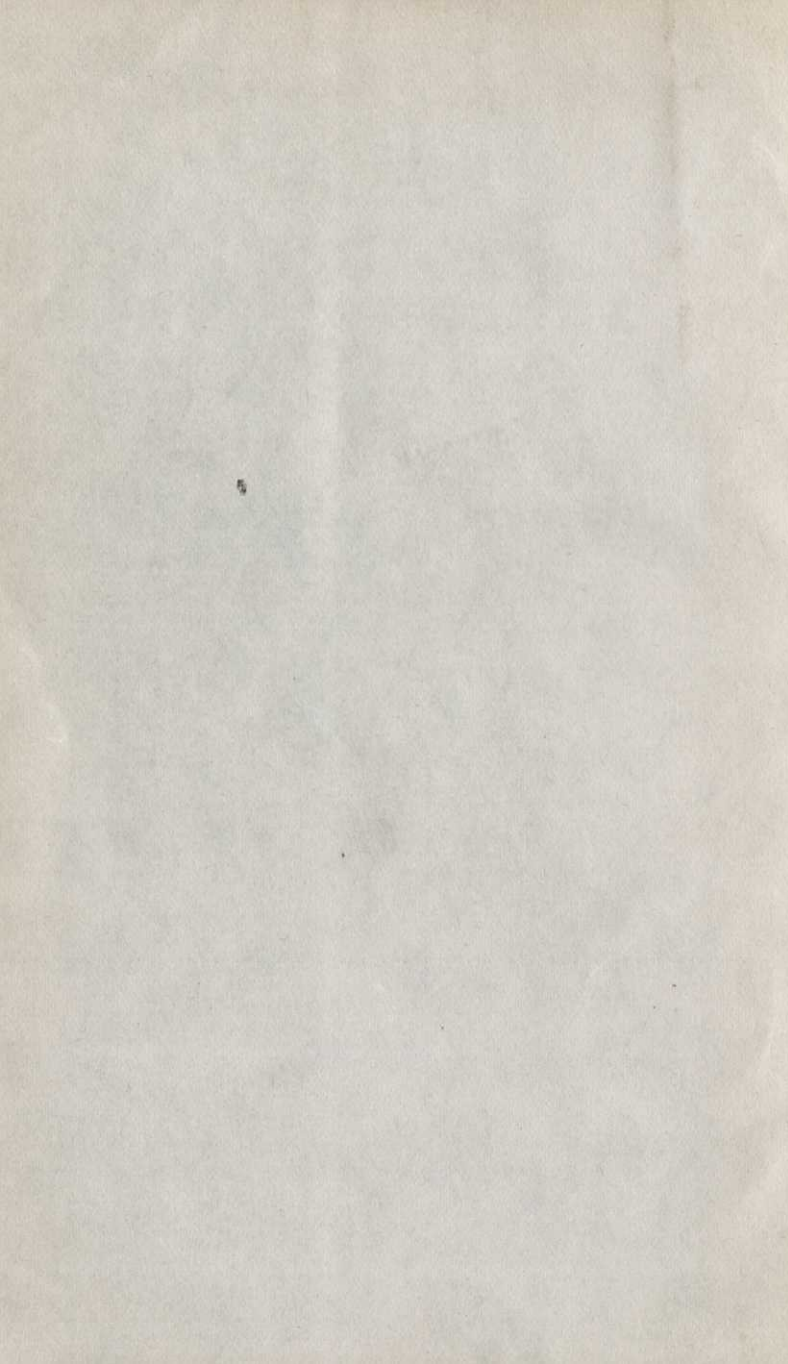

Allmänna Sektionen

Litt.
Sv.

Martin Koch

Timmerdalen

III
Kulturmänniskor

* MARTIN KOCH *

TIMMERDALEN

422

MARTIN KOCH

TIMMERDALEN

EN HISTORIA OM KULTUR

III

Stockholm
Albert Bonniers förlag

Här ser ju ändå ganska hyggligt ut.

Ett halvstort rum med nakna, oljefärgsmålade väggar. Två höga fönster, som släppa in ett nyktert, gråkallt dagsljus. Under det ena fönstret står ett bord, och vid bordet sitter en fångknekt, någon underhuggare med kalnad hjässa och uniformsrocken halvöppen.

Bordet och stolarna och ett skåp, som räcker från golv till tak i ena hörnet, äro enkla, bestrukna med en tarvlig smutsgul färg. Likadant soffan vid väggen mitt emot fönsterna, men sofflocket är överklätt med billigt svart skinn.

Samma gula krogfärg har den där dörren. I nästa ögonblick ska den öppnas. —

Bernt Andersson vände sig trögt omkring och betraktade med uppmärksamhet vad den så fruktade och hatade inrättningen hade att erbjuda. Här såg åtminstone rent ut — på något pinsamt sätt hygieniskt rent enligt alla vetenskapens fordringar. Fönstren vette åt fängelsets yttergård, där några träd nådde upp till de nedersta rutorna med sina vinternakna kronor. Längre bort såg han krönet av den grova yttermuren mot bakgatan.

Han var i mottagningsrummet på länscellfängelset i Helgestad, en av herrefolkets många pålitliga fästningar mot arbetarna.

När han åter vände sig mot dörren längst bort, såg han, att någon hade kommit in. Men synen var ryslig. En människofigur, höljd i ytterligt vida byxor av smutsgrått säcktyg och likadan tröja med alltför långa ärmar. Där huvudet borde vara syntes endast en ljusblå påse, vilande på mannens skuldror. I påsen voro två stora, runda hål för ögonen.

— Raska på där! manade fångknekten, som från sin plats vid bordet fixerade dem oavbrutet.

Fången drog av sig huvudbetäckningen.

Bernt närmade sig honom motvilligt, han kände en frysning ila över ryggen.

— Är det — Gerhard Brand?

— Det är numro sjuttioåtta, ni ville ju tala vid honom? sade vaktaren.

— Va vill du? frågade fången tvärt. Ja heter Gerhard Brand, men va fan vill du mej?

Bernt knep ihop tänderna och förmådde äntligen sträcka fram sin hand:

— Jag heter Bernt Andersson, sade han.

— De vet ja, snäste fången. Ja har sitt dej på våra möten.

— På klubben då? Ja, jag är medlem nu.

— De va inte för tidigt.

Fångknekten avbröt:

— Raska på med det ni har att säga åt numro sjuttioåtta. Här ä fler än ni som vill ha samtal.

Bernt spratt till av förskräckelse. Han hade ju ett ärende till denne Gerhard Brand. Han var kamrat till fången. Nu fick han bråttom, alltför onaturligt bråttom, att treva i sina fickor.

— Jag hade litet pengar.

— De har ja inte bett om!

Brand rätade upp sig stramt.

— Var har jag stoppat ner'et nu då — jo, här. Det är från kamraterna i klubben så att — Brand — så att — du — skulle få till extra förplägning.

— De har ja inte bett om, sa ja ju!

— Nej, men vi tyckte vi ville ge dig ändå. Som en liten tacksamhet för allt du har verkat och för att du lider för vår rättvisa sak.

Fångvaktaren sköt in:

— Det där får ni talas vid om sen. Var det något mera?

— Lugna sej, Eriksson, tiden ä inte slut ännu, sade Brand trankilt. Ä du ny i klubben, du Bernt?

— Ja.

— Ä du en rikti socialist också?

— Ja!

Bernt strålade upp. Brand fortsatte:

— Då kommer du väl också in hit en gång. På lite längre besök, kanske. Så hinner du vänja dej å behöver inte stirra som en torsk, när du ser en kamrat klädd i fångkläder. De ä en hedersuniform, som de förbannade klassamhället ger åt arbetaren, begriper du. Ja ä ingen mördare eller tjuv. Ja har bara hädat hans majestät länsman Åkerberg, de kostar tre månars enkelt, så ja ä snart tillbaka hos er igen.

— Tiden är slut, kom det kort från bordet.

— Nå, hit med slantarna, kamrat! Du ska hälsa å tacka!

— Har du ingen särskild hälsning, du vill ha fram?

— Min hälsning till kamraterna ä bara — leve socialismen!

Han svängde sin blåa hätta och slank ut på glappande tofflor genom dörren, i stolt medvetande av att på ett glänsande sätt ha imponerat på den nye kamraten.

Fångnekten kom fram till Bernt:

— Den här vägen ut.

Han förde honom till ytterdörren.

I rummet utanför satt ett dussintal stackare och väntade, mest gamla kvinnor, svartklädda.

Bernt tumlade emot en stol, som skrapades undan, gick rätt i famnen på en vattenblek gumma med rödkantade ögon, kom loss igen, huvudyr och klumpig. Han krånglade sig ut genom dörren, korridoren rätt fram och sedan nerför en smal stentrappa i halvmörker.

Portvakten öppnade åt honom. Han var äntligen i det fria.

Bernt Andersson och far hans, Jon, hade tröttnat att ligga i skogarna på bolagsarbete. De hade kommit ner till Gudälvs socken.

Inom den kommunen ligga elva sågverk och fyra trämassefabriker tätt hopade invid varandra. Storfors bolag äger den äldsta och största sågen och dessutom en nyanlagd sulfittfabrik, de ligga på samma område, några kilometer långt, utefter Svartälvens södra strand.

Gubben Andersson har fått arbete i sågen.

Bernt hade fått för sig, att han inte ska arbeta åt Storfors. Han började som barkare på Granå sulfatfabrik vid socknens östligaste strandremsa, bortåt en halv mil nedanför Storfors. Där arbetade han nu som tvättare.

Far och son voro åter skilda.

Den sentimentala gossedrömmen att köpa en ny gård åt far är ställd på framtiden, och på en så långt avlägsen framtid till och med, att den börjat sammansmälta med föreställningarna om paradiset på andra sidan livet.

De kommo ner från skogarna, lastade med guld. Det gör alltid en skogsarbetare. De hade sparat ihop väl tusen kronor tillsammans under sitt djuriska liv ett par års tid.

För den summan kontant kunde de få övertaga torpställen både här och där, men utan skog och utan duglig jord. De sågo sig om, de granskade, övervägde och vra-

kade, de hade ännu inte passerat fabrikenas helvete och lärt sig den rätta ödmjukheten.

Varje ställe var så jämmerligt uselt gentemot Åsens gård på liden med milavidderna under ögonen och blånande storfjällen i fjärran. Det fanns ingen jord som dugde för dem mer än Åsens jord. Så måste de vänta och se tiden an.

Fadern hade för länge sen resignerat och böjt sig under Guds vilja. Han levde för resten bara ett stympat liv, men för Bernts skull måste han tro på den nya gården.

Bernt förstod, att det var Åsens gård och ingen annan, som måste erövras åt fadern. Därmed var det också klart för honom, att saken var i det närmaste hopplös. Men för faderns skull måste han anse affären ganska enkel. Vänta bara, om några år ha vi den tillbaka!

Om några år är nog far slut. Då är också drömmen slut.

Så gingo de båda och visste detsamma och spelade för varandra samma lustiga komedi.

Ingen av dem hade en aning om, hur affärer skulle klaras. De gjorde sig inte riktigt bra i tidens svåra tävlan. Marknaden dominerades av sådana skarpa karlar som inspektor Johansson och faktor Erik Persson, numera trävarufirma Johansson & Persson i Helgestad. I den konkurrensen blevo hederliga män alldeles givet långt bakom flötet.

Utanför Granå lilla anhaltstation stod Bernt en mörkande vinterafton. Han hade nyss kommit med tåget från staden, där han besökt Gerhard Brand på fängelset.

En släde stod på planen och väntade. Hästen var vit av rimfrost i kylan och skakade otåligt på bjällerkransen.

En herre, instoppad i en vargskinnspäls av oerhört omfång, vaggade dit. Bernt hälsade mekaniskt, det var disponent Ek på Storfors, som var ute i affärer. Slädekipaget for i väg med klingande silvertoner över gnistrande snö och blev borta i skymningsdunklet.

Stjärnorna stego fram den ena efter den andra i blåvit glans på himlavalvet. Fönstren lyste i alla små stugor runt omkring, till hälften nerbäddade i snödrivorna.

Det var kallt på allvar. Bernt gnuggade öronen med skinnvantarna och gick mot nykterhetskaféet, som genom dörren sände ut en varm imma var gång någon mörk figur slank ut eller in.

Men Bernt gick förbi. Han hade ingen lust att vara bland folk i kväll. Han fortsatte hemåt till sängplatsen han hyrde av en arbetarefamilj ett stycke därifrån.

Man borde egentligen inte se sådana saker, som han sett i dag. Fängelset hade hittills för honom varit något överkligt, sagolikt hemskt. Men nu fanns det ju i alla fall! Det stod där och väntade, det gömde i varje ögonblick så många levande människor, så många heta tankar. Där funnos inte bara förbrytarna, där funnos även klasskampens slagna hjältar.

Det var inte utan att denna klasskamp tedde sig för Bernt på ett annat sätt efter en sådan upptäckt. Den skrämde honom inte alls, snarare tvärs om. Han hade förut känt en viss rädsla för allt det lösa pratet, som liknade barnlek utan ansvar. Nu visste han, att under alla strömmar av ord låg den hårdaste och mäktigaste grund, en sanning som krävde nya och nya offer. Och människorna offrade sig utan fruktan, med stolthet, syntes det!

Att Brand satt inne var nog så väl förtjänt, han hade syndigt brukat sin mun mot länsman Åkerberg. Men Bernt började skönja sammanhanget, han började ana hur nödvändigt det var att skaka folket upp ur den försoffade vördnaden inför alla samhällets myndigheter, som tillsammans vakade över, att det olidliga tillståndet inte fick ändras.

Bernt hade råkat bli socialist.

Han hade gått in i Gustav Carlssons fackförening vid Granå, ganska likgiltig inför de skimrande idéerna, men slagen av det sunt förnuftiga i sammanslutningens tanke. I fackföreningen fick han lära sig en hel del, som han aldrig förut haft en aning om, han såg skymta fram en hel ny tankevärld. Den måste han se på litet närmare. Då var det att först lära sig alla de nya orden. Han funderade ut meningen med dessa idéer, och hans likgiltighet försvann. Där fanns inte bara sunt förnuft, där fanns även ett levande krav på rättfärdighet, och på sådana toner svarade genast strängaspelet i hans egen själ.

Han tog saken på blodigaste allvar, allt skulle göras grundligt. Så skrev han in sig i nykterhetsföreningen, som fanns där. Inte för att han behövde det, men nykterhet och klarhet i hjärnan var det första nödvändiga för alla arbetare.

Snart låg fackföreningens praktiska verksamhet tynande på hans iver att få veta hela sanningen om denna underbara lära; som en nyss omvänd hedning var han gripen i sitt innersta av den nya religionens makt och ville bara djupare in i mysteriet.

För sådant ändamål var just Gudälvs socialdemokratiska ungdomsklubb bildad, där blev han även medlem. I studiecirklarna granskades vandringsbibliotekens skatter med fruktansvärd iver. På klubbmötena fick han även några

gångar höra Gerhard Brand tala, och det gick som en storm av eld genom hans unga hjärta.

Den kvällen, när man fick veta att Brand var dömd, grät Bernt sedan han kommit i säng där hemma. Vid insamlingen lade han sedan fram en så stor sedel, att kamraterna häpnade. Han erbjöd sig, att på egen bekostnad resa ner till fängelset för att lämna fram gåvan.

I hemlighet började han också skriva. Det gör alla unga pojkar, som ha någon liten aktning för sig själva. Det var inte på grund av dåraktiga skaldefantasier hos Bernt — man måste ju deltaga i kampen med ordets alla vapen, då måste man också lära sig att bruka dem.

Där han gick på vägen nu om kvällen, såg han himlavalvet över sig, mörkt som en säck och översållat med tindrande stjärnor. Runt omkring honom var marken underligt ljus i dunklet. Det var av den tidiga vinterns snö, nyss kommen för att ligga kvar så långt man orkade tänka framåt. Över det mjuka täcket gled blicken undan så lätt och sökte sig vidare bort mot svarta natten, som slöt sig som en mur kring alla funderingar och stängde dem inne i en trång och ogenomtränglig krets.

Där långt borta lyste några gulröda ljusprickar, de blevo allt fler och fler — nu steg ett blåljus återsken upp som ur ett hål i svarta mörkret, det kom från brukets elektriska bågglampor. Mitt i det böljande ljusmolnet på avstånd reste sig en svart spökgestalt mot höjden, det var fabriken skorsten, ur vilken strömmade en tjock flod av rök. Det brusade dovt i luften som från ett hav i fjärran.

Nu såg han alla små röda fönsterljus i Granå by, som låg nerkrupen i snömarken ett stycke utanför bruksområdet.

Och han kände något gammalt och vanligt möta sig, en lukt av kokad vitkål — den blev allt starkare för varje

steg han tog mot hemmet, snart kändes det på lukten, att den där kokade vitkålen måste vara ruttan också.

Bernt hade annars upphört att fästa någon uppmärksamhet vid den dagliga sulfatstanken. Men i kväll kunde han inte gå in under dess välde utan en fnysning av ovilja. Han lugnade sig i alla fall, när han tänkte på, att en halv mil högre upp vid älven hade gubbarna ett ändå värre helvete att leva i. Där var luften på flera kilometers omkrets förgiftad av sulfitfabrikens sura svavelångor.

Sulfatstanken är i alla fall inte giftig, tänkte Bernt, och då kan man ju lättare fördra den.

Den som tvingas sätta sig in i fattigdomens teknik får snart lära sig en sådan resignation.

Bernt bodde hos en gammal sodabrännare, som hade rum och kök i sista baracken, strax invid skogskanten.

När han kom in denna kväll, var ingen annan hemma än ungarna. Gubben hade nattskift på bruket, gumman var borta på sitt arbete, hon skurade och tvättade.

Äldsta flickan, fjorton år, var nyss hemkommen, hon hade plats i en liten handelsbod. Tolvårssystemen skötte hushållet. Från översta hyllan i skåpet plockade hon ner kall potatis och blåmjölk och några skivor amerikanskt fläsk åt tösen från handelsboden. Den goda maten måste gömmas undan, så att inte de två småsyskonen, bror och syster, skulle snaska i sig vad som inte var deras. Lilla Ingeborg, tolvårsmamman, var redan slängd i fattigdomens teknik.

När Bernt steg in i köket, gick hon tyst till spisen och satte kaffepannan på. Hon strök håret ur ögonen och malde på ett par bönor till, medan Bernt fick redovisa för några inköp till hushållet han gjort i stan.

Stora syster Ella åt sin mat i surmulen tystnad. Småsyskonen sutto i kökssoffan och väntade att någonting skulle

bli över, sådant kunde verkligen hända, åtminstone skulle de tugga sig till en kopp kaffe att dela. Med mycket hårt bröd i kan det bli välling, eller också kan man lägga brödbitarna i vatten tills de bli mjuka att äta och sedan dricka rena kaffet efteråt som en belöning.

Sedan Bernt fått vad han skulle ha, måste flickan in i kammaren och bädda åt honom. I natt skulle han få ligga ensam därinne när far var på bruket. Hela den övriga familjen låg i köket.

Men småungarna blevo osams om kaffekoppen och vällingen rann ut på bordet.

Ella ordnade saken med var sin smäll för rättvisans skull. Sedan de båda små hade räddat sin heder med ett våldsamt tjut, tystnade de plötligt och ägnade sig med iver åt vällingens underliga rinnande figurer. När lilla Ingeborg kom ut igen, skulle de åter straffas, men tolvåringen var ju inte mer än människa, hon hejdade ovillkorligen sin vredes hand och blev djupt intresserad, ty lille-bror ritade Skandnaviens karta med fingrarna i kaffevatten och blötbröd på köksbordet. Så smögo de sig undan den eviga hungern in i barnens riktiga värld.

Äntligen var Bernt ensam i sin hyrda kammare.

Vid ena långväggen stod en högt uppbyggd säng, det var gubbens sovplats. Mitt emot, vid den andra långväggen, stod en färdigbyggd dragsoffa, det var Bernts sovplats. Rummet var så smalt, att när de båda lågo på en gång, kunde de ta varandra i hand.

Vid fönstret på kortväggen mitt emot dörren stod ett bord.

Över liggsoffan hängde en liten tänd lampa, med rund mässingsskärm bakom lågan lyste den ganska bra.

Bernt tog ner den från spiken och ställde den på bordet, han skulle skriva en stund. Det måste han göra för att inte alldeles sprängas sönder av alla nya funderingar.

Men han satte sig inte genast till. Som om hela dagens oro åter gripit honom, började han gå fram och tillbaka över trasmattan på det trånga golvet, fem steg från bordet till dörren mellan sängarna.

Han var nu snart tjugo år, hans utseende var mycket vanligt och intetsägende. Det gamla bondeblodet röjde sig i hela hans tunga kropp och i hans långsamma, trygga rörelser. Han hade den friska ungdomens röda hy, hans hår var ljust, en smula rödaktigt och noga vattenkammad. Under nästan vita ögonbryn, några strån bara, där pannan klumpigt rundade sig mot näsroten, blickade faderns ögon fram, små och vassa, djupt under pannan, kalla som hårda isen. Munnen var bred och hopbiten.

Han gick där och tänkte på Gerhard Brand. Så skulle en man vara, en hjälte, som vågade slå ett slag och lida för sin tro. Och hur han kunde tala, denne Brand! Det var sannerligen inte underligt att samhället förföljde en så farlig sanningsägare! Tänk, att så kunna ge uttryck åt allt stort och skönt och ädelt man känner inom sig, och att så kunna tvinga alla att höra och erkänna att det är rätt! Om man bara kunde bli en sådan förmåga!

Det var därför han skrev så här i hemlighet under ensamma stunder. Han skulle försöka att en gång läsa upp något sådant på klubben för kamraterna. Bra nog kunde han aldrig få det. Det skulle in i arbetaretidningen också, Brand skrev där redan, alla krafter behövdes i striden.

Han letade fram ur sin träkoffert några papper. Han satte sig ner vid bordet och läste vad han skrivit i går kväll.

Han skulle ha kunnat göra verkligt praktisk nytta genom att exempelvis lugnt och sakligt berätta för tidningen hurudant liv han och hans far och de andra karlarna fått föra i skogarna. Men det föll honom inte in. Det var något alldeles underordnat. Han levde ännu i de svävande idealens värld.

Ungdomen och våren hette hans senaste försök. Kring denna sammanställning kretsade hans tankar ständigt.

— Ungdomen och våren ha ofta blivit jämförda med varandra och därför kallas ungdomen människornas vår och är livets vår. Ungdomen är även för människorna den tid när hon uppvaknar och hon glädes och hon möter mycket nytt och hon hoppas att det skall bli stort och skönt och lyckligt. Men om man säger som så att ungdomen är livets s. k. vår, så kan man också säga till sig själv att våren är hela naturens ungdomstid, ty då lever naturen upp till ungdom och det är mycket märkligt att Naturen inte dör om vintern utan alltid vaknar till liv igen varje vår, gång på gång väl att märka, ty det sker år efter år. Filosofer och tänkare, som sysselsatt sig med denna stora fråga —

Där var Bernt ute på hal is, han visste ännu inte särdeles mycket om filosofer och tänkare, men Brand hade ofta använt den frasen.

— de ha därför dragit den alldeles riktiga slutsatsen att människan också skall leva upp till förnyad ungdom gång på gång, liv efter liv. Under vilka former hennes nya liv skall framträda, därom råder inom vetenskapen delade meningar, men därom torde dock alla vara eniga, att för proletärerna måste något bättre komma, ty annars skulle det bli sämre, vilket strider mot Naturens visa ordning. Därför måste vi alla sträva efter att framskapa ett nytt och bättre samhälle. —

Den sista slutsatsen kom nog en smula för hastigt, och alltsammans låg så tungt och förstelnat inför hans ögon. Så där talar minsann inte Brand! Mer fart måste det vara i tankarna. Det är nog gott och väl att man kan tänka klokt och förståndigt, men det har ändå ingen makt, om det inte kommer liksom en storm.

Han lade ifrån sig papperet och funderade. Var det ändå inte drömmar alltsammans? Handling skulle det vara! Sådana handlingar som Brands. Det är dock en början, sedan kommer en dag kampen på allvar, den stora revolutionen.

Plötsligt blev Bernt medveten om vad han satt och stirrade på. En tidningstavla på väggen. Den hängde helt naket uppklistrad mellan två granna oljetrycksporträtt i förgyllda listramar, konung Oskar och kejsar Wilhelm i Tyskland. Strax bredvid hängde ett bleknat fotografi från ett gammalt bruk i Hälsingebygden, där sodabrännarens föräldrar varit statare.

Tidningstavlan var färglös och grå, men hade ändå en underlig makt när man såg efter. Ett hav, som gick i full storm mot en bergig strand, vågorna kastade sig upp så att vita skumtrasorna flögo som rök. Bernt hade aldrig sett havet — men så skulle det vara, nu visste han det! Och han skrev med klappande hjärta och bultande pulsar:

— Handling ej drömmar. Att hängiva sig åt dådlösa drömmar är dårskap och passar allra minst ungdomen! Se havsviken under islossningstiden om våren! Vågorna brusa av kamplust. Ibland går de vilse och storma den orubbliga klippan och brytas sönder och falla ned. Men till slut måste också klippan vika undan, som är hela det gamla orättvisa klassamhället! Då öppnas utsikt över en hel ny värld! Så är det också med ungdomen. Låt vara

att den unge kan taga miste och våga sig på det oövervinneliga och bli grymt straffad med fängelse och ett som annat. Är han blott med i bruset och kampen, så gör han sin nytta, sitt till för att vi alla skola få åtminstone en fin utsikt! —

Handlingarna äro bara ett annat slags ord än drömmarna, större skillnad är det inte, så länge man lever i idealens värld. Hur mycken kraft har icke vår ungdom offrat i de vackra ordens tillbedjan! Och Bernt var ännu inte längre kommen än de andra.

Men han var hänförd över den skönhet, han själv hade skapat. Så skulle det vara, detta kunde han läsa upp med stolthet för kamraterna på klubben, detta kunde han låta tidningen trycka till en god och nyttig läsning åt alla människor!

Han hörde inte, att barnungarna åter börjat gräla och tjuta därute i köket. Han såg inte, att rummet han satt i var litet och fattigt och smutsigt. Han kände inte, att hans egna arbetskläder på spiken vid dörren uppfyllde luften med sin inpyrda stank av sulfat. Lampans runda mässingsskärm lyste i hans ögon som solguld, hans hjärta var bävande av hänförelsens glädje.

De nedersta fönsterrutorna voro överfrusna av glittrande isblommor, men de övre voro fria, och genom dem såg han en liten, liten fläck av himmelens gnistrande stjärnvärld. Månskenet strömmade ner i den lilla trädgårdstjappan utanför fönstret, ett magert fruktträd badade sina isiga grenar i silverljuset.

Så stilla, så dödstyst allt därute. Den stora nattens väntan på förlossning ur is och snö. Och längst därborta, där allting bara var svart, där stod skogen i samma tysta väntan. Drömde inte även den liksom det förfrusna människohjärtat om eviga, oförgängliga ideal?

Vad det ändå är härligt att leva! Vad det är underbart att vara ung, när den stora nya tiden kommer! Den tid, som alla de gamla dunkelt drömde om, där de gingo i dagens möda och nattens ångest för allt osynligt ont därhemma i fjällen och skogarna.

Bernt kände sig oändligt klok och lärd gentemot alla de gamla människorna. Han hade ju sett och hört och läst och lärt så mycket nytt, var dag öppnade vandringsbibliotekens böcker nya vidder för honom i tankevärldar, som fäderna aldrig anat. Nu skulle hela samhället, hela världen, hela livet helt enkelt göras om, något alldeles nytt och gränslöst lyckosamt skulle skapas åt alla människor.

Bernt, som aldrig vågade tala bland kamraterna, han blev vältalig nu i ensamheten med sig själv och med pennan, den nya tidens, de nya idealens vapen i sin hand. Åter skrev han, och nu kunde det inte gå för sig med mindre än vers, haltande, orimligt tafatt, men ändå riktiga vers med rim och allt:

Härligt skön sjunker stjärnekvällen
 över hela nejden. O yngling! mot himlapällen
 skall du alltid blicka upp ifrån jordens grus!
 Skåda på månen, vars blida strålar
 över snöklädda kullar prålar
 och famnar nejden med sitt silverljus!

Se mot höjden! Där stjärnor tändas!
 Se, så milt deras strålar sändas
 genom rymden till jorden ner —
 ur oändliga stjärnornas världar
 får du budskap om Det Nya Livets härdar
 mänska, om du mot höjden ser!

Bernt var frälst och salig i sin tro på socialismen, den nya religionen.

Fru Giesse på Storfors låg sjuk.

Hon var en liten knubbig tyska, hustru till förvaltaren på verket, som också var tysk. Han var nu uppkallad på kontoret och hade varit där i flera timmar. Ett par gånger hade bud varit nere och hämtat papper och böcker.

Direktören själv, herr van Geldern, hade kommit resande och slagit ner som en hök på Storfors kontor. Han for och försvann och kom igen, man visste aldrig när. Han var holländare till börd, men drev sina affärer i alla länder, där hårda pengar kunde förtjänas.

Från den gången för flera år sedan, när Giesses voro nyss komna till Storfors och herr van Geldern en aldrig förgäten dag helt plötsligt stod som ett ondskefullt spöke i deras egen bostad, blev frun liggande sjuk var gång den djävulens holländaren kom till bruket. Det kom aldrig till någons kännedom vad direktören sagt eller gjort som så skrämt upp förvaltarns, men man såg, att även Giesse var som förvandlad från den stunden. Han var inte längre en gladlynt, gemytlig herre med faderlig välvilja mot folket — han var en blodsugande, människopinande satan mot alla underlydande, han talade under arbetet endast i klatschande rytningar som vore tungan hans en läderpiska att driva boskap med.

Dessemellan gick han stum och skygg, som om han skämdes inför sig själv och alla.

Holländarn kunde konsten att använda människor efter sin vilja. Det var annars inte många som visste så noga hurdan han var beskaffad. Då och då såg man en skymt av honom — en liten satt herre med urvattnat ansikte och ögon, som liknade kokta torskögon. Skägget var tunt och stripigt, en smula gråsprängt, mustascherna voro endast några gråa strån över köttiga läppar, som han ibland brukade fläka upp med en ljudlös väsning, när något retade honom eller roade honom, man visste aldrig vad han menade, förrän väsningarna gingo över i ord, som ofta liknade plötsliga bett med gifttänder. Den som en gång sett den bottenlösa grymheten i hans döda ögon, den glömde aldrig en sådan fasans syn.

Han ansågs vara en storfinansier av internationell betydelse. Det enda som strängt taget skilde honom från de internationella förbrytarna var att hans affärer gjordes i större skala. Han kunde därför hålla sig med juridiska rådgivare, som lotsade honom fram genom de olika lagarnas skärgårdar. Penningfursten van Geldern dirigerade flera andra industriverk i Sverige, och vid högtidliga tillfällen brukade små bracktidningar skriva om honom, att det var gott nog för de svenske att få arbeta under hans ädla herradöme. Fraserna svarvades en smula olika, allt efter omständigheterna, och förgylldes upp med sådana ord som företagsamhet, genialisk skarpblick, andens storman, frikostighet, folkets tacksamhet och annat sådant.

Han var naturligtvis varmt religiös. Någon fackförening fick inte förekomma bland hans arbetare, för ett Folkets Hus fanns inte plats på bolagets område, men i stället skänkte han virke till ett bönhus. Ja, inte precis skänkte han det, förstås, men sålde det billigt. Det var nämligen utskottsvirke av sämsta slag. Till den grad

religiös var han. Vad än arbetarna begärde, svarade han genast nej, men så att säga skänkte dem i stället vad han menade att de bättre behövde.

Han kunde knappast tala ett rent svenskt ord. Om landets folk och övriga förhållanden visste han knappast mer än vad juristen hans i Stockholm meddelade. Och så vad han kunde få veta genom Giesse av några frireligiösa gamla kräk till arbetare, som sprungo med kärt skvaller, inte bara om kamraterna utan även om befälet.

Folket var för honom i alla land en samling arbetsdjur, som voro nödvändiga för att maskineriet skulle gå i fabrikerne. Men de fingo inte tänka, inte begära något mer än den lön och den bostad han gav dem i barackbyn. Ty han ägde pengarna och var således herre över kropp och själ och liv och död. Det var enligt rådande rätt. Ingen av herrefolket kunde tänka på att betvivla eller bestrida hans stora samhällsvärde. Endast arbetsfolket kunde aldrig lära sig förstå det.

Kungen på Storfors annars, när direktören var borta, den storsvenske, blodfulle kraftmänniskan Ek, den barske rytaren, den godmodige härjaren, den hjärteglade, hederlige kommandanten på industrifästningen, han gick omkring som ett oroligt barn, så blek om nosen de dagar holländaren satt på sitt privatrum i kontorsbyggnaden och sög musten ur böckernas siffror, ur verkens skapade värden, ur skogslandets mognade skördar av guld. Han var ändå glad var stund han slapp sitta där inne hos spindeln med de döda ögonen, och när han kallades dit, gick han lika klen i hasorna som yngste bokhållarepojken. Nog visste han att allt som kunde göras var gjort, men här fordrades mycket, mycket mera.

Där gick även överingenjören.

Herr Bergegren kom trippande, än mer putsad och fin än vanligt, hans pincenez blänkte i det bleka, nervösa ansiktet, det ryckte i mustascherna, det lilla eleganta skägget darrade, kanske mest av förargelse, medan han oupphörligt bet sig i läppen. Han hade ord om sig att vara en farlig leve-man, en världserfaren herre, lika hemma i London, Berlin, Paris och Wien som i Stockholm och på Storfors, han skulle dessutom vara en av de skickligaste praktiserande pappersingenjörer i landet, en gedigen, säker svensk under den franska parfymen — men vad hjälpte det? Han fick ändå vara beredd på att bli behandlad som en stackare av penningmannen därinne, om inte ställningen var honom till behag.

Inne i bokhållarens frukostrum satt underingenjören, unge Sven Nordenberg, för att vara till hands med detaljupplysningar om driften. Kunde man nu tänka sig, att detta var Smartness, som alltid försökte göra en amerikansk galgfågelsfysionomi av sitt slätrakade, hederliga svenska pojksansikte? Energirynkorna vid näsvingarna voro nästan utplånade, så lös i hullet såg han ut där han satt med ögonen bleka av knappt behärskad oro. Högskolans hela omätliga vetande tycktes rakt ha trillat bort ur skallen hans, han gick med djupaste motvilja upp till van Gelderns tentamen.

På hela det stora kontoret rådde den absoluta tystnaden. Inte därför att där ingenting gjordes, utan därför att allt gjordes så tyst, i ljudlös feberfart.

Det var på förmiddagen. Genom de höga fönstren strömmade in ett kallt vinterljus. Den gula, fernissade disken sken, mässingsbeslagen blänkte. Bakom små matta glasrutor skymtade herrar och damer fram. De arbetade utan att producera. De skrevo endast av, registrerade vad

andra hade gjort. Långt borta hördes en skrivmaskin smattra, vid en pulpet smällde en räknemaskin i väg en ilsken salva, som hastigt tvärstannade.

Allt var åter lika tyst. I ett hörn bakom disken stodo två unga herrar och konfererade viskande angående ett papper. På en stängd dörr stod det betydelsefulla ordet: Direktören. — Det var som om tystnaden och den jagande feberhetsen strömmade ut därifrån, uppfyllde hela rummet och spridde sig vidare bort över all den vida nejden.

Då och då slank en smutsig och grovt klädd man in på kontoret. Var och en smög klumpigt fram på tå till ordet Kassa, som stod målat på en liten glasruta vid disken. Bakom ordet satt en gammal siffergubbe, det var med honom som de smutsiga och grovt klädda männen förde ett viskande samtal, och gula femmor eller gråa tior kröpo stundom ur siffergubbens händer över till arbetarens valkiga nävar.

Dörren öppnades igen.

En höcrest gråskäggsman steg in, en söndagsklädd gammal arbetare. Han såg ut att ha varit bonde, kroppen hade en självvägares säkra resning, fastän ryggen var en smula böjd av ålder.

Överläppen var slätrakad, över bockskäggsmunnen låg ett stilla leende. Ögonen kisade fram mellan täta rynkor under buskiga bryn, men blicken var inte vass, den var ljus och blid, men ändå inte alldeles tom, den vittnade om en själ, som kommit till stillhet och lugn under Herrens starka vilja.

Det var gamle Jon Andersson från Åsens gård.

Han bar vänstra armen i band. Genast innanför dörren stannade han och såg sig omkring liksom en som känner till det här, men inte längre behöver bry sig om det. Sedan gick han fram till ordet Kassa.

Han viskade något och siffergubben stack fram huvudet ur sitt håll. Lindrigt förvånad hörde han på Jon.

— Nej, tänk då! sade han.

Ett cirkulär lades fram, kassören fyllde det med uppgifter, som viskades fram över bondemannens vita skägg.

Olyckan hade hänt i natt. Jon hade stått ensam vid sågen en stund, och sågbordet var smalt. Just som sågklingan skulle hugga tänderna i timret, halkade stockens bakända ner på golvet. Den måste lyftas upp i en fart — den halkade ner igen — och gamle Jons ena näve fick en kyss av sågklingan — fyra fingrar frästes rätt igenom benen innan han ännu visste, att någonting hade hänt. De hängde där som blodiga trasor, när han skulle titta efter vad det kunde vara som gjorde handen så stum. Sedan hade det börjat sprängvärka olidligt, natten hade varit svår, och nu skulle han fara ner till Helgestad för att få skadan reparerad.

Några avskrivare, som sutto i närheten, vände sig om ett ögonblick från arbetet, ett ögonblick bara, sedan fortsatte de i samma fart som förut.

De båda unga männen, som i ett hörn av kontoret viskade om sitt viktiga papper, sågo upp på arbetsmannen utanför disken. Ett ögonblick bara, sedan fortsatte de sin ivriga konferens.

Disponent Ek trängde ut sin väldiga stofthydda genom den heliga dörren, han gick hastigt bort till trappan och upp till sig, röd i ögonen som en avsnäst barnunge.

Överingenjör Bergegren kom trippande från frukost-rummet och gick in i lejonkulan. Dörren stängdes igen. Direktören — stod där att läsa i hotande svarta bokstäver.

Men en ung kvinna framme vid disken böjde sig fram och stirrade länge på gamle Jon där utanför — rädd

och öm var hon i blicken, blek i kinderna av den svåra händelsen, som tycktes gripa henne mycket värre än honom.

Han stod högre och rak vid dörren och höll en femma i näven. Han såg ut över kontoret med en befriad blick. Arbetsdagen var slut för honom. Med den friska handen for han betänksamt genom bockskägget, stripigt och vitt. Ansiktet var en död mans ansikte, blodlöst och vitt under brungarvad hud. Men ögonen lyste av en stilla glädje. Den slätrakade överläppen skälvde i ett vänligt leende mot människorna bakom disken på Storfors kontor.

Så gick han.

Det var nog ingen som såg honom gå. Alla hade redan böjt sig ner över sitt tysta, jäktade arbete. De skrevo av med iver och registrerade flitigt vad andra hade gjort. Och där var åter samma ljudlösa stillhet. Ljuset strömmade in genom fönsterna, med samma gråbleka kyla från snön därutanför.

Inte låg det någon grymhet i avskrivarnas likgiltighet inför arbetsmannens öde. Det var bara så vanligt, detta öde, så ända till leda vanligt. Endast kvinnan där vid disken kunde aldrig vänja sig vid den synen.

Nu kom förvaltaren Giesse nerför trappan från disponentens rum. Han såg skygg och bekymrad ut, där han traskade i väg genom diskens prydliga lilla grind mot dörren. Åter måste den unga kvinnans hjärta flöda över, hon viskade:

- Ska herr Giesse gå hem nu?
- Na, ja —?
- Hälsa lilla frun så gott!
- Dack så micke!

Hon var redan med sin fjolliga medkänsla långt sin kos, när siffergubben vid kassan tog sig en ljudelig pris snus och viskade halvhögt till kamraten på andra sidan pulpeten:

— Duktig gubbe, den där Jon Andersson! Har visst varit hemmansägare någon gång, fast det gick slut för honom. Präktigt folk i alla fall, våra bönder här i Timmerdalen, sega utav bara fan. I fjol gjorde han sig illa nere vid sågen — och nu igen — slarv, förstås. Bara det går undan, så ge de katten i om det är farligt. Men vid det här laget tycker jag, att gubben ska väl inte ha så värst många fingrar kvar!

Han till och med skrattade! Han vågade bryta av de andras hemska avrättningsstämning med ett kluckande litet krax. Det gick en iskall våg av förfäran från man till man, och allas ögon vändes mot den stängda dörren.

Men siffergubben var ju gammal i gården, det visste man.

Gudälvs stora industrikommun höll sig med ett fattighus som mera liknade en ståtlig herregård.

Det är ju också alldeles i sin ordning. Där industrien skapar kultur, lämnar den som biprodukt en sådan orimlig mängd av fattighjon.

Genom en bred allé kom man fram till en gammal präktig tvåvåningsbyggnad av timmer. Bara denna långa av höga fönsteröppningar, tio stycken i varje rad, såg riktigt ståtlig ut. Innanför väggarna rymdes också åtskilligt.

Gubben Jon var nu installerad där, sedan hans trasiga hand blivit något så när läkt. Han hade ihärdigt vägrat att låta Bernt försörja sig, Bernt behövde själv alla pengar, som kunde sparas, när gården skulle köpas tillbaka till slakten.

I manliga avdelningens ena sovsal låg gubben den första kvällen, det var fram emot jul. Han hade fått sängen numro elva.

I sängen numro åtta hade fackföreningspredikanten Gustav Carlsson sitt hem, i kväll satt han halvklädd på sängkanten och höll föredrag, lamporna hade ännu inte blivit släckta. Han berättade för sina åhörare allt vad han under dagens lopp hade iakttagit. Texten rörde sig huvudsakligast kring fattighusföreståndarens genomslä karaktär i allmänhet, hans tjuvaktighet isynnerhet.

— Detta är så att säja samhällets avigsida! dundrade Carlsson och slog en rödrandig yllestrumpa i sänggaveln, han höll just på att ta av sig om fötterna.

Ingen av åhörarna hade något att invända. Ett tiotal hörde på honom under tystnad. Några lågo så gott som livlöst stilla, förstenade i sina sängar i likblek trötthet och väntan på döden. Några andra sovo redan.

— Här betalar bolagena dryga kommenalskatter för att vi ska ha de bra på gamla dar, fortfor föreläsaren.

Några gnällande gubbröster fnittrade och pepo fram ett litet skratt.

— Å sitter ändå inte den förbannade Blomkvisten å nallar åt sej flera, flera kronor om dan bara på maten han tar ifrån oss.

Det var alltid den ömma punkten, som aldrig kunde bevisas, men ändå troddes blint av alla fattighjon. Allt vad liv och anda hade där i sovsalen måste instämma.

Då hävde nykomlingen Jon upp sin röst:

— Harmas icke över the onda, säger David.

Det var tyst, en gubbe suckade i sitt hörn: ja, ja —.

Jon läste långsamt och lågmält, liksom för sig själv allenast:

— Var icke nitisk över the ogärningsmän. Ty såsom gräs varda the snart avhuggne och såsom gröna örter skola the förvissna. Hav hopp till Herran och gör thet gott är: bliv i landet och fød tig redeliga. Hav tina lust i Herranom, han skall giva tig vad titt hjärta önskar. Befall Herranom tin väg och hoppas uppå honom, han skall väl göra't.

Det var tyst i salen igen. Endast några suckar hördes åter; ur ett hoptorkat och förstelnat gammalt likansikte i sängen numro tolv kom svaret viskande:

— Herren ska göra de väl.

Carlsson funderade en stund, medan han gned sin nakna högra axel. Sedan vände han sig aktningsfullt mot Jon:

— Å de te å vara relischös? frågade han.

Jon vred sitt huvud på kudden mot sängen numro åtta:

— Hur skulle ja kunna leva utan Gud?

— Nä nä, mente Carlsson, de ble kanske knepitate slut.

Han hade en viss vördnad för alla verkligt religiösa människor, deras fromhet tyckte han inte om, men inför ett par klara, ärliga ögon, som lyste av tro, blev han gärna hövlig, ty han hade mött sådana förut i sitt liv och visste vad män med den starka tron kunna duga till. I riktigt högtidliga ögonblick måste ju också Carlsson erkänna för sig själv, att han menade sig ha gjort ett välbehagligt livsverk inför den evige Fadrens ögon. En smålänning, som inte på något vis är religiös, har inte djupa rötter i sin fädernejord, och Carlsson var till och med född i Kronobergs län.

Men alla hycklare och skojare förde han obevekligen ihop i samma bås, antingen de hycklade religion eller sedlighet eller ärlighet eller nykterhet eller fosterlandskärlek eller något annat gott och vackert.

Bönder voro i allmänhet inte Carlssons hjärtebarn, men den här bonden såg ut att vara en rejäl karl. Han

kunde kanske vara människa ändå, fast han inte var en riktigt renhårig proletär.

Så småningom fick han i gång ett samspråk med Jon — ja, det var ju egentligen Carlsson som språkade.

Han berättade om fattiggårdens alla avdelningar, där fanns inte en vrå och inte en människospillra, som han inte redan kände utan och innan. Eftersom han ännu var en modig och stridbar man, hade han kunnat göra sina kamrater många goda tjänster och förde ett ständigt friskyttekrig mot föreståndare och styrelse. Han fick veta allt ont som sades och som hände, ännu i sista eländets dagar predikade han på grömmaste smålandsmål sammanhållning och enighet och manade de utslitna fattighjonen, gubbar och käringar, till kamp för människovärdet mot alla orättvisor och lömska tjuvknep som övades emot dem.

Han beskrev hela inrättningen för Jon. Den kvinnliga avdelningen, där just nu en massa barnungar voro samlade på grund av tillfälliga familjeupplösningar under vinterns arbetsbrist, den kände han lika väl som han kunde beskriva stanken av all slags smuts överallt, värst i sjuksalarna. Där kunde man knappast vara inne i två minuter, förrän magen vändes ut och in som en gammal vante — man kunde få se de hemskaste saker där inne, och han skildrade dem noga i detalj.

Några beskedliga dårar fingo gå omkring bland de andra hjonen på kvinnliga avdelningen och — han sänkte rösten och nickade med huvudet bortåt ena hörnet i salen — på den manliga avdelningen också. Man skulle bara inte bry sig om dem.

Tre sinnessjuka kvinnor, som voro liksom lite mer oroliga, bodde tillsammans i ett rum för sig. Den ena var lam, satt bara och flinade så att fraggan stod om munnen på henne, den andra var stor och tjock, satt dagen i ända och räknade papperslappar. Den tredje var mager och

svartmuskig och hette Erika, hon gick fram och tillbaka över golvet från morgon till kväll och sade högt: Joho, kunde tro de — joho, kunde tro de.

Två språnggalna stackare sutto i var sitt bås på vinden, ibland brukade de tjuta i kapp, så att det genljöd ända ner i källaren.

Angående allting visste Carlsson precis hur illa eländigt det var ordnat, och han hade också bättre än någon annan människa reda på hur det egentligen skulle vara.

Sina föreläsningar avslutade han gärna med en hastig kurs i allmän filosofi. Jon, som inte kunde sova, log vänligt emot honom, och eftersom han var nykomling, måste han ha i sig hela Carlssons visdom.

För övrigt var allting stilla och lugnt därinne, de flesta hade lurat av så småningom. Kaminen nere vid dörren sände ut en ångande hetta, och ur alla sängar kom en intorkad lukt av smuts och fattigdom.

— Si, de ä så, sade Carlsson, att en lärder herre i England som heter Mill har sagt, att man ska aldrig köpa något, som man inte är aldeles piskat tvungen att köpa. Kommer man bara ihåg de, så klarar man sig grant ifrån alla timliga bekymmer, ja har alltihopa här i en tidning.

Han lyfte på kudden och visade Jon ett helt lager av gamla tidningar.

— De försöker ja få dom att begripa här, men si de ä lögn att de går i dom. Snus vill di ha, å kaffe å brännvin, å de ena ä inte likt de andra, å ett evit gnällande ä de för att di allri kan få så mycke di vill ha.

Jon var genast på det klara med att Carlsson hade aldeles rätt.

— Sen så har ja ett ord för själen också, fortsatte filosofen. Du har väl aldri hört talas om elfte bude? — Ja säger du te dej, förstås, Gustav Carlsson ä namne, tacka inte, håll te goe. — Jo, du har väl inte hört de bude förr, kan ja förstå, så relischös du annars ä? Nä, si de visste ja! De låter så här: du skall icke vara djävlig; vad är det? du skall icke vara djävligare än du nödvändigt måste vara. Kommer du bara ihåg de bude, så gör de ingenting om du råkar glömma allihop dom andra.

Och Jon kunde inte neka, att även detta var sant och bra på sitt vis. Han fann genast det rätta stället i skriften:

— Förbida Herran och vänt efter honom, harmas icke över then, vilkom all ting efter hans vilja lyckosamliga framgå. Hålt tillbaka av vrede och övergiv grymhet, bliv icke vred så att tu ock illa gör. Ty the onde skola utrotade varda, men the som vänta efter Herran skola ärva landet. Thet är ännu en liten tid, så är then ogudaktige intet mer, och när tu efter hans rum ser, skall han borto vara. Men the elända skola ärva landet och lust hava i storom frid.

— Just de ja, mente Carlsson, till slut blir de ändå vi som ska besitta lande. Gonatt me dej, bonne. Vi ska klara ut den där saken i mårrn. Har du haft eget ställe?

— Å ja, nog har ja väl de.

— Men bolage ville ha gården din, kan ja förstå?

— Di tog allt va ja ägde.

— Jo jo, de plär så gå.

— Men nu ska son min köpa igen gården å bli rejäler karl igen. Vi ä annars av gott folk komna, kan ja säja dej.

— Sir du! Då ä de han, som ska ärva lande å lust hava i storom frid, som de stog skrivet i orde du läste.

Tänk på de, så kan du sova som en liten gris, fast du har hamna på fattihuse. Gonatt me dej, Andersson!

Han fick av sig kläderna och kröp i säng, men reste sig upp igen:

— Har du talat om för betjäningen att du ä van ve kaffe på sängen om mornarna så tror dom du ä toki. Men va fan gör de? Sov så gott du kan, de brukar kungen göra när han ä sömni, å varför i jesse nam skulle vi vara sämre?

Han dök ner igen och blev borta.

När han en stund senare vaknade upp ur första slum-mern, var ljuset släckt, kvällen var slut och natten hade kommit. Från alla sängarna i salen hördes dova andedrag och suckar i drömmen. Han vände sig om på andra sidan och somnade in på allvar.

I numro elva låg Jon vaken ännu. Han tänkte på hur underligt nådig Herren ändå hade varit, som fört honom tillsammans med den rejäle gubben Carlsson. Det var hans tröst, och han fick för sig, att fattighuset var inte alls så svårt som han trott en gång — för länge sedan, tyckte han nu.

Men det var nog inte så länge sedan.

Ett nytt slags herrefolk hade vuxit upp i Timmerdalen, Tjuvslöddrets och penninggrisarnas tid var förbi, den andra generationen bestod av finare karlar. De gamla rödmosiga och tjockmagade uppkomlingarna med bråkande dumhet i fyllprat och penningskryt, de hade blivit undanmotade så småningom, nu regerades landet av tystlåtna, skarp-tänkta män med mognad kunskap på gott och ont och med arbetets feberhets surrande i varje nerv.

Men allas mening var ännu densamma som förr: var och en skulle riva åt sig så mycken egendom han kunde nå och få, vem som än blev lidande. Det var alltjämt samma fullständiga anarki, allas krig mot alla, ett tjuvkrig, som fördes i full frihet, endast med iakttagande av vissa enkla spelregler. En viss ordning tycktes råda i samhället, men den var endast skenbar och uppkom därigenom, att de små eller stora krafter, som brötos emot varandra, voro ungefär jämnstarka, så att förskjutningarna knappast märktes vid första åsyn.

Mot denna tingens ordning reste arbetsfolket fortfarande sitt motstånd, ty för dem var den farligare än för någon annan. De voro ju egendomslösa och således utan rätt och utan värn i kampen för tillvaron. De hade inga andra vapen än sina sammanslutningar och sin gemensamma vägran att låta sig exploateras.

Om de bara för ett ögonblick släppte detta grepp kring fiendens strupe, eller tvingades att släppa det, blevo de genast sparkade djupare ner i elände.

Och om herrarna släppte sitt grepp kring arbetarens strupe, vad skulle då ske? Jo, de skulle inte längre vara herrar. Samhället skulle överta sågverk och fabriker och all annan produktion, varje människa skulle arbeta och äta och leva i gott kamratskap med alla andra, ingen skulle bära överflödets börda och ingen skulle sugas tom av nöd och brist.

Det var arbetsfolkets krav. De fordrade en förändring, så att denna brödrakamp för livet skulle upphöra.

Men herrarna, borgarefolket, önskade ingen förändring. Vi ha det ju så bra, hur i all världen kan någon människa vilja ändra det här tillståndet? Det är ju dumt, men de stackars arbetarna äro så okunniga. De äro avundsjuka på oss för att vi ha det så bra, det är bara den gamla kungliga svenska avundsjukan, ingenting annat. Och så ledarnas upphetsande agitation, förstås, bland den beskedliga hopen, det är ju ett nidingsdåd, som borde förbjudas i lagen. —

Det var herrefolkets krav. De fordrade, att allt som var, skulle fortfarande vara. Den enda förändring de önskade, var att samhället med nya lagar skulle binda arbetarna, så att dessa rysliga människor äntligen skulle bli odugliga till strid.

De hade ju så stora kunskaper, dessa herrar. Vilken liten borgare tror sig inte känna massans psykologi på sina fem fingrar?

När arbetarna visade på sina eländiga levnadsvillkor och fordrade en bättre ordning, då svarade herrarna med att så vackert beklaga eländet, men de kunde ingenting göra åt saken; de jämrade en liten vers över den ekonomiska grundlagen, som härskar med järnhård makt.

Det var den, som ordnade produktionen och fördelade jordens håvor med en sådan fulländad planlöshet, en sådan överlägsen idioti. På en bottenlös intellektuell misär är

det nuvarande tillståndet grundat, men det skulle anses brottsligt att vilja åstadkomma en bättre grund.

Herrarna röra alltså inte en finger för att åstadkomma något motstånd mot allas förnuftslösa beroende av nu gällande ekonomiska grundlag, de vilja inte höra talas om någon författningsrevision. Väl känna de en lukt av ruttighet i samhället, men de finna i hemlighet lukten god eller ursäkta sig med att den är av naturen föreskriven.

Är inte den positionen en smula genant för klokt folk?

En vaken och kunnig arbetare kommer förr eller senare fram till den frågan: är varje herreman en medveten lögnare? eller är han, trots allt skryt om sin överlägsna kunskap, bara en enfaldig stackare?

I vilket fall som helst blir han en föraktlig människa i den arbetares ögon, som inte låter sig rivs med av det meningslösa, skrånande pöbelhatet.

Det ska inte förnekas, att en och annan av penningmännen visade omtanke och välvilja för sina underlydande och befäste med donationer sitt vackra namn i välgörenhetens historia. Men allt sådant är ju endast planlöshetens och godtyckets ena sida, den minst frånstötande.

Arbetarna ha också fått lära sig, att utsugaren på verket kan måla över skammen med väl annonserade penningesummor, även att dagens verkliga välgörare kan vara morgondagens skarprättare, allt enligt tingens rådande ordning. Och denna ordning föreskriver för herrarna ingenting annat, än att var och en av dem ska för sin egen del dra största möjliga profit ur döda eller levande maskiner.

Vill någon känslosam människa avsätta en del av sin förtjänst till allmän nytta eller glädje, så blir det hans ensak, det kan för resten se riktigt trevligt ut. Men någon bestämmelse om sådant finns i varje fall inte i den ekonomiska grundlagen. Det är snarare att likna vid en glapp-

ning av osäkra kugghjul. På grund av sådant kan man inte lämpligen åstadkomma ett försvar för hela maskineriets tarvliga konstruktion.

Folket hade länge haft den tron, att Gud i sin allvishet från begynnelsen hade ordnat även samhällslivet, så att det skulle vara gott för människan att leva. Men herrarna hade förfalskat Guds vilja och stulit sina fattiga bröders mat och dryck och kläder och hus och hem och annat, som innefattades i bönen om dagligt bröd. När socialismen först kom till Timmerdalen, skulle den återställa Guds skapade ordning.

Så småningom hade denna tro förbleknat. Man började inse, att samhället ordnat sig själv under tidernas lopp. Det var ett resultat av utvecklingens gång, av de ekonomiska krafternas spel, av alla människors kamp för tillvaron under årtusenden. Med mekanisk nödvändighet hade den nuvarande samhällsordningen uppkommit ur gamla, förfallna samhällsformer. Med mekanisk nödvändighet skulle nya former uppkomma ur skötet av de nu härskande. Människorna hade bara att följa med på tangenterna så gott de kunde. Ju fortare man insåg nödvändigheten i det som skedde, desto hastigare och smärtligrare skulle det nya kunna födas fram.

Sådan var tankevärlden nu. Den verkliga socialismen hade kommit till Timmerdalen. Den predikades på ungdomsklubbarna, på fackföreningarna, på alla möjliga folkmöten av nya män, som förklarade, att Marx var vinträdet, av vilket de voro blommande grenar.

Deras frälsningslära gick fram som en sorts religiös väckelse, bland ungdomen isynnerhet. Nu hade man äntligen fattat det sociala livets verkliga drivfjädrar, nu tågade

man fram i ljuset av röda brandfacklor mot den nya, stora revolutionen, som skulle äntligen befria proletariatet.

Det var inte många som tänkte, att det borgerliga samhället kanske ännu inte var moget, än mindre då nära sin avblomstring och vissning. Och ändå hade bara ett sextiotal år förgått sedan revolutionen gick fram över Timmerdalen, då den gamla bondekulturen krossades och storindustrien infördes. Det var förunderligt att höra, hur snabbt det nya herraväldet skulle falla.

Det berodde väl på, att penningherrarnas kultur inte givit stor glädje åt Timmerdalens utsugna folk.

Ur skogarna och bergen i detta land hade tagits svindlande rikedomar, till ingen välsignelse för dem som bodde där. Den gamla bondestammen var utarmad, vanhävden bredde ut sig över jorden, som en gång erövrats i bister kamp mot vildmarken, nakna bergen grinade fram förbrända, där skogarna skövlats och utrotats.

Och utländska herrar slogo under sig allt större vidder av landet kring Svartälven.

Det var alltså ingen kultur, som folket kunde fröjdas åt.

Men den kom ju med nödvändighet och kunde inte undvikas.

Om människorna vore endast några tusen, strödda över hela jorden, då kunde de möjligen leva var för sig som i paradiset. Men nu kan man räkna dem i hundratals millioner så länge man orkar räkna dem, allt flera bli de, allt mer förökas de. Proletärerna inte minst. De göra gott skäl för namnet.

Ordet kommer ju av det latinska proles, som betyder i första hand avkomma, vidare hela det växande släktet. Då Servius Tullius, enligt sagan, ett halvt årtusende före

Kristi födelse indelade Roms befolkning i skilda stånd, fick borgaren av lägsta klass i staden namnet proletarius, avlaren, ynglaren — ty han tjänade staten ej med sin förmögenhet, sin dygd, sin tapperhet eller sin andes rikedom, utan endast med den avkomma han födde upp, med den mängd av muskelstarka armar han alstrade att föra romerska verktyg och vapen.

Proletärerna äro alltjämt de avlande, de ynglande. I proletärkvinnornas sköten vilar folkets framtida livskraft. De skola tjäna staten med sin avkomma — och denna avkomma, blir den lika god som bondefolkets? Den frågan får allt större betydelse för alla, ju mer bondefolket tränges undan och proletariseras.

Man får väl se, vilken frukt, som kan åstadkommas på folkstammen av penningkulturen, sedan bondekulturen blommat ut och vissnat ner. Det växer under tiden ett nytt släkte i barackbyarna kring fabrikerna. Man får väl se en gång, vad det kan duga till.

Tills vidare måste dock även proletärerna först och främst leva med hela sin myllrande avkomma. Det är deras styrka: man kan inte döda dem. De må förlora alla sina samlade strider mot kapitalet, vad som ser ut som nederlag för dem, blir ändå alltid begynnelsen till seger, ty de måste ju leva, så att man kan ha nytta av dem.

Kapitalet i herrarnas händer fordrar levande armars arbete, kapitalet måste hålla proletariatet vid liv, ingen annan kan ännu göra det.

Då måste ju också erkännas, att herrefolket regerar med full rätt. Det fanns ingen annan möjlighet än att låta dem övertaga makten, och det kommer inte på länge att finnas någon annan möjlighet. Inte förrän tiden är inne för den nya samhällsformens födelse.

Men det vore därför knappast i sin ordning att, medan vi vänta, tända rökelse till de nuvarande makthavarnes ära.

Även de äro underkastade nödvändighetens lydnad, och deras regeringskonst är den tarvligaste. De flesta av dem skryta över sin samhällsnyttiga verksamhet, fastän de endast tänka på sin egen fördel och äro nyttiga endast emedan de inte kunna undvika att vara det. De varmt kristna herrarna glömma alltså sin egen kyrkofaders, den helige Augustini ord:

— Ingen gör gott emot sin vilja, även om det han gör är gott.

När man river eld på en gammal svavelsticka och närmar ansiktet mot lågan, känner man hur det sticker till i näsan, som om man fått in en massa synålar, strupen tyckes snöras samman och vägrar att släppa ner i lungorna den otäcka, sura luften — så står man då med rinnande ögon och kippar efter andan, tills luften åter blivit ren från svavelsyrlighet.

Detta är den ständiga atmosfären vid Storfors sulfittfabrik. Den känns på flera kilometers avstånd.

När man går där dag ut och dag in, månad efter månad, år efter år, då vänjer man sig vid den. Unge ingenjör Nordenberg, kallad Smartness, påstår, att den luften är själva hälsan. Svavelånga är bra för bröstet.

Smartness bluffar oförfärat. Församlingens dödbok talar ett annat språk. Svavelsyrlighet är inte bra för bröstet.

Den härjar kanske värst i syrehuset. Där brinner svavelkisen med små blåa, hoppande lågor i stora ugnar. Svavelsyrligheten som uppstår vid förbränningen ledes genom ett system av rör till avsvälning i vattenbassängen och därifrån till absorptionsugnarna för att ingå förening med kalk, tills den hamnar i kokhuset.

Timret har kommit farande utför älven, har skalats naket av barkarna i rensriet, har gått igenom huggmaskinerna och förvandlats till bara flis, som förts in i kokeriet.

Det är en jättestor hall, och där ligga väldiga, spolformiga kokare — på den ena krypa arbetarna omkring

och knacka och skruva de grova bultarna fast, det ser nästan ut som bärgningsfolk på ett strandat skepp. Den svarta kokaren fylles med flis och så kallad syra, bildad genom svavelsyrlighetens förening med kalk och vatten, och bestående av övermättad calciumbisulfit. Pannan börjar så sakta rotera, flisen ska lösas upp under en lång kokning, cellulosan i träet ska göras fri från ligninerna, de inkrusterande substanserna. —

Massan är färdig och tömmes ner i bingarna, en brun och stinkande gröt. Den får svalna, föres vidare på transportörer till silning och till blekning med klorkalk innan den slutligen kommer till pappsalen. I pappmaskinerna rinner den över en metallduk som en ljus välling av vattentmjuk flis, vattnet rinner av och massan pressas vidare fram mellan en följd av cylindrar, upphettade med ånga, så att vällingen blir allt fastare och kommer ut ur maskinerna som grov papp, det är den färdiga sulfitmassan, som sedan går ut till all världens bruk och göres till papper.

Fabriken är stor i omfång som en hel liten kyrksocken, från bottenvåningen till vinden fyra trappor upp i alla avdelningar och salar är ett virrvarr av bjälkar och pelare; rör och ledningar vrida sig om varandra, remskivor sträcka ut sig överallt som slingrande ormar, axelledningar och drivhjul vina i alla vrår.

I varje våning, i varje rum, i alla hörn råder en kvävande hetta, och i hettan böljar den sura, giftiga gasen, inte alltid lika svår, det beror nog även på väder och vind där utanför, men aldrig borta och ibland så stickande skarp, att människorna måste fly undan och stjäla en munfull luft genom fönstret. Ögonen rinna, strupen svider, bröstet piper, snart ligger man där nog.

En disig förmiddag står Gerhard Brand på fabriksgården och tittar hatfullt uppåt den skyhöga röda tegelväggen till ett litet smutsigt fönster i högsta våningen. Där uppe var hans dagliga helvete.

Men han har blivit klen och kommit ur träningen under fängelselivet några månader.

Nyss när han stod däruppe, han var ensam i rummet, kom svindeln över honom, luften blev som en ström av eld i hans strupe, bröstet pressades ihop som av ett järnband, han såg inte längre sina egna händer, endast virvlande gnistor för ögonen i en svart, oändlig öderymd.

Då han vaknade upp till liv igen, låg han under ett öppet fönster i ett annat rum. Ingen kunde komma in i den giftiga kloak, där han hade stupat, men man drog honom ut med en båtshake och lade honom i friskluften. Hans kläder voro dyvåta av all slipprig sörja på golvet, där han släpats fram.

Och så kom förstås verkarn till honom och svor och skickade honom hem, för han såg i alla fall inte ut att kunna göra någon nytta mer i dag. —

Med dödsblekt ansikte och svarta, hatfulla ögon stod han nu därefter på gården och såg upp till sitt dagliga helvete.

Han lovade inför sig själv en hel del sköna saker, medan han torkade bort några rester av den stinkande smeten på kläderna. Så gick han, knäsvag i ställningen, mellan timmerhögar och kolgropar på gården bort till porten vid vaktstugan, där tamburmajoren stod och grinade försmädligt åt hans ynkeliga uppsyn.

Det måtte finnas någonstans i världen en jättestor byggnadsmaskin, som levererar några hundra tvåvånings trähus i timmen. På annat sätt är det väl inte möjligt att åstadkomma en sådan mängd av arbetarebaracker, som alla äro varandra till den grad lika, att man inte skulle hitta hem i byn, om man inte visste att man bodde i Littra C numro 7 d en trappa upp till höger hos Nilssons.

Där bodde Gerhard Brand i Storfors arbetareby.

Huset hade fyra ingångar, numro 7 a och b på den ena långsidan, numro 7 c och d på den andra. Varje ingång delades av fyra familjer, två på nedra botten och två en trappa upp, flera våningar funnos inte. Städernas stenkaserner tillverkas av någon byggnadsmaskin för helt andra dimensioner.

Varje familj i huset disponerade över ett litet kök och ett ännu mindre rum, familjen finge sedan vara hur stor som helst. Den som orkar kan ju roa sig med att räkna ut hur många sådana lägenheter, som funnos i byn. De voro alla precis lika varandra: ett litet kök och ett ännu mindre rum.

Först måste man ju då ta reda på barackernas antal. Men sedan man försökt en stund att räkna dem, avstår man gärna. Det är ett tröstlöst företag. Gata upp och gata ner äro husen ställda precis sådana de trillat ut ur byggnadsmaskinens slutstycke. En liten krumelur, sågad i trä, finns på varje gavel under takåsen, en fullständigt idiotisk

krumelur, upprunnen i någon estetiskt intresserad hundsjäl. Bara att se dessa grannlåter på varje gavel, gata upp och gata ner, är tillräckligt för att göra en människa fånig i ögonen.

Man börjar tro att även fuktfläckarna och sotstrimmorna äro automatiskt reproducerade på varje vägg, så likna de varandra. Och då avstår man från att räkna barackerna.

När Gerhard Brand låg på sängen i rummet som han delade med en kamrat, så kunde han denna förmiddag känna på lukten vad alla familjerna i Littra C numro 7 a, b, c och d skulle ha till middag. För full orkester spelade alla arbetareköken upp den gamla vardagssymfonien, motiv och melodier kände man gott igen.

Han kunde även ta noga del av sina grannars övriga hemligheter. De trängde sig på honom med barnskrik och gälla kvinnoröster genom väggarna. Han kunde inte undgå dem, fast han stoppade fingrarna i öronen för att ostört kunna ägna sig åt läsningen.

När han för en stund sedan kom sjukskriven hem från fabriken, låg platsens arbetaretidning på bordet. I numret var införd en liten dikt av honom själv, skriven under fängelsetiden i Helgestad. Den hette naturligtvis Livstidsfångens klagan med helfet textrubrik. Den handlade om den ädle och för sin tro så grymt förföljde yngling, som Gerhard Brand skulle av läsaren anses vara.

Nu sitter jag uti den trånga cellen
och skriver denna dikt den första kvällen.
Jag är ej ledsen alls, ej heller glad,
en främling blott på fängelset i Helgestad.

Nog hinner jag bli van vid denna stuga;
 här surrar inte ens en enda fluga.
 Men när jag fått härinne länge bo,
 så får jag kanske flugan, är min tro.

Så fortsatte han att i en rad strofer beskriva, huruledes han kände sig som vän och kamrat med alla mördare, tjuvar och andra fiender till samhället:

De längta alla efter luft och sol och ljus
 i detta samhällets berömda pinohus.

O, jag blir hatisk när jag vet att nöden
 har drivit mina bröder hit till döden.
 Med hotfull blick förbannar jag den lag,
 som skapar nöd och straffar sen med slag.

Må jorden bäva under våldets spira!
 Må världen en gång segerdagen fira!
 När alla människor leva i frihets fröjd
 på livets stora, solbelysta höjd!

Med kamrathälsning

Gerhard Brand.

All livets idealitet hade under de senaste tiderna kastats som gammaldags odugligt skräp från bron där överklassen levde högt över arbetsfolkets huvuden. Man hade fått andra ideal däruppe: hårda pengar. Man hade fått en ny moral däruppe: den starkaste individen har alltid rätt.

Med sådan mager näring vissna andarna ner och förtorka.

Men utan verklig idealitet kan inte ett helt folk leva. På djupet drömmas ännu de vackra drömmarna om eviga

livsvärden: kärlek, broderskap, gemensam frihet, alla människors samhörighet i kampen för tillvaron, gamla goda ideal alltsammans. De klädas inte längre i vackra ord, de måste nu nöja sig med fattigfolkets simpla kläder. Men även om tonerna äro falska, så handlar ändå visan i all enkelhet om den idealitet, som folket måste äga för att inte ömkligen förgås.

Även i Brands oordnade själ fanns en längtan att finna livsvärden, högre än vardagens bekymmer och högre än borgerlighetens nödtorftigt uppsmyckade fläskhandlarefilosofi, som lärde, att den starkare fläskhandlaren med Naturens rätt åt mera fläsk än den svagare fläskhandlaren.

Brand såg inom sig en annan tankevärld, den var bara byggd av gamla, goda traditioner, men det visste han ju inte, han trodde att han skaffade fram i dagen något alldeles splitter nytt, beundransvärt, värdigt endast den nya mänsklighet han drömde om, men hatat och förföljt av dagens maktägare.

Han hade haft en bedrövlig ungdom, uppvuxen till brådmognad i Stockholms proletärkvarter.

Religionens första grunder passerade han fort och billigt. Barndomens motvilja mot det mördande tråkiga plugget fick ett slags teoretiskt stöd i de snaskiga präst- och hädelseanekdoter, som cirkulerade kring bakgator och krogar. När han sedan, tidigt nog, fick en sorts medveten socialistisk vilja, stötte han genast på kyrkan som herrarnas vän och arbetarnas fiende. Därmed var han definitivt och för alltid färdig med religionen.

Dock inte så, att han upphörde att tala om den eller ansåg den likgiltig. Tvärs om, den var nästan det enda han talade om. Han var svensk och måste sålunda syssla

med religiösa tankar, antingen ropa ja ja eller nej nej, antingen frossa i sirapssöta kärleksord om den ljuve Jesus eller också fira orgier med det andra slaget av superlativ, de svavelosande.

Hans religiositet var lika stark som bönhuskäringarnas, lika fanatisk, lika glödande av tro. Endast dogmerna och böneformulären voro en smula olika, men vad betyda de jollrande orden, när tankarna ändå dag och natt brottas med Gud?

Detta var ju inte hans egen åsikt om saken.

Själv ansåg han sig vara en nykter, fullt objektiv och kallt kritisk granskare, en genialisk, nyskapande tänkare, rent ut sagt. En så angenäm position överger man naturligtvis inte gärna, han stannade kvar med segaste envishet i sin rykande tankevärld. Att tänka var för honom det samma som att vara radikal, vilket helt enkelt betydde: att säga det värsta tänkbara, det mest oerhörda, det som förbluffade alla människor och satte dem bildligt talat på ändan.

Emellertid var rätt mycket undangjort på detta område, när unge Brand började sin verksamhet i samhället. För att åstadkomma något påtagligt häpnadsväckande hade han för sin del ingen annan utväg än att tillgripa sådana råheter, som ingen annan kunde eller ville fundera ut. Därmed var hans ande fastlåst och kom inte vidare. Han måste tugga om och om igen sina egna råheter och kunde utveckla sig endast till än värre råhet.

Meningen var ständigt den bästa. Proletariatet skulle befrias andligen från dumhetens bojor, pålagda av kyrkan under många hundra år av kristlig vidskepelse. För sin frälsningslära arbetade Brand som en apostel.

För honom, som saknade kunskapslivets självkontroll, voro alla hans egna påhitt avundsvärda nyheter, glänsande av den geniala tankens första fräscha behag.

Av hjärtans lust hånade han gamle Javeh, molngubben med det långa skägget — han hade ingen tanke på att denne gode herre måhända kunde förmodas dra en smula på mun åt det barnafromma allvaret i lille Gerhards händelser. Och framför allt anade han inte, att saken redan för ungefär tvåtusen år sedan klarats ut av män sådana som Sokrates, vilka emellertid på goda grunder böjde sina huvuden inför folkets molngubbar på Olympos.

Den så kallade själen åtnjöt även Brands förakt. Den var ju bara en serie rent kroppsliga funktioner. Stenblind för sin egen grymma självkritik bedyrade han, att tanken endast var ett slem, som avsöndrades i hjärnan på samma sätt som magsaften avsöndras i magen och — nåja, återstoden av födan ur tarmarna. Naturligtvis var även detta en ny, genialisk upptäckt. Han skulle nog ha blivit ledsen om någon sagt honom, att han befann sig på en gammal söndertrampad allfarväg, där de urgamla spåren efter Demokrit redan blivit nära nog utplånade, och där den lille behändige juden Spinoza rört upp en sådan förtvivlad massa metafysiskt damm.

Och ändå fanns det alltjämt ett bestående värde i gudstanken och i tron på själens odödlighet. Brands egen djupt religiösa iver bar ju ett förkrossande vittnesbörd mot hans ord — med hela sin energi klamrade han sig fast vid begreppet Gud. Visserligen spöade han bara sin fetisch, eftersom den tycktes vara maktlös, men han gjorde det med en känsla av att vara tidernas djärvaste hjälte. Som en liten rätta springer över det sovande lejonets tassar, så hånade han vår Herre; det gav en hemlighetsfull, nervkittlande njutning, ty det kunde ju i alla fall tänkas att där fanns en risk. —

Han gjorde den stora upptäckten, att det finns motsägelser och sprickor i Bibeln, kristendomens fasta grund. Han höll långa föredrag om detta tacksamma ämne och

njöt själv med färskaste naiviteten av det gamla goda sällskapsspelet.

Så kom han till slut underfund med att statskyrkans lära innehåller en massa rysliga råheter — nattvarden först och främst naturligtvis. De stackars troende åto ju människokött och drucko människoblod! — Den synpunkten gjorde honom jublande glad som ett barn, han kände sig oändligt stolt vid tanken på att han stod ett pinnhål högre i andlig utveckling än kannibalerna.

Detta liksom allt annat hade han läst sig till i billiga broschyrer, men betraktade det i alla fall genast som ett resultat av sin egen skarpa tankeverksamhet.

Helt naturligt fanns heller ingen i hans omgivning, som kunde ge honom den upplysningen, att hans synpunkter varit tämligen väl kända redan av de första kristna, som fingo bestå mången hård kritik av slipade tänkare från Hellas och Rom. Det måtte ändå ha funnits något av värde till och med i kristendomen, något som gjorde den nödvändig för människornas utveckling och kom dem att fasthålla vid tron, trots allt.

Den högre religionsform, som nu med samma nödvändighet skulle utveckla sig ur kristendomens sköte, den lyckades Brand inte få tag i. Han förmådde endast utbreda en allmän häpnad bland sina enkla åhörare, och mer begärde han ju inte. Han trampade in i gamla tempelsalar med den samma råhet och okunnighet som betecknade de kristna barbarernas bärsärkagång genom antikens sköna värld. Han sparkade ner de bilder han såg och spottade på symbolerna och trodde sig därmed ha tillfogat sin fiende oundvikligt dödande hjärtesår. Men han gjorde det inte som en besoldad legoknekt, han gjorde det av ärligt hjärta, med sant religiöst patos. Han predikade en annan religion, och predikanterna äro ju alltid svåra mot varandra; han ville frälsa alla människor undan kristendomens mörker och

göra dem till socialistiska läsare efter sin art. Men var offerkniven skulle sättas in i det kristliga lammet för att för alltid göra slut på all hatad fåralåt — det problemet klarade lika litet han som så oändligt många andra och vida bättre utbildade religionslaktare.

Han gav emellertid inte endast den så kallade själen sin goda föda utan sörjde även för kroppens behov.

Här stod samma krav: radikalt ska det vara. Och det nya oerhörda på detta område, det som alla andra drogo sig en smula för att säga, det var: full frihet för alla att av hjärtans lust göra hor.

Under uppväxtåren på Stockholms bakgator hade han fått en djup inblick i könslivets förborgade kunskap. Som barn blev han hastigt blaserad och fann snart nog allt sådant tämligen banalt. Det roade honom mer den tiden att snatta. Men brunsten vaknade, och då fanns för honom ingen anledning till återhållsamhet.

De bästa flickorna av dem han sedan träffade i Timmerdalen, de som lockade honom mest på grund av sin relativa oskuld, de hade emellertid goda grunder att göra honom motstånd.

Här låg fortfarande kvar i så många sinnen en gammalmodig moralisk motvilja mot alldeles oordnade könsförbindelser. Den motviljan måste naturligtvis radikalt bekämpas. Så kom Brand fram till den klara, osminkade åsikten, att liderlighet är utan all fråga den rätta formen för en ungdomlig protest mot det bestående offentliga hyckleriet.

Vid sidan av de praktiska argumenten hade han givetvis även åtskilliga rent teoretiska. Tyngdpunkten i den nya konsläran var, att barn skulle man inte åstadkomma, de

medförde endast ökad fattigdom med ökat förtryck och beroende. Men roligt skulle man ha.

Full av entusiasm för sina idéer, halkade han emellertid mycket lätt igenom teorierna och uppehöll sig mest vid de mera tacksamma praktiska sidorna av saken. Det gällde att höja proletärernas människovärde, därför skulle man lära dem att modigt hänge sig åt kärlekslyckan i frihet och skönhet.

Han gick målmedvetet och fullkomligt öppet till väga. Hans ärlighet även i denna punkt var höjd över allt tvivel. Han talade vid mötena om kärlek utan barn. Efter föredraget förevisade han för intresserade ett helt litet lager av preventivmedel; han undervisade och sålde till sina lärjungar.

Och sedan var den sanna friheten kommen till Timmerdalen.

Dock inte utan motstånd.

I församlingen fanns en ung präst, som predikade i den för länge sedan övergivna kyrkan. Dessemellan kämpade han på andra sätt ivrigt mot tidens ondska och gick löst på socialismen med hela det lejonmod och med alla de skarpa tänder och klor, som vår Herre i sin godhet har givit åt det lilla fåret.

Han lyckades åstadkomma underbara ting. Han förbjöd naturligtvis arbetarna att med röda fanor följa sina döda in på kyrkogården, vilket hade till följd, att några begravningar kommo att likna fullkomliga demonstrationståg med mässingsmusik, brandröda band på varenda krans eller blombukett och så många fackföreningsfanor och standar man kunde uppbringa på långa håll. Den stackars prästen läste hela det borgerliga samhällets förbannelseformulär över döda och levande hedningar, arbetarna svarade med

att spela socialisternas marsch till sorgetåget och sjunga Internationalen efter jordfästningen, sedan Gerhard Brand eller någon annan sprakfåle framfört till den döde kamraten ett sista tack, som formade sig till en socialistisk predikan, riktad i första hand som ett slag på skallen åt den närvarande samhällsprästen.

Två härar stå uppställda i slagordning mot varandra. Då stiger religionsförkunnaren fram till den ena hären och säger: lägg ner era fälttecken och alla era vapen, allt sådant är ju syndigt, vad gör det om den andra hären plundrar och skövlar era hem, bara ni har frid med Gud? —

Med en sådan herre är man genast färdig. Han tillhör fiendens krigsberedskap. Den store predikare, som tvingar båda härarna att lyssna och lyda, är ännu inte född, och om han någonsin kommer, har han säkert ett ståtligare målföre än lille prästgossen i Gudälv.

Fast nog gjorde den så gott han kunde. Han gick till och med till ungdomsklubbens möten och diskuterade religion med Brand. Ömkliga uppträden, där skolpojksvisdom slogs i den store Sebaots namn mot proletärpojksens råhet, inte om oförgängliga livsvärden utan om vad det kunde vara för en kvinna, som Kain fann när han, enligt Bibeln, drog till landet Nod gentemot Eden och gifte sig, medan mor hans, Eva, stannade hemma hos fader Adam och födde sonen Set. — Man kan diskutera länge om den frågan, om man gitter.

Och hur kunde det vara möjligt, att alla jordens djur, såväl hankön som honkön, kunde få rum i Noaks ark, som bara var 300 alnar lång och 50 alnar bred och 30 alnar hög med en öppning i taket för ljuset, en aln i kvadrat? — Jo, alnar betydde mil eller flera stycken mil, fönstret i

taket kunde alltså tänkas ha varit flera kvadratmil stort, och då gick det ju mycket bra. — Och så vidare.

Så skötte den unge prästen sin kamp mot otron och lyckades förstöra ända till sista spåret av all gammal respekt för religionens livskällor. Han kom som kapitalherrarnas handgångne man och pratade smörja. Han betraktades av arbetarna som en fiende, lika falsk som enfaldig.

Ibland kom han till dem med inställsamt smicker.

— Arbetarna äro i själ och hjärta så präktiga, så genomhederliga, de äro kärnan av vårt gamla svenska folk. Men dessa usla yrkesagitatorer så ut fördärvet bland dem.

— Ä inte en präst en sån där yrkesagitator, han då? svarade genast Brand. Han agiterar för sin kyrka å vill att arbetarna ska krypa tillbaka till prästväldet å medeltidens vidskepelse å inkquisition å tortyr å kättarbål å hela faderullan. Ja agiterar för socialis-s-s-s-men å vill att alla människor ska leva i frihet å skaffa sej kunskaper å opplysning å inte vara slavar under utsugare å kristliga bedragare. Men nog förtjänar prästen mer pengar på sin agitation än ja på min!

När sedan pastor Rehnberg i Gudälv vände sig mot Brands förkunnelse om kärlek utan barn, började strax folket fundera på allvar, om inte Brand ändå hade rätt även i detta. Ingen ville riskera att ha samma åsikt som prästen, ty prästen var en hycklare och en fiende till sanningen.

När så Brand började frossa i sarkasmer mot den offentliga moralens påtagliga dekadens, då var det färdigt! Alla ögon sågo, att den faktiska moralen, den som bestämmer människornas gärningar, var en helt annan än den predikade moralen, den som endast bestämmer människornas ord.

Det var ju klart som korvspad. Det kunde ett barn bevittna och ta på. Därför stannade man på den punkten och firade allmänna orgier i samma hån mot skrymtarna.

Det knakar i samhällets fogar och band,
låt falla vad icke kan stå!

Den sången hade alla lärt sig sjunga. Men att något nytt skulle byggas upp, inte bara en ny ekonomisk samhällsordning, uppbyggen av en rent religiös fanatism, utan även en ny vardagsmoral, det gjorde inte många klart för sig. Inte Brand åtminstone. Driven av ett inre begär efter något bättre, arbetade han som om det gällde att uppnå kaos.

Att det är miljön, som åstadkommer de tillfälliga moralbegreppen, att dessa med nödvändighet måste förändras, när miljön förändras, att det över huvud taget måste finnas en gemensam ram för alla människors handlingar, det var bara ord för Brand. Att de gamla sedereglerna länge leva kvar som tradition, sedan de upphört att vara vägvisare i verklighetens värld, kunde han inte föreställa sig. Att människor i nya levnadsförhållanden måste fastslå för sig nya rättsprinciper i stället för de gamla som rivits bort, det var något i grund och botten okänt, inte endast för Brand utan för de flesta av hans samtida, fattiga eller rika.

Herrefolket fordrade ju med rörande naivitet, att de själva skulle ha all rätt att anpassa sig efter den nya samhällsordningen i Timmerdalen, medan proletariatet skulle i allo förete samma egenskaper som det medeltida bonde- och hantverksfolket.

Herrarna ville att fabriksarbetarna skulle vara fromma och trogna, tåliga och ödmjuka, isynnerhet inför sina faderliga husbönder.

Men de faderliga husböndernas tid var ju slut; i deras

ställe hade kommit aktiebolag med driftledare, som sannerligen inte betraktade arbetarna som medlemmar av familjen i all enkelhet eller som blivande självägare och mästare — utan som levande små maskiner, de där måste köpas till billigaste möjliga pris och utnyttjas rationellt och sedan ersättas med nya.

Den nya moralen måste bli därefter, på gott och ont.

Gerhard Brand var det logiska resultatet av en varmblodig och fullständigt okunnig ung mans uppväxtår inom det från hela det övriga samhället utestängda proletariatet. Otaliga människofrön med olika utvecklingsmöjligheter gro och skjuta upp inom samma jordmån, alla bli inte som han, men allt levande formas av samma nödvändighet.

Han blev i alla avseenden steril. Han ville med all makt komma ur sin miljö av yttersta misär, trycket därhän var så starkt inom honom, att endast de radikalaste åtgärder kunde tillfredsställa hans begär efter en räddning. Utan urskillningsförmåga valde han naturligtvis den genaste utvägen: de radikala råheterna. Sedan kom han inte längre, därför att sedan var vägen slut, allt upplöstes i hopplös förvirring, han grävde sig allt djupare ner mellan två smutshögar som reste sig omkring honom allt högre och allt ståtligare: den religiösa smutshögen och den sexuella. På dem slösade han bort alla sina krafter utan att kunna komma vidare och utan att kunna uträtta den ringaste nytta för sig själv eller för sina kamrater.

Han konsumerade arbetareflickor i enlighet med sin egen lära, det var allt. Det blev inga barn, sant nog, men kärleken var ju heller inte så värst mycket att skryta med.

Och ändå var hans mening god, hans vilja ärlig och hans levnads patos fullkomligt äkta. Den visa han sjöng lät fruktansvärt falsk, men den handlade dock innerst om

kärlek, broderskap, gemensam frihet, alla människors samhörighet i kampen om livet.

På sängen i Nilssons kammare en trappa upp till höger i Littra C numro 7 d låg Gerhard Brand och sov, långt borta från alla fabriakens och agitationens vedermödor.

Ansiktet såg glåmigt och dött ut, när ögonlocken lågo slutna över de granna, mörka ögonen, pappa Carlssons guldögon. Pannan var bred och låg, och håret låg tillbakakastat över örngottskudden — han bar alltid sitt hår så som han sett det på ett porträtt av sin älsklingsförfattare Maxim Gorki. Munnen var halvöppen, kvinnligt slapp och utsugen, de små svarta mustaschstrimmorna lyste pikant — men tänderna voro nästan lika svarta.

I kammaren härskade hans egen andes oordning. Gamla tidningar, cigarrettstumpar, papper, två kortlekar och några böcker lågo strödda överallt i planlöst virrvarr, en stämningsmänniskas pittoreska omgivning.

Gumman Nilsson kom in från köket, hon stannade förlägen innanför dörren och såg på den vackre pojken, som låg och sov mitt i middagen. Hon kände honom bra nog, han hade bott hos dem förut, medan Nilsson hade arbete i Stockholm en tid. — Stackare, tänkte hon, vad han är trött och förstörd av det otäcka fängelset deras där nere i stan.

Det kom fram en rent av moderlig ömhet i den gamlas utslitna ansikte, hon tog upp tidningen med livstidsfångens dikt från golvet och lade den tyst på bordet. Sedan väckte hon gossen så sakta med det goda ordet:

— Ska han komma ut å få lite mat nu, Brand?

Bernt ville inte arbeta åt Storfors, men när detta bolag strax på nyåret befanns ha inköpt Aktiebolaget Granå Trämassefabrik, då blev han likafullt lurad. Han resignerade, ty i Gudälv ville han dock stanna. Där fanns fadern och där fanns ungdomsklubben.

Och i ungdomsklubben fanns en liten flicka, hette Signe.

Nej då, inte brydde han sig om henne. Men hon lärde honom dansa, och tänk ändå att sådan flärd kunde vara roligt! Det förstås, han dansade aldrig med någon annan än lilla Signe.

Inte var det någonting med henne. Hon kanske inte kom till klubbmötet någon gång. Och det fäste han sig sannerligen inte vid en smul. Men det var tråkigt, grått och enformigt att sitta där. Hon kanske kom ändå till slut, springande med anden i halsen. Då vaknade han upp mitt i solen.

Hon såg ingenting ut och hade ganska dåliga framtänder, men han började följa henne hem, hon bodde i Storfors, och det var långt för Bernt att gå. En gång brydde han sig inte om att följa henne, han skämdes, det såg ju alldeles ut som om han skulle tycka om henne.

Den kvällen såg flickan så skygg ut, när han bara sade godnatt. De skildes. De gingo åt var sitt håll.

Nästa gång följde han henne, det såg så dumt ut annars, menade han, hon kunde ju tro att han tyckte om

henne, när han undvek henne — ja, tankegången var oklar, men så kändes den. Hon hade för resten pratat med Gerhard Brand hela kvällen, och därför, nej naturligtvis inte alls därför, gick Bernt fram till henne när mötet var slut och sade:

— I kväll är det riktigt fintinterväder ute.

— Tycker Bernt det? svarade Signe och strålade med sina ögon, så att Bernt såg blåa blixtar ända inne i sin själ.

Men Gerhard Brand slog ner på dem och förklarade tvärt:

— Ja ska väl följa Signe, vi har samma väg.

Flickan inte så mycket som blinkade en gång, när hon förklarade:

— Bernt har lovat följa mig i kväll.

Det riktigt small i hjärtat på Bernt, när han hörde henne narras så troskyldigt för själve Gerhard Brand.

De följdes åt, snart blevo de ensamma. De gingo genom skogen, på var sin sida av vägen, tätt invid var sin snödriva. Efter en lång tystnad sade Bernt:

— Hur visste Signe det?

— Å — det syntes väl! mente tösen.

De fortsatte fram genom ensamheten i mörka skogen, det var bara all snön, som gav en smula ljus. När de kommit över halvvägs, fortsatte Bernt samtalet:

— Varför ville du inte gå med Gerhard?

— Han är så otäck.

Sedan gingo de tysta vidare, tills de började närma sig Storfors, båglijuset från fabrikerna skymtade fram som ett blåaktigt dis långt borta i den kalla luften.

Då kände Bernt, att snart måste de skiljas. Hjärtat började hoppa och slå i bröstet hans, det var alldeles tjockt i halsen, han vågade ingenting säga för att inte darra på rösten. Han gick fram till tösen och stack sin hand under hennes arm, och det tyckte hon om, kunde märkas.

Så fortsatte de att gå framåt vägen, han frös om fingertopparna under flickans arm, men det var inte att ta undan den handen, inte. Eftersom hon tydligen ville att han skulle ha den där. I närheten av Signes hem stannade de och skildes hastigt utan att våga se på varandra.

När Bernt gick ensam genom skogen tillbaka till Granå, kände han sig alldeles lugn för första gången i sitt liv. Ingen oro alls fanns kvar, han hade en sådan makt inom sig och en sådan himmelens stor och stark glädje. Han talade till sig själv en hel massa ord, som voro så förståndiga att de ordnade sig på egen hand nästan till vers. — Hör de härliga budskap, som klinga — mot dig från fåglar, där vägen du går —.

Han hörde fåglarna sjunga mitt i vintern.

Samma ord tog han om och om igen, i marschtakt till sina stolta steg över hårdsnön, som knarrade under fötterna. Det dröjde en lång stund, innan han kom på en passande fortsättning men rim blev det! — När ifrån gren till gren de sig svinga — jublande, kvittrande — det är vår!

Åtskilliga år hade gått, sedan han som fjortonårig pojke låg på timmerskogen. Men ännu bar han i hjärtat ett litet hemligt minne från den tiden: blomsterkortet i handelsboden — den snälla flickan, som låg på en grön strand och var så vacker, fast hon inte hade några kläder på sig.

Det kortet hade han kastat på eldpallen om natten, därför att — nej, det mindes han inte längre. Han kände något beskt och obehagligt inom sig, när han tänkte på det där, den nakna flickan gled undan i obegripliga dimmor. Var det inte den natten det blev bestämt, att far och han skulle köpa en ny gård?

Med den tanken hade det åter kommit ordning i hans själ, efter den natten hade hela hans levnads strävan gått utmed en enda linje fram mot den nya gården, som beständigt gled allt längre bort i framtiden.

Så hade han trögt och buttert under svåra år arbetat sig bort från barndomens omedvetna drifter i mörkret. Drömmen om att en gång bli en självägande bonde tillsammans med far hade givit honom kraft att höja sig till högre ideal än dem han sett skymta dunkelt och obegripligt under långa sysslolösa kvällar där uppe i timmerskogen.

Nu hade han snart passerat sitt tjugonde år och var ännu kysk till kroppen och ren till själen. Hela hans ungdoms kraft var sparad till fruktsam handling.

I sulfatfabriken vid Granå tillverkas också trämassa. Det går till på ungefär samma sätt som i sulfitfabriken, men i stället för svavelsyrlighet användes här en natronlut, beredd av kalk och kalcinerad soda.

Timret barkas i rensriet, hugges till flis i huggmaskinerna och kommer i kokaren. Där släppes luten på, kokningen börjar.

De svarta kokarna ligga inte som strandade valfiskar i hallen på Granå bruk. Här användas stående pannor, av samma spolförmiga utseende, de nå från golv till tak och rotera långsamt kring en axel vid tjockaste skrovet. Ner från höjden dalar sakta toppändan med luckor och grova bultar i panngodset, stjärtändan stiger till väders, det sjuder därinne i kokaren, hettan ångar överallt, hela grunden darrar vid det dova dånet från alla håll.

Under jättepannorna springa sotiga människor fram och åter som små hetsade myror.

Golvets är en enda stinkande pöl av utrunnen massa, här är källan för den ruttna lukten, som sprides ut kring hela trakten. Väggar, tak, bjälkar och pelare i hallen äro nersölade av samma bruna sörja, så att man knappast kan se det ursprungliga materialet. Några manshöjder upp på den ena långväggen går en rad av stora fönster, igengrodda av smuts.

Långväggen mitt emot ligger i svart mörker bakom alla kokarna med hela virrvarret av ställningar, trappor, ledningar, rör och andra grejor.

Ur mörkret där bakom hörs ett darrande vin av drivhjul, axelledningar och remskivor.

Genom en halvöppen dörr i nedre hörnet tränger in ett ursinnigt smattrande. Det är från sodahuset, där natronluten tillverkas i brännugnar, som likna fantastiska droppstensgrottor av alla avsatta lager av grågul soda. Framför varje ugn står en plåtskärm för att förhindra stänk när den glödande kalcinerade sodan upplöses i vatten med ett bedövande larm som från en gevärstrid med oavbruten snabbeld.

Arbetarna äro inte så många, men de tyckas ha tillräckligt mycket att göra. Här viner i luften en osynlig piska, som jagar dem fram genom dundrande dån och böljande skyar av imma och ånga. Piskan klatschar — vill du svälta där utanför, så kan du gå — vill du leva så nätt i dag och kanske också i morgon, så rappa dig bara, in i helvetet, fram genom rykande hetta, se opp för satan för remmar och hjul! Piskan klatschar, människorna drivas i väg som små underliga, surrande hjul i den stora maskinen.

Den där axelledningen ligger allt bra farlig, rakt ovanför rännen, som emellanåt måste rensas av någon — han kryper ihop var gång däruppe, döden visslar över hans nacke, sina åtta hundra varv i minuten gör det blanka stålet, akta dig, kamrat!

I halvmörkret överallt skymta arbetarna fram — deras ansikten synas blåvita som nattstånden skummjolk, kläderna smita åt om deras kroppar, det måste de göra för att ingenting ska fastna, men de måste väl inte likna fuktigt mögel? De skymta fram och äro borta igen. Därinne i stora hallen smyga de viga och vana på huk under kokpannorna, som krypa fram över deras huvuden sin snigel-

gång mellan golv och tak, skälvande av ångheta massan under kokningen.

Långt borta ljuder ett rop genom larmet:
— Blåsningen börjar!

En kokare har stannat rätt upp och ner i hallen. Toppändan försvinner i mörkret under taket.

I hörnet längst upp vid bakre långväggen går en rankig stege, trappa föreställer det, från avsats till avsats mot höjden.

Rätt ovanför hallen ligger tvätteriet.

Det finns på fabriken många gamla karlar, som endast med tvekan gå dit in i det svartaste helvetet.

Där är alldeles mörkt natt och dag, några gamla kökslampor hänga där och försöka att synas med röda små lågor i den böljande ångan; vattnet droppar och plaskar från alla håll, djupa pölar av kallnad massa ligga på golvet. På några plankor stå tre män. Tvättarna.

De ha inte stor plats att röra sig på, golvet är några kvadratmeter stort, taket syns inte, det ligger i djupaste skuggmörker.

Runt omkring dem resa sig jättegrova cylindrar, ordnade i en cirkel, som bildar väggen i tvätteriet. Det är diffusörerna, var och en av dem rymmer tiotusen liter.

Från kokaren där nere i hallen leder ett system av rör upp till diffusören, den färdigkokade massan pressas upp under ångtryck, hela jättecylindern fylles med sjudhet massa. Där får den stå och kallna och sköljes därinne under tiden med vatten.

Nertill på varje diffusör är en cirkelrund järnlucka, väl en aln i diameter. Medan massan blåses upp där nerifrån, är luckan fastskruvad med sex bultskruvar för att

kunna stå emot trycket inifrån. — När allt är klart och massan tvättad och kallnad, då skruvas luckan bort, innehållet tömmes ut ur diffusören, skrapas fram med långa rakor och föres vidare bort att göras färdigt till pappersmassa. Av mjukare slag, mera lik bomullsfibern än sulfitmasset, som är hårdare och mera lik linnefibern. —

I tvätteriet arbetar Bernt Andersson.

Medan den ena diffusören tömmes pågår nu blåsningen till en annan. Den osynliga piskan jagar varje man härinne också. Runt omkring de tre hetsarbetande männen stirra de stora järnluckornas hotfulla ögon — det dånar och skakar i diffusören där till vänster? — luckan darrar med ett klagande surr under trycket? — om den skulle springa sönder till slut? Tiotusen liter massa skulle störta ut som en kokande syndaflod, bränna sönder de tre männen och dränka dem i det mörka helvetet — en eländig fasans död i den ömkligaste hjälplöshet.

Bernt vänder ryggen åt den skälvande järnluckan och arbetar under butter tystnad vid sin diffusör. Med stora, svepande rörelser rakar han fram den svalnade massan, orubblig som en soldat på sin post i krig.

Då hör han ett halkande steg på golvet, ett steg av en ovan fot, som slinter från plankan ner i sörjan. Han ser upp ett ögonblick, tar ett tag åt mössan och fortsätter arbeta.

Men han kände att han hade ett par farliga ögon i nacken, han kom ihåg sig och vände sig åter om. Där stod fabriken ingenjör, den unge herr von Jæger. Det var en liten svår herre, som fordrade ödmjukhet av underlydande. Bernt strök av sig mössan och bockade otympligt.

Det rådde några ögonblicks väntan i mörkret under de flämtande lamporna, som gömdes i moln av ånga.

Äntligen skrek von Jæger, han måste skrika för att höras genom larmet från blåsningen:

— Ser du inte när din förman kommer in, du bonddrummel?

— Joo, muttrade Bernt.

— Varför hälsar du inte?

Bernt teg. Ingenjören klev ett steg närmare och sträckte på sin underlöjtnantsgestalt.

— Varför hälsar du inte, frågar jag?

— Därför att jag måste först släppa rakan för att komma åt mössan ordentligt.

Det var inte precis lögn, därför tillät han sig det svaret. Ingenjören teg, fixerade honom en stund, vände därpå helt om och gick ifrån honom.

Åtskilliga goda karlar hade fått avsked för att de inte hastigt och ödmjukt nog hade hälsat på ingenjören. Bernt slapp undan för denna gång.

Den äldste av de tre tvättarna steg fram till von Jæger med en krypande hälsning. Ingenjören nickade. Den gamle vågade sig fram med en begäran: kunde de inte slippa vara här inne medan blåsning pågick? — Han pekade skyggt mot den dånande diffusören.

Herr von Jæger mönstrade gubben från huvud till fot och gav till ett häpet skratt: varför i all världen —?

— De ä farlit, svarade arbetaren.

Ingenjören svor — vad är meningen?

Den gamle pekade på luckan, den darrade under trycket som ett asplöv, där fattades två bultar, de borde vara sex, där fanns bara fyra.

— Den är sprucken också, sade han, si här bara —!

Han var född på svältbygden nere i Västergötland, den här gubben, och ändå hade han inte lärt sig att resignera.

— Fyra skruvar räcker mot trycket, det där begriper inte Jonsson. Det här är ingen spricka, det är en repa bara på ytan. Sköt ni ert arbete det råder jag er. Den som inte vill stanna, kan ju gå sin väg, han passar inte här.

Liksom på hån stod herr von Jæger kvar på den farliga platsen tätt framför luckan. Han var en smärt och spänstig karl, klädd i en grå sportkostym, skinnmössan höll han i handen för värmens skull här inne. Glasögonen blänkte med guldbågarna i lampljuset, ögonen voro svarta och milda som sammet; näsan var förunderligt fint skuren fram ur ansiktets bleka materia, kring de tunna läpparna och de svarta, snobbiga mustascherna låg ett litet försmädligt leende.

Han stod där en lång stund, sedan föste han undan gubben Jonsson från plankan och gick ut.

— Ja, de föstås, sade den tredje arbetaren, de där hade ja kunna sagt dej på förhand, Jonsson.

— En sån högfärdi djävel sen, gnällde den gamle. Ä de någe, de, att stå där i fem minuter? Ja har stått här i många år, å de tar på krafterna, ska ja säja. Så ja tycker inte de ä någe å skryta me som han gjorde, poj kvalpen.

Bernt arbetade åter under tjurig tystnad tillsammans med de båda andra. Med starka, tunga rörelser makade

han undan den kalla massan, blåsningen hade slutat bakom hans rygg, det värsta larmet var över.

De funderade alla tre över problemet von Jæger. Han var ju en värre fähund mot folket än den enfaldigaste lilla underhuggare bland småbasarna. Och ändå visste man annat om honom också. Mot gamla, förstörda stackare bland arbetarna var han mild som ett lamm, några gubbar, som borde ha varit på fattighuset för länge sen, fingo gå i fabriken och plocka med rakt ingenting, de sovo mest i sina trygga hörn, han visste det, han såg dem och lät dem gärna sova. Han hade till och med en gång lagt några tomsäckar över ett gammalt människovrak, som låg i draget, när ett fönster öppnades i närheten. Och han lät dem få femton och tjugo öre i timmen för detta! Så höll han dem uppe.

Han klagade för resten aldrig att folket gjorde för litet. Jo, nu på senare tid hade han börjat med det också — sedan Storfors köpt in bruket och allt skulle drivas upp till en rent vansinnig fart. Nu hade han blivit allt mer nervös om dagarna för att aldrig nog kunde göras, man förstod nog, att disponent Ek jagade på honom, och Eken hade över sig en herre, som var ändå värre. Bara nu alla gamla grejor på Granå kunde hålla fast, när påfrestningen blev så här stark. —

Men kunde någon människa begripa, hur han, von Jæger, egentligen var beskaffad invärtes?

Problemet var olösligt för arbetarna, fast det annars var enkelt nog.

Ingenjör von Jæger var en sådan människa, som kommit på fel plats i livet. Han var egentligen vetenskapsman, skapad för forskningens möda på laboratoriet. Några avhandlingar och olika kemiska studier av filosofie doktor von Jæger hade väckt uppmärksamhet — men han

var fattig, kommen av gammal fin släkt, men utan medel. Så måste han låta teorierna vila för att tjäna sitt bröd med praktiskt arbete.

Han åstadkom finfina resultat, Granå var ett gott märke på marknaden nu. Men folket kunde han inte sköta, han var fullkomligt oduglig som arbetsledare. Smartness där borta på sulfiten vid Storfors var av ett helt annat slag, alldeles lagom kunnig och först och främst styv i att få folket med sig i rörelsen.

Sin fullkomliga oförmåga till och med att tala vid arbetare måste von Jæger naturligtvis noga dölja, isynnerhet för sina underlydande, annars hade hans ställning varit omöjlig, han hade fått dem på näsan på sig. Därför maskerade han sig, alldeles som kartgröna officerspojkar, med en militärisk stramhet och införde drillen på fabriken. I varje leende bakom rygg misstänkte han en illvillig kritik och levde rejs med syndaren — i varje trög vändning, när hatten eller mössan skulle av den han mötte, såg han sidovördnad och halvt öppen uppstudsighet, som måste strängt bestraffas utan nåd. Elak och stursk — det var de märken han oftast satte i betygen för dem han avskedade.

Men av gamlingarna hade den fattige, opraktiske ingenjören ingenting ont att vänta, dem kunde han visa lugnt sin bästa exercis. Ty egentligen var han en godhjärtad, ömsint man, fast piskan jagade honom lika hårt som alla andra arbetare vid verket.

Den saken kunde ingen bland folket under honom förstå, och Bernt funderade som de andra.

Men plötsligt hejdade sig de tre männen — de rätade sig upp, de lyssnade, de sågo tigande på varandra. Var det inte ett skrik, som kom farande långt bort ifrån, ett vinande

tjut av människofasa i dödens vansinniga ångest? Det skar som en gäll vissling där nerifrån genom hela fabriakens dova rassel och dån. Men ingenting hördes mer.

— De där va någe, sade gubben Jonsson, han hade hört det ljudet förr på detta gamla slagfäit.

Han makade sig fram till utgången, där plankorna letade sig väg genom mörkret mellan två diffusörer. De andra följde efter med lyssnande öron.

Då hördes brådiskande steg i trappan från kokeriet, genom luckan i golvet sköt upp en karl, som snubblade av iver:

— Ä inte inschenören här? frågade han andlöst, han var likblek i ansiktet.

— Han gick däråt — va i jesse nam ä de nu då?

— De va en som ble fast i axelledningen nere ve sodahuse.

— Ve rännen? skulle han rensa?

— Visst fan, å blusen fastna me en träända å skala av honom kläder å hud å kött å ben — de ligger bara nära traser kvar efter honom där nere, de kom bara ett lite pip ur'en, så va han borta.

— Ett lite pip, ja de hördes ända hit.

— Hördes de? Ja stog ändå i samma rum å tyckte de lät som ingenting.

— Vem var det? frågade Bernt.

— Långe Alrik, ni vet.

— Alrik! Å herre Gud! Nu kommer mor hans på fattiggården!

— Det vore väl fan —! Bernt svor, så upprörd var han. Ska inte bolaget betala skadestånd åt de efterlevande?

De andra sågo tysta på Bernt — mannen i luckan försvann igen genom golvet.

Äntligen sade gubben Jonsson:

— Vem får veta någe om de här, tror du, Bernt? När bolage säger att de va bara slarv utav han Alrik, så va de bara slarv, hur de sen gick till.

— Vi få väl se! menade Bernt, och ögonen stodo vassa som knivar i hans hårda ansikte.

Alrik — kamraten i klubben — han som skötte vandringsbiblioteket åt dem — han skulle ha ett handtag ännu av en god kamrat.

— Det står i lagen, att en sådan axelledning, som ligger farligt till, ska vara skyddad med trähuv. Men här fanns ingen trähuv. När yrkesinspektören var här sist, så pekade han på just den där axelledningen: den måste byggas in, sa han. Men den blev aldrig inbyggd. För att då måste rännen läggas om. Men nu skriver jag till yrkesinspektören och anmäler bolaget.

De båda andra tego. De kände bättre tingens verkliga ordning i världen.

Jonsson gick stilla fram till en balkong, där uppe fanns några små runda fönster. Bernt och den tredje mannen följde efter. De sågo ner på fabriksgården — utanför dörren till sodahuset där nere stodo några karlar, ingenjör von Jæger var där också. En timmerkälke kördes fram. Ut genom dörren kommo några män, som buro någonting emellan sig, det såg ut som en säck. Den lades på kälken, de körde bort, någonting hängde ner ur säcken och släpade i snön, något gult och blodrött — ingenjör Jæger ropade, släden stannade, det som släpade stoppades in i säcken igen, de körde vidare.

Ur många fönster utefter fabriksväggen stucko bleka och sotiga ansikten fram — länge Alrik var väl känd, kunde märkas.

Himlen där ute var gråmulen, några träd på gården stodo fuktsvarta och nakna i smutsiga snön. Hela världen syntes sotig, smutsig, gråvit och fuktsvart. Älven låg som en öde hed av snö med några sopade vägar över isen, prickade med granruskor. På andra sidan reste sig skogen, den syntes så svart och förfrusen och livlös den också i dagens mulna vinterkyla.

Och hela den väldiga fabriken dånade så att det sjöng i stenväggarna, remskivor klapprade, hjul och axelledningar snurrade och surrade i brusande fart. Den osynliga piskan jagade på i oavbruten hets utan ett ögonblicks stillestånd, jagade arbetsfolket genom mörker och ångest vidare in i helvetets natt.

Vintern började lossna i fogarna, det led mot töväderstider.

En söndagseftermiddag satt Bernt i sin lilla kammare och väntade på ingenting.

Skymningen syntes komma därute som ett blånande dunkel, genom fönstren såg han de små nakna fruktträden i täppan, de voro blankvåta av tö, snömarken var gropig och solkig. Skogen stängde all vidare utsikt, högst uppe i talltopparna låg ännu ett skimmer av röda solljuset, men mörkret kom dock redan smygande från alla håll.

När han suttit så och stirrat genom rutan en stund, upptäckte han att det regnade därute, sakta, nästan omärkligt. Han frös till och vände sig bort.

Vad skulle man göra hela söndagseftermiddagen?

Långt bortifrån hörde han någon spela handklavér, det var i en annan barack i byn, musiken lät dämpad och fruktansvärt melankolisk.

Vad skulle man göra?

Sova? Det gjorde far i huset, som Bernt hyrde av. Han låg därute på kökssoffan och snarkade, medan modlöshetens timmar runno bort.

Mor var borta på arbete som vanligt, vardag och söndag. Småsyskonen sutto i köket, Bernt hörde dem viska till varandra: vad skulle man göra? — De började ett

ivrigt samtal, de blevo högljudda, då kom tolvårs mamman, lilla Ingeborg, med i leken: far sover! — Rösterna sjönko tvärt till botten, men viskningarna fortsatte lika ivrigt. — Ingeborg ville inte höra talas om det där, som ungarna tänkte göra. Nej då, hon avgjorde saken: de ä lika farlit som att gå å längta efter en eldsvåda. —

Å ja, det är så mycket här i världen, som är farligt och förbjudet. Men vad ska man göra?

I kväll blir det föredrag på ungdomsklubben. Gerhard Brand har skaffat en berömd talarinna ända från Stockholm. Hela Gudälv ska gå och höra henne tala om Könsfrihet. —

Bernt kunde inte komma ifrån sina funderingar: var det verkligen nödvändigt att predika om sådant?

Jo, det ansågs vara nödvändigt. Folket skulle frigöras från alla gamla bojor och band, det skulle resa sig till kamp mot alla klassamhällets fördomar.

Och Bernt ville ju inte se ut som någon prästvän och falsk hycklare. Han och Signe hade bestämt sig för att gå och höra den mycket omtalade föreläserskan från Stockholm. Men de tyckte båda, att det kändes en smula motbjudande.

På bordet i Bernts kammare låg värdfolkets tidning, en halvveckoupplaga med jolmig spaltfyllnad. Den var anpassad efter de slöaste människornas fordringar och gjorde dem ändå slöare. Han kastade den åt sidan.

Inte orkade man heller själv skriva några gammalvisa ord i dag. Allting i hela vida världen var så hopplöst dumt. Skymningen föll därute, mörkare och mörkare över det tysta, smutsiga snölandet. Regnet silade ner, den sista solstrimman hade glidit bort från talltopparna.

Bernt hängde vid bordet och undrade: vad kan man?

— Sova eller supa eller vänta på ingenting medan timmarna gå och söndagen lider mot kvällen?

De slöa och försoffade, de rädda sig på samma sätt som djuren undan ensamma stunders långsamhet. Men när andarna börjat vakna aldrig så litet — då kommer man inte ifrån denna pina.

Man är uttröttad och tom — ensamheten och tystnaden står vidöppen runt omkring — vad ska man göra?

Kostar veta, om det inte är denna pina, som ligger bakom all mänsklig strävan att finna större och större livsvärden.

Somliga finna dem lätt, andra vinna dem endast med förtvivlad möda.

Ett litet minne från gårdagen dök upp för Bernt, där han satt. Han kom lördagskvällen från fabriken, gick förbi handelsboden, där hade värdfolkets flicka plats.

Boden skulle just stängas, och hon, Ella, höll på och plockade in alla klädesvaror, som hängde till skyltning utanför dörren.

Där fanns även en liten vacker muff.

Nu mindes Bernt flickan: hon stod utanför dörren och provade själv muffen, stack sina blåfrusna, späda händer in i den mjuka plyschen — ingenting annat såg hon på.

Inte förrän nu hade han tänkt på, vad det där kunde betyda. — Och nu kom han även ihåg, vad han hört kamrater berätta om henne. Lilla fjortonåringen hade redan ett par gånger uppträtt berusad på danstillställningar, en gång trillade hon omkull och blev liggande. Hon bjöd ut sig. Hon sålde redan sin barnakropp för några kopparören så gott sig göra lät åt småpojkar och andra spekulanter, hon gick bland dem under benämningen Tolv och ett halvt öre. —

Det kändes kusligt och kallt i rummet, tyckte Bernt. Han började förstå hur livet rörde sig, lilla flickan gick sin väg så rakt som möjligt. Hon tog de livsvärden, som lågo henne närmast, för att höja sig upp ur sin pina. Hon hade inte mycket annat att välja på, de många döda orden, som talades av dem som visste något mer, de voro för henne bara dumt plugg och ökad leda.

Nu kunde Bernt i alla fall inte hitta på något bättre än att ge sig i väg ut. Alltid kunde man ju gå ner till järnvägsstationen och se på, när tåget gick förbi. Där brukade finnas kamrater.

Han kände nu väl hela den billiga visdom, som predikades i små bracktidningar om fattigdom och rikedom. Det måste vara så olika ställt här i världen, annars skulle människorna inte kunna leva. Ingen skulle ha den ringaste lust att idka samhällsnyttig verksamhet, om han inte själv och ensam finge ta största parten av vinsten och låta andra få endast vad han inte kunde hindra dem att ta.

Det är den heliga äganderättens moral.

Förmögenhetens ojämna fördelning beror först och främst därpå, att människorna börja sina levnadsbanor med så olika stora arv, och sådant måste ju finnas för äganderättens skull. Sedan ha ju människorna också så olika ekonomisk begåvning, somliga äro mer företagsamma än andra, somliga äro mer sparsamma än andra, somliga äro ingenting. Tillfällena att visa sin företagsamhet och sparsamhet får man av samhället, men själv ska man ensam behålla vinsten, för den heliga äganderättens skull. Förmögenheten ökas ju också av de olika stora inkomster man kan tilltvinga sig och till slut även av blinda slumpen, som också måste tjäna den privata äganderätten.

Inkomstens ojämna fördelning beror först och främst därpå, att människorna ha så olika ekonomisk duglighet. En disponent kan vara billig för 50,000 kronor om året, en tvättgumma kan vara dyr för två kronor om dan, en negerboxare kan vara som hittad för 100,000 kronor för ett slagsmål, en arbetare har alltid för mycket betalt, om han vill minska arbetsgivarens profit en smula — det beror alltsammans på den ekonomiska dugligheten.

Men det kanske viktigaste i hela faderullan är, att de rika barnen få en så utomordentligt god fysisk, intellektuell och moralisk uppfostran, medan däremot de fattiga barnen bli högst försummade, beroende därpå, att fattiga föräldrar ha så dålig moral, ty om de hade bättre moral, så skulle de inte vara fattiga. Men nu bli barnen deras allt fortfarande lika fattiga, emedan de få en så dålig fysisk, intellektuell och moralisk uppfostran, att de aldrig kunna uppnå den ekonomiska duglighet, som erfordras för att kunna tilltvinga sig så stora inkomster som exempelvis en negerboxare. —

Det var det vetenskapliga beviset för att allting så till vida är gott i samhället, som var och en får efter sin förtjänst. Den läran predikades ju ännu inte av några särdeles förnuftiga människor, utan bara av små bracktidningar, som till varje pris måste intyga, att herrefolket härskar på grund av moralisk rätt. Det gällde ju för all del att slå ihjäl socialismen, vilket också gjordes samvetsgrant och ordentligt minst en gång om dagen av många duktiga karlar.

Enskilda företagare, jobbare, aktieägare och andra privatkapitalister ska alltid tillsammans med sina national-ekonomiska själasörjare komma att hysa de djupaste bekymmer för fosterlandets öden, om så illa skulle hända, att den privata äganderätten upphävdes och staten övertog

hela den samhällseliga produktionen för att fördela vinsten en smula jämnare bland människorna.

Man kanske inte bör ta dessa bekymrade herrar alltför allvarligt. Åtminstone inte, när de återopa sig på sin högre moral.

Men man får aldrig tröttna att kräva hela rätten åt arbetsfolket, tänkte Bernt. Och man får slutligen inte tveka att ta den med våld en gång, om så skulle bli nödvändigt. Att inte hela folket ömkligen förgås för några tusen privatägande herrars skull.

Vid Granå järnvägsstation, den kallades så, men var bara en liten anhalt, där lågo flera handelsbodas och nyttiga inrättningar. Även nöjsamma. I ett färskt plankskjul fanns något alldeles splitternytt. En elektrisk bågkasta kastade ett bländande ljus över skylten ovanför ingången: Biograf Theatre Timmerdalens Gentiless.

Där utanför samlades om aftonen en skara ungdom av den sort, som ingen annan stans ville vara. De som hade några ören klevo in till fröjden, de andra fingo stanna utanför, men där var nästan lika trevligt.

Ljuset från bågkasta föll skarpt i en vid krets över snön utanför plankskjulet. Längre bort stod mörkret som en svart vägg runt omkring, himlen var igengrodd av smutsiga skyar, här och där lyste på oändligt avstånd ett fönster i en stuga eller en lykta vid stationen.

Utanför ingången till biografteatern stödde en massa småungar. Litet varstans stodo några klungor äldre pojkar och flickor med glåmiga ögon och flinande munnar.

Den våta snön var upptrampad till en brunaktig smörja med små blanka vattenpölar överallt. Regnet hade upphört, men från taket föllo oupphörligt stora, plaskande droppar.

På väggen voro några affischer uppklistrade. Bland dem lyste med eldröda bokstäver ordet Könsfrihet.

Några halv vuxna ungdomar hängde över varandra som klumpar av slem framför denna affisch. De stavade och läste: Gudälvs socialdemokratiska ungdomsklubb anordnar föredrag av fru —

— Äh, köss mej, de ä den där Bernt Andersson, då ä de inge skojit.

— Nä, de ä Brand som har haft hit'na.

Gerhard Brand åtnjuter stor auktoritet i denna krets. Man till och med sänker rösten av aktning, när hans namn nämnes, den verkligt store föregångsmannen för sådan ungdom.

Där stod även den fjortonåriga Ella, dottern till värd-folket åt Bernt Andersson.

Hon hade med sig sin mest älskade väninna, de voro oskiljaktiga vid sådana här tillfällen. Lilla Inez var jämn-årig med Ella, bägge voro så lika varandra de någonsin kunde bli, lika gråa i hyn, lika blöta i hullet, lika urlakade i kropparna av kaffe och dålig mat. Bägges hattar voro lika solkiga, och kapporna voro lika urvuxna, så att de blåfrusna händerna stucko långt ut ur ärmarna. Bägge hade likadana väskor att bära, bägge voro lika kippande våta om fötterna och kjolarna. Bägge älskade varandra utsägligt, med ett fanatiskt, osunt svärmeri.

De hade smakat på den andra kärleken också, men de hade som en liten hemlighet sig emellan, att det där med pojkar var så fänigt. Deras kärlek till varandra var inte alls på det viset beskaffad, den var en skälvande ljusning i deras liv, en smekande glädje, sval och ändå brännande, så ljuv för deras hungrande barnahjärtan.

De stodo tysta och hörde pojkarna läsa om och om igen: Könsfrihet. — Flickorna sågo på varandra med ett litet leende —.

— Könsfrihet, snörvlade en yngling, ska vi gå å höra på kärngen?

— Har inte fan tjufem öre till inträde, lät en annan.

Inez viskade något i örat på Ella, och de fnittrade en lång stund i varandras hår.

— Va äre om? bräkte ynglingen. Va äre me er, jänter?

— Säj'et inte, Ella! ängslades lilla Inez för att pojkarna skulle fråga, och det lyckades också:

— Va äre ni tjattrar om?

— Kom! sade Inez och drog Ella med sig utanför bågglampans ljuskrets. Där stannade de och knuffade på varandra.

— Vet ni va hon sa? ropade Ella.

— Nää —?

— Tyst, Ella, hör du —!

— Sånt kan man väl ändå! skrek Ella, och bägge flickorna löpte storflinande bort i mörkret.

— Dom där du! grinade pojkarna åt varandra.

— Men vi går välan bort till Folkets Hus å sir efter hurdant de sir ut i alla fall!

Utanför Folkets Hus om kvällen stå även Ella och Inez och deras kavaljerer och många andra av samma sort.

Pojkar och flickor av deras goda kamrater kommo ut från föredraget — grymt besvikna, med munnarna fulla av svordomar och hånskratt över kärngen, som pratat om könsfrihet.

— Hur va de?

— Äh — sånt jox! De va ju bara allvarlit!

— Fy för fan!

— Å samhället å såna där orningar. Akta er, grabbar, de va en jäkla käring å hålla låda!

Den ärade föreläserskan hade talat om den så kallade verkliga könsfriheten, grundad på bägge parternas likställighet och ekonomiska oberoende av varandra i det nya samhället, hon hade också talat om återhållsamhet, om kärlekens ansvar och om respekt för moderskapets helgd.

En stor del av publiken hade ingenting förstått, det handlade ju om något ofattbart, abstrakt, långt borta från erfarenhet och verklighet i tiden.

Där kom Bernt, han var uppsträckt i sina bästa kläder och hade skytteföreningens mössa på sig — den mössan syntes för resten litet varstans i hopen. Han var glad och belåten med sin kväll.

Bredvid honom gick Brand och såg sorgsen ut.

— Hon läste ju alltihopa innantill! sade han.

Signe stack fram sin lilla nästipp på andra sidan om Bernt och tröstade Brand:

— Det blir ju stor förtjänst för klubben i alla fall.

— I helsike heller, hon va jädrans dyr!

Brand var missnöjd med det hela, det fanns inte den rätta klämman i hennes föredrag, inga spännande detaljer, ingen uppmuntran åt de kärleksträngande, hon saknade alldeles förståelse för frågans stora betydelse. På henne lät det precis som om man skulle kunna låta bli sådant där, om man bara ville, men det är ju vetenskapligt bevisat, att människan har inte någon fri vilja, när det gäller sådant där, utan då är det bara att man måste. Frun var ju gift för resten med en karl, som förtjänade stora pengar, så hon kunde ju inte veta hur det kändes för alla dem, som inte ha råd att gifta sig.

— Ja, du har 'et nog svårt, du Gerhard, med alla dina flickor! lät Signe illmarigt. Och Bernt grinade förnöjt.

De två voro inte några tacksamma åhörare för Brand, han smet ifrån dem för att hålla efterdebatt med några som hade bättre förstånd om sakens oerhörda vikt.

Glad var Signe och glad var Bernt, som börjat alldeles förlora smaken för Brand, sedan han kommit honom litet närmare på livet.

Då sågo de båda en hemsk syn.

Bakom avträdeslängan på gårdsplanen vid Folkets Hus försvunno två fjorton års flickor med var sin ungdomlig kavaljer, de kikade försiktigt efter sig om knuten, att ingen skulle märka dem. Det var Inez och Ella.

Så tysta gingo Bernt och Signe därifrån. Och när de kommit ett stycke bort, såg lilla tösen, att Bernt hade tårar i ögonen.

— Det kanske inte var så farligt, försökte hon få honom att tro.

Men han svarade:

— Det finns ingenting farligare.

Här måste något göras, det hade Bernt fått klart för sig.

I ett följande nummer av arbetaretidningen stod således att läsa en maning till ungdomen att bättra sig. Den var skriven av Bernt, det visste strax alla människor i både Granå och Storfors, fast det stod ett annat namn under artikeln.

— Till alla unga industriarbetare! — Träd ut i livet med en fast föresats att alltid göra din plikt. Sök att alltid fullgöra de krav, som kan ställas på dig. Föregå alltid med ett gott exempel, och offra all kraft för att nå det mål, du satt som ditt livs högsta lycka.

Var flärdlös och enkel, gå lugnt din väg framåt, obörd av gamla fördomar, och kämpa för det du anser stort och ädelt. Hata icke dina fiender, utan sök genom ädla handlingar öppna deras ögon, så att även de förstå det goda du arbetar för.

Därmed har jag icke velat säga, att glädjen skall vara bannlyst från dig. O nej, ingalunda! Ungdomen bör gärna unna sig förströelse och nöjen, men de böra alltid vara av förädlade art. Nöjet får ej helt och hållet taga ungdomens tid och tankar i anspråk, så att den drages bort från viktigare kall och göromål.

Gå till strid mot kortspel och dryckenskap och lättfärdig dans, dessa människornas svurna fiender, som även söka att fjättra ungdomen i sina bojor. Visserligen säga

alla våra stora skalder: drick, men sällan och med måtta! — Men ungdom bör därav icke låta förleda sig att sjunga lovsånger till vingudens ära eller att föra giftbägaren till munnen eller att i onyktert tillstånd dansa på de allmänna dansbanorna. Detta nöje kan nämligen stundom kosta dig ditt eget väl! Och jag bara frågar: vart bär det väl hän med en stor del av vår ungdom?

Nej, yngling och flicka! Njut av naturens rena glädje, och sväng dig om en och annan gång i en liten oskyldig vals med din hjärtevän, men inte alltför ofta! Ty tiden är dyrbar och varje ledig stund bör användas till att skaffa sig nyttiga kunskaper. Därmed bevarar du bäst din ungdoms hälsa och vårliga fägring.

S å n i n g s m a n n e n .

Jo för all del, det hänger verkligen ihop ungefär på det viset här i världen. Men prästerna predika och människorna synda och den otäcke djävulen ler.

Bernt hade även andra järn i elden, som lågo honom närmare, och han skötte dem med en fruktansvärd energi.

Hans anmälan till yrkesinspektören i Helgestad drog ihop sig till en stor affär. Från alla håll fick han material. Det var som om den senaste olyckan vid axelledningen i Granå fabrik hade gjort arbetarna oroliga, det började jäsa så smått i bolagsbyarna.

Där kom en man till Bernt och berättade sin lilla historia.

Han var pumppreparatör och hette Åberg. För ett halvt år sedan, det var på höstkanten, hade han blivit kommen-

derad att avprova en luftkompress vid Storfors sulfittfabrik. Den såg ruskig ut, tyckte han genast, tillverkad av ungefär en millimeters galvaniserad järnplåt, botten var inte nitad fast utan helt enkelt ditlödd med tenn. Den hade aldrig blivit provad, nu skulle trycket drivas upp till nio kilo per centimeter, komprimerad luft.

Unge Smartness, ingenjören där, var säker på sin sak, och Åberg gjorde som befallt var. När han fått upp trycket till något över åtta kilo, sprang luftkompressen sönder. Och Åberg gick också sönder.

Han kom till bolagets läkare, doktor Höök i Storfors. Denne konstaterade genast, att arbetsmannen bara fått några obetydliga skråmor, med ett sådant intyg rapporterade bolaget till myndigheterna, polisförhör behövde ej hållas, och Åberg slapp att få något skadestånd.

Men han var förstörd för livet. Efter någon tid blev han inlagd på lasarettet i Helgestad och undersöktes ordentligare. Där skrev man upp på ett papper åt honom en hel vacker rad av små obetydliga skråmor, han fått av den söndersprängda luftkompressen.

— att Åberg på grund av muskelförlamning håller huvudet vridet något åt höger, att synskärpan är nedsatt å högra ögat till en sextiondedel och å vänstra ögat med användande av glas till 0,5 av normal synskärpa, att tydlig muskelatrofi förefinnes hos högra armen och handen, att styrkan hos armen och handen är i betydlig grad nedsatt, att kallusbildning uppstått å basen av högra handens tredje mellanhandsben, vid nedre ändan av underarmen och å nyckelbenet av därstädes vid olycksfallet uppkomna benbrott, samt att Åberg klagat över förlamningssymptom i högra handens tumme, pekfinger och långfinger, ävensom över minskad känsel i dessa fingrar —

In summa: bägge ögonen voro svårt skadade, ena nyckelbenet avslaget och intryckt, högra underarmen avslagen och högra handen krossad.

När han kom tillbaka till Storfors med det där intyget, blev unge Smartness förbannad, men till och med Bernt insåg, att så här långt efteråt kunde ingenting göras, bolagsläkarens intyg var ju också avgivet under edlig förpliktelse.

Det blev i en hast fulla händer för den unge granskaren. Klagomål från förr och nu togos upp, och längesen glömda sår började åter blöda. Faderns lilla olycka vid sågen var ju ingenting att anmäla, sådant är alltför vanligt, men nog stod under dessa dagar skriven med eldskrift i Bernts själ den gamla historien om Storfors bolag, som tog gården från bonden Jon.

Så kom Gerhard Brand och ville vara med.

Han tålde inte, att Bernt tog vinden av honom i tävlingskampen om folkets förtroende.

Hela Storfors sulfitfabrik drevs upp till ett avgrundshål, där ingenjören roade sig med att slakta människor. Han blev oförsiktig och ertappades under sina försök att agitera upp kamraterna till vittnesmål, så måste han på stående fot begära avsked för att inte helt enkelt bli utkastad.

Nu var striden öppen och i full gång.

Han kom släpande till Bernt med en anklagelseskraft, som bara vad svordomarna angick kunde resa håren på en död. Bernt strök alla fula ord och uppenbara fantasier, men skriften var ändå tillräckligt kraftig att kunna krossa en lagom stor oxe.

Då ingrep en mera vapenför kämpe, en gammal tidningsman, som nu var ordförande i Gudälvs arbetarekommun och platsredaktör åt Arbetaretidningen och gratisrådgivare i alla juridiska angelägenheter åt hela församlingens proletariat.

Han drog ut ur de brandska sagorna vad som fanns av nakna, bevisliga fakta, och de fingo ledigt rum på ett ark vanligt skrivpapper. Men små moln ge också regn, och vill det sig väl, så ge de tillräckligt.

Han fick vidare ett halvt dussin äldre och pålitligare män än Brand att sätta sina namn under skrivelsen. De intygade sålunda tillsammans av egen erfarenhet:

att under den tid de varit anställda vid Storfors trämassefabrik, kranarna vid syreapparaterna delvis varit otäta;

att, då verket i den s. k. sticksorteringen avstannat, svavelgaserna strömmat tillbaka och vållat ännu svårare luftförskämning än vanligt;

att, vid den ständigt forcerade förbränningen i rostugnarna under senaste år, förbränningen ej blivit fullständig, och att därför vid utforslingen av de glödgheta kisbränderna, vilket måste ske omedelbart i öppna skottkärror, dessa bränder lämnat från sig svavelgaser i riklig mängd, vilket retat till hosta och kräkningar;

att ventilationen i syrehuset visat sig vara alldeles otillräcklig;

att måltiderna måst intagas inne i syrehuset;

att hettan i kokeriet är odräglig, vilket starkast framträder då den färdigkokade massan tömmes ut ur pannorna. Sedan skall man med ett rep hissas ner i kokarens inre för att göra rent och inandas den heta, svavelsyrighets-

bemängda luften. Därför se också alla kokarekarlar sjuka ut och lida ofta av kräkningar och huvudvärk, men när de bedja om lov att vila sig med annat arbete i fria luften under någon månads tid, få de bara svordomar till svar och hot om avsked;

att den frätande klorkalken virvlar omkring i luften i blekeriet, så att arbetarnas kläder frätas sönder och huden blir skadad, och han måste ständigt andas in klorkalken, men han får ändå inte ibland byta om med annat arbete;

att jag undertecknad Gerhard Brand enligt bifogade läkarebetyg lider av lungkatarr med astma som följd av inandning av den med svavelsyrlighet fyllda luften och att jag, på grund av dels läkarens inrådan och dels till följd av kraftnedsättning samt i övrigt till följd av den hänsynslösa behandling jag rönt från högsta fabriksledningens sida, frivilligt lämnat arbetet vid Storfors trämassefabrik. —

Brand gav sig naturligtvis inte förrän han fick med den sista punkten i skrivelsen; det åberopade läkareintyget hade han skaffat sig nere i Helgestad genom att låta undersöka sig för livförsäkring.

Så laddades kanonerna av många flitiga händer. Arbetarekommunens ordförande, redaktör Dunder, övertog själv befälet över batteriet, som körde upp till batalj.

Han var till gestalten en bild av sir John Falstaff, den bålde kämpen i prins Henriks av England hov. Men det var en Falstaff, som inte bävade för skarpa hugg. Han var härdad i slika strider, hans tjocka näve förde pennan

som om den varit en värjklinga, inte av de allra finaste, men av de tjänliga och nyttiga.

Han formligen sprakade av stridslystnad ända ut i de små borstiga, uppstrukna mustascherna, när han mönstrade sina mördande papper och travade dem i hög på varandra.

Men han lovade sina unga rekryter, att de säkert skulle få vänta i hundra år på sin seger.

Nu var Brand fri från allt ordnat arbete och kunde ostört ägna sig åt predikarens kall.

Han reste upp och ned i Timmerdalen utmed järnvägs-linjen från Helgestad till knutpunkten på stambanan norrut.

Här, vid Hede station, ett kolossalt stenhus mitt i en liten stad av små omålade timmerstugor mellan de svart-böljande skogsåsar, som vältrade upp mot skyarna vart man än såg, här stod han en tidig morgon fram emot vårdag-jämningen och väntade på att lokaltåget skulle bli klart till avgång ner åt kusten.

Då såg han en syn, som han aldrig skulle glömma.

På perrongen stod en ung rallare, och var i världen den mannen än blivit ställd, skulle man ha stannat häpen inför hans vilda skönhet. Han var ett ödemarkens barn och ett mustigt blommande kött och blod. Obruten, oberörd av samhällslivet hade han vuxit upp i vinterlandet; folkstammens friskaste och starkaste safter hade samlats i hans kropp från fädernas kroppar för att en gång strömma ut till kommande släkten av män och kvinnor med alla livets möjligheter som arv och eget. Här fanns urkraften, det första nödvändiga. Ty en människa utan ordentlig kropp blir väl sällan något annat än en barnunge, mer eller mindre förståndig och mer eller mindre elak.

Brand beundrade på lagom avstånd den unge mannens stolta resning, den helt och odelat fysiska, ja animaliska styrka, som vilade med överlägsen trygghet hos denne tjugoårige vilde. Och Brand skändes för sin egen ynkliga figur, nerbruten och förstörd av fabriken giftiga luft och av allsköns hemliga eller öppna laster.

Rallaregossen stod där tyst och stilla och bar likt en ung hövding sin värdighet som de fria viddernas son. Hans blick gled som isblink långt ut över snömarkerna, långt bort över skogsåsarnas rundade krön, som gjorde synvidden trång och skapade evig oro med sina böljande båglinjer.

Han stod fullkomligt orörlig, där han ställt sig. Luften var kyligt rå av många dagars töväta, människorna omkring honom huttrade i vadmal eller fårskinn, men han tycktes ingenting märka av sådan vinter. Han var klädd i vida mollskinnsbyxor, instoppade i näbbskor med granna tofsband, han hade en kort kavaj och världens allra bredaste och mjukaste slokhatt, som hängde bak i nacken och lämnade pannan med den istersmorda hårluggen fri. Ur skinnvästen under kavajen sköt upp hans breda, nakna bröst och hans bara hals, rödbränd och blodvarm i vinterkylan.

När Brand hade stirrat på honom tillräckligt länge för att få stryk, vände gossen sina ögon mot den luggslitne proletären, han såg ner på honom med det kallaste förakt och vände sig åter stilla bort — som en ung örn i konungslig enslighet på sitt fjäll.

Efter ytterligare en liten stund smög ett leende fram över rallarens läppar — så sköt han i väg en stråle guldbrun tobakssaft, den hamnade precis framför Brands fötter.

Då gick den stackars fabriksarbetaren bort, han kände en kväljande lust att gråta över sig själv — med en förstörd, förnedrad och utbränd kropp blev livet ju för honom meningslöst, han tänkte med vämjelse, att han som en feg

man låtit viljelöst plundra sig på sin dyrbaraste rikedom och tröstat sig under tiden med såpbubblor.

Det gick ett sjungande vin genom järnvägsskenorna, det växte upp till brusande dån — snälltåget från Stockholm gled upp vid Hede perrong på väg mot norr. Här skulle det stå i tjugo minuter, medan nymornade resande trängdes kring frukostbiten inne i restauranten.

Genom fönsterna till en tredje klassens boggievagn stack fram en myllrande mängd av rödbrusiga ansikten och svarta slokhattar. Karlarna fingo syn på den vackre rallarepojken, och genast höjdes ett fruktansvärt skrän:

— Bästa Mågen! Kika, gubbar! Bästa Mågen ä här! Tjänare, grabb! Va har u här å göra?

Pojken rörde sig inte ur fläcken. Han svarade bara med ett stort leende, gjorde ett kast med huvudet åt norr och sade:

— Ä på väg opp.

— I Helsicke? Tänker u gå te Malmberge?

Pojken nickade och tillade som en förklaring:

— Nordens Travare ä här, vi ä i sällskap.

Då höjdes ett jubel över hela vagnen, så att varenda människa på stationen tvärstannade och tittade dit.

— Nordens Travare å Bästa Mågen ä på luffen genom Sverjet!

Två ivriga karlar klängde ner från vagnens plattform, de kommo fram med sina nattsäckar i nävarna och labbade tass:

— Tänker u verklien hoppa ända te Malmberge? De ä hunnra mil så säkert.

— Har u sett Nordens Travare åka på tåge?

Nä! Den saken var klar, något sådant kunde inte falla någon klok människa in att tänka.

Pojken skrattade så att de bländvita tänderna lyste:

— De ä väl ingen bråska? Allti hinner man komma dit!

— Var ä han? frågade den ene mannen halvhögt, en lång, mager räkel med hängande mustascher.

— Borta i handelsbon.

Från tåget hördes ivriga röster:

— Sno re opp igen, Dykare, om du ska me, fö nu åker vi igen så re visslar om'et!

Den länge vände sig till kamraterna i vagnen:

— Åk åt helvite, ja hoppar me Bästa Mågen å Nordens Travare.

Den andre mannen, en liten klotrund, fyllröd gentleman, klädd i bara ylletrasor med en svångrem omkring, klev fram och lyfte handen som till edgång och försäkrade med rostig brännvinsbas:

— Dykarens kamrat! Mitt namn ä Vackra Barnet. Låg ve Riksgränsbanan på den tiden. Gamla stammen, förstår'u. Obeskrivlit angenämt å bli bekant me Bästa Mågen. Ja hoppar me i gänget!

Ja — människorna kommo åter springande till sina kupéer, tåget blåste, hela tredjeklassvagnen var som en skog av viftande rallarehattar och som en orkan av rullande jubelrop — så voro de borta.

De tre karlarna stodo kvar på perrongen. Nu såg Brand, att Dykaren egentligen var en bekant, en gammal sågverksarbetare från Storfors en gång i världen, då hette han Englund.

Följaktligen ställde han sig i Englunds väg och blev inhämtad till hälsning och fick äntligen göra bekantskap med detta nya folk.

— I Finlann räknar dom mark å i Tysklann räknar dom mark å i Frankrike me, men där ä de gulden föståss, för de ä de högsta som finns, men i alla fall i de stora hela tage, skål! Å penni, de räknar dom i Englann å pengs, de ä pengar, pen-ning-ar, pengs förståru, de ä slantar i de stora hela tage, å i så fall så, får vi en pilsner till, frun lilla! Men pengar finns de vart man kommer i världen!

De sutto i ett litet kafé i utkanten av Hede stations-samhälle, och Nordens Travare höll föreläsning.

Gerhard Brand satt ibland dem. Han drack förstås bara sockerdricka, alkoholnjutningen var den enda han frivilligt avstått ifrån, det krävde plikten av en arbetarnas frihetskämpe, men han var alltför betagen av de andra för att kunna komma fram med ett enda ord om deras slaveri under dryckenskapen. Han teg och lyssnade, visdom har långa öron och kort tunga. Själv var han alldeles som berusad av det nya liv, som han såg skymta fram, de starka människornas vandringsliv i frihet över hela världen.

Det tycktes knappast finnas en fläck på jorden, där inte Nordens Travare varit och arbetat. Man visste av alla samstämmiga rykten, att han gått till fots genom hela Sverige, Danmark, Norge och Finland, även i Ryssland hade han blivit sedd, så mycket var visst. Det övriga ljög

han väl mest, men i sin tidiga ungdom var han sjöman, och då fick han ju komma ut litet varstans. Hans specialitet var att gå till fots, aldrig hade någon människa sett eller hört talas om att han åkte.

Han var en reslig, medelålders man, ljushårig, redan gråsprängd vid tinningarna. Ögonen voro nästan smältande milda, blicken irrade ständigt bort med en aldrig stillad oro. Hela den breda underkäken var gömd i ett kort och tovtigt skägg, blandat med spridda silverstrån, över ena kindknotan och neråt mungipan gick ärret efter ett gammalt kniv-jack.

Nävarna på alla de tre äldre männen berättade genast om sprängningar och schaktningsarbete. Skinnet var brun-garvat, men alldeles översållat av ljusare strimmor och fläckar — det var dödkött och färskhud efter skrapningar, skavningar och slinthugg av många släggor.

Vackra Barnet fyllnade till och började skråla ur buken:

Igenom berg å backar, blann älvar, sjö å skog
en järnväg nu ska byggas, nog blir den banan svår,
från Gellivare kyrkplats till norska havets strand
emellan nordens länder ett nytt föreningsband.

Det var visan om Riksgränsbanan, den aldrig förgättna. Allesammans voro till yrket järnvägsbyggnadsarbetare och till karaktären rallare av rödaste blod, proletärerernas bohèmer, frihetsdyrkande sällar, som strövade vida omkring under himmelens fäste, bundna av inga band. De sökte sig nu mot norr till malmfälten, där kunde finnas jobb för hårda armar.

Nordens Travare anknöt plötsligt till något som Brand hade talat om förut:

— Att ni inte hugger tag i inschenörena å disponentena å direktörena å hela storfräsargänge å smäller dom på skallen?

Brand skämdes. Så enkel var alltså hela saken! Det kunde man omöjligen tänka sig i Storfors.

Dykaren, som varit med bland de instängda en tid i ankdammen, han visste bättre och skulle förklara för den andre, att det var stört omöjligt. Till ett par exempel han direktören, det var en alltför djävlig herre.

— Han kan väl inte va värre knöl än den lilla svarta basen vi hade oppåt Kaalasluspa, å den stoppa vi ner i kärre så han ble snäll.

— Jo, men sirru, den här holländarn får en allri tag i, de ä en människa som ä så hal, så de finns ingen is som ä så hal. Ja minns ja jobba där nere på sågen, ja va nerskjutare, di kallar't, i brägårn, å sköt plank från stabben, plankhögen vill säja, till rallrännerna, om du vet va de ä, ve kapverke, där plankan kapas i trissan, sågen vill säja. De ä så tungt jobb, att gå där å skjuta, så de finns inge jobb som ä så tungt, å om man ä allri så grov å stark, så blir man slut på nära vicker å måste ge opp, för prämen ligger å väntar på last, å då får man sno i hettan, så skjortan blir tom. Å på de kunne man förtjäna ett par tri kronor —

Då grinade de andra karlarna, som hade varit med om att förtjäna femton och tjugu kronor om dagen vid gamla banan.

— Å ja, för all del, tyckte Nordens Travare, de va ju inte alldeles te döe lagt för er ändå.

— Men så kom han diriktörn å lät illa å hötte åt mej me käppen att ja skulle jobba undan, å ja tänkte, att

nog fan ska ja märka dej, tänkte ja. Men de va lögn, om ni tror mej eller inte. För var gång ja skulle lägga till honom i skallen me en klabb, så kom han unnan mellan stabbarna, så ja va tvungen å sluta opp me de där jobbe, för annars hade ja väl gått där å blivi toki på den där gubben, så hal va han.

— Ja, inte behöver de komma stort grann i vägen förrän de känns, sa han som plocka bort en tallkott ur öga.

I Dykarens enkla själ finns inte plats för något krångel, får han syn på en falsk själ, så smäller han genast till. Några smygvägar och krokvägar har han inga begrepp om. Han har fått sitt namn av den goda egenskapen.

Han var på luffen med några kamrater, det är väl åtskilliga år sedan dess. De gingo genom skogarna och kommo fram till en liten strömmande älv. Kamraterna simmade över med kläderna på, Englund var inte simkunnig, men han gick rakt fram genom vattnet ändå, medan de vilda kamraterna under stort jubel på andra stranden följde hans kamp mot böljorna de blå; långa stunder var han alldeles borta från världen, det antogs att han kröp på botten tvärs över älven. Fram kom han i alla fall, och drypande våta vandrade sedan allesammans vidare. Sedan den dagen hette han Dykaren.

Det är säkra tag i sådana karlar.

— Ja, sade Vackra Barnet, som vaknade upp ett tag, ja va inne en gång i en sån där fabrik, men ja gick ut igen.

Någonstans under trasorna på kroppen hade han en ficka, och ur den stack upp en glimmande literbutelj närmast hjärtat. Han böjde sig ner över den som en moder böjer sig över ängeln på jorden vid sitt bröst, han lyfte båda nävarna till en smekning, som knappast vågade närma

sig det sköra glaset, han viskade rörd ur djupet av sin betagna själ:

— Du lelle! — Du lelle — lelle vän!

Så drog han ur korken och vickade fram buteljen, gömd bland klädernas trasor, hela kaffekoppen, som stod framför honom på bordet, blev fylld till randen med brännvin.

— Om di rika visste hur bra di fattia har'et, så gråt dom! Innan herra hinner öppna ögena om måron, kan en annan redan gå pin full.

Det doftade, det smakade, och jösses karlar, va han blev kraftig i sin mun!

— Skål, Vackra Barnet! Du som ä av gammal adel!

— De ä hört! Vackert Barn ä mitt ärlia namn — oh! gossar, va de låter högtidlitt när ni säger skål — alla på en gång — fulla som herrar, föståni, fulla som herrar — de ä lagen i Sverjes lann!

Bakom hans rygg sände rallaregossen Bästa Mågen några gnistrande farliga blickar till två flickor, som stodo med bultande hjärtan och heta läppar vid disken — de svarade honom med många löften och böner på samma klara ögonspråk.

Nordens Travare slog näven i bordet och avslutade diskussionen:

— Då säger ja bara: pang på ladden! Å inge vidare!

Brand förstod inte riktigt —?

— Sätt futt på ladden, menar ja.

— Ladden?

— Dynamit, sade rallaregossen med oändligt förakt i rösten.

— Dynamit! nickade Nordens Travare. Ell i berge — en liten smäll så att storfräsarna vänder rumpan i vädre. Så ä den saken klar.

Och Vackra Barnet stämde upp sin hesa sång ur buken:

När vi te staden komma me pengar i vår pung,
då fyllas tomma glasen, å flaskan går sin rund,
då finns de gott om vänner, så varmt vart öga ler,
å inga sura käringar man då omkring sej ser —

men den där lilla svarthåriga, bleknosia djäveln — va hette han, sa du, Dykare? Hette han Brand? De gör de samma, han sitter ve babords reling å super bara vattne — kasta ut'en!

När Gerhard Brand mot kvällen reste ensam neråt Timmerdalen igen med lokaltåget till Helgestad, då kände han, att han hade fått en ny kraft att predika, ett närmare mål att söka vinna, en skimrande syn att ständigt drömma om: vildmarksfolket, som avgjorde hela striden med ett skott dynamit.

Då voro de redan långt sin kos, de fyra rallarna. På fria vägar genom skogarna mot bergen i norr.

När Brand steg av tåget vid Storfors järnvägsstation, fick han höra en stor nyhet: yrkesinspektören var på bruket.

På perrongen stod redaktör Dunder och väntade. Hans väldiga stofthydda reste sig högt över de andra människornas huvuden, han satte de knubbiga händerna i sidorna, mössan hängde på ena örat, mustaschborsten stod rätt upp i vädret av raseri:

— Skynda dej, gosse! Opp på kontoret!

— Varfö de?

— För att här finns ingen människa som vågar! Mig släppte de inte in, för jag hör inte till fabriken. Men du ska in, och du ska leva fan med herrarna! Låt se att mun går på dej som rumpan på en geting, när du får tag i yrkesinspektörn!

Jo, det var just Brands rätta vapen, de halvsprungo fram till Storfors kontor i mörkningen.

Brand fick veta hur landet låg. Först hade verk-mästare och skiftbasar under några dagars tid slängt fram, att driften skulle inskränkas, så att en del av arbetarna måste bereda sig på att få gå sin väg. Ingen kunde vara säker.

Det ordet spred sig i proletärbyarna som en frätande syra och gjorde hastigt alla sinnen mjuka som kokad massa.

Sedan — det var i morse — kom det opp små skrivna lappar på fabrikernas anslagstavlor. Yrkesinspektören var kommen, vem som ville kunde gå till honom och fritt föra fram sitt klagomål. Från bolagets sida lades inga hinder, om något missförstånd var rådande, skulle det genast klaras ut.

Det inträffade något högst egendomligt. Inte en enda arbetare infann sig för att klaga. Oron var stillad, det fanns inte något missförstånd, allt jäsande missnöje var borta.

— Nå, än Bernt Andersson då? Har inte han heller vari där?

— Inte!

— Nä, de förstås! — Brand fnös av förakt.

När de kommo fram till kontoret, var där stängt och mörkt. De hörde emellertid röster och gingo närmare. På trappan sutto två fattighjon, Brands pappa Gustav Carlsson och en liten gumma, det var mor till länge Alrik, som blivit dödad i axelledningen. De voro egentligen de enda, som ingenting mer hade att frukta i hela den vida världen, därför voro de komna.

— Var ä yrkesinspektörn? skrek Dunder.

— Ja må unnra om de verkelién finns nån sån herreman, lät Gustav Carlssons röst i mörkret. Genast ja fick höra talas om'en, va ja här i morse. Då svarte man mej, att han åt frukost å fick inte störas. Sen va ja här på förmiddan, då svarte man mej, att han va nere å titta på fabrikerna, men skulle snart va tillbaka. Sen har ja sutti kvar här på bron, men inte har ja sitt'en. Ja hörde ett fruntimmer på kontore, hon va ute ett tag å sa, att yrkesinspektörn åt midda hos disponent Ek, sa hon. Jaså,

sa ja, å då slank ho in igen. Nu ä de kväller, å ännu äter dom midda tesammans, kan märkas. Så att nu har han väl inspektera i köke hos disponentens. Men hur de va fatt me di andra kokerierna, de fick vi inte veta.

— Har inte gumman heller fått träffa honom? frågade redaktör Dunder en smula häpen, han började få verklig aktning för bolagets maktresurser.

— Å nej, då, gnydde gumman. Ja va allt inne på kontore å träffa han disponenten, å han kom sättanes rakt på mej å skrek å sa tycker inte mor Lotten att de kan va nog me djävelstyg utan att hon behöver ränna här också å ja ble så rädd så rädd så ja gick ut å då sa Carlsson att ja skulle vänta å de har ja gjort.

— Joho, bet Dunder av, det har hon. Och nu kan vi gå hem och lägga oss igen på det här.

— Än Bernt då? frågade Brand. Har inte farsan sitt honom heller?

— Här har han inte vari. Ja tänkte just fråga dej efter honom. Har inte du sett honom?

— Å nej, han aktar sej nog, den där Säningsmannen.

— Ja, de ä åt helsike vänt me far hans nu. Bonngubben ligger me näsan i vädre på sjuksalen å ä färdi att ge opp andan vicken da som helst.

Det hördes klingande bjällror över den vattenklara isgatan på vägen. En släde kom farande i mörkret, den stannade utanför kontorsbyggningen.

— Vem där? hördes disponent Ek.

— Vi väntar på yrkesinspektören, svarade Dunder bistert.

— Jaså, det är redaktör Dunder, god afton. Yrkesinspektör Wendel har rest hem igen med kvällståget.

— Såå —?

— Han tyckte, att han hade ingenting här att göra, det fanns ju ingen av våra arbetare, som hade några klagomål att anföra.

— Inte de?

— Gustav Carlsson är också här, hör jag, men han arbetar ju inte hos oss. Yrkesinspektör Wendel förstod mycket väl, att hela den här historien är hopgjord av utomstående, som vill hämnas på oss.

— Å nänämen, goa disponenten —

— Men herre Gud! Är mor Lotten kvar ännu!

Rösten ur pälsarna borta i släden lät ett ögonblick en smula svävande:

— Kom hit, mor Lotten!

Gumman stultade fram.

— Följ med mig hem nu, så ska vi se till att vi kan få en kopp kaffe eller en smörgås och en kopp buljong, det kan gumman behöva.

Gumman neg och krusade, men han fick in henne under fällen, och så bar det i väg med hela ekipaget. Bjällrorna klingade och försvunno i mörkret.

Gubben Carlsson stannade hos Gerhard över natten i lilla kammaren hos Nilssons en trappa upp till höger i Littra C och så vidare.

Rumskamraten snarkade och sov i sin säng, men far och son sutto uppe och talade förstånd.

Yrkesinspektionen skulle väl bli bättre med tiden, grinade Carlsson, bara man kunde hinna få den färdig.

Men först måste vi ha sammanslutningen stark och fast mellan alla arbetare. Varför ha ni ingen fackförening vid Storfors? — Får inte och får inte! Tokprat, gosse! Då slåss man om den saken, gör strid om föreningsrätten, det är bättre än att springa och jämra sig och klaga hos pappa och mamma och yrkesinspektörer och farbröder och tanter.

— Du sir va de blir för svar, öppna klara hånet, schangtil midda hos den som skulle kontrolleras, några enkla ord sen mellan herrarna, di ä väl antagligen bröder å vänner långt förut. Nej, far åt helsicke me allt käringprat om olycker å dålia löner å dålia bostäder å dåli mat å dålia kläder! Knyt fast föreningsbande å säj ifrån som karlar: så ska vi ha saken ordnad, å sen ord och avtal på de och därme punkt.

— Va hjälper de? sade Brand. Blir de bättre för att vi föder opp en massa förtroendemän å fackföreningspåvar?

— Stopp lite, gossen min! När vi bilda Granå fackförening fick vi te slut ihop ett avtal, ja de va inte me de här bolage då, men i alla fall öka vi lönerna i ett tag me förtitusen kronor tillsammans. De ä penga, de me. Å va fackföreningspåvar angår, så vet du hur mycke ja har förtjänat.

— Du ja! Men storgubbarna i Lannsorganisationen där nere i Stockholm —

— Ä de han Linnkvist du vill åt? Vet du hur mycke han har i lön?

— Inte vet ja de precis, men stora penga tar han av arbetarna —

— Gör han? Ja vet precis hur mycke han har. Han ä bas för hela landes fackföreningsrörelse, de ä ett par hundratusen man från Skåne å opp te Lapplann, å för de får han i fast lön tvåtusen sjuhunnra kronor om åre å

trehundra kronor att va fin me, när han ä ute blann stora herrar. Vill du ha mera siffrer? Vänta lite, lugna dej, gosse, mens att blon rinner av dej, va inte så het! Kasören i Landsorganisationen, Söderberg ä namne, han har hann om hela rörelsens krigskassa, de går millioner genom hans fingrar, vet du hur mycke han får själv? Stora penga, förstås! Han frossar på arbetarns svett, va de inte så? Han får två tusen sju hundra kronor om åre han också, å så har han trehundra kronor i felräkningspengar, di kallart. Hör nu, gosse lilla, kära, söta, rara hjärtegulle, ta fram två karlar här i lande som sitter me samma ansvar för samma lön!

Brand teg, och han var inte den förste som blev bet, när Carlsson ledde samspråket.

— Ja minns nog, fortsatte gubben, när vi låg därnere på skarpskyttelägre utanför Helgesta — då fick ja för mej, att vi skulle göra en enda stor förening me alla landets arbetare, å så skulle någon bli ledare, de gör desamma vicken ja tänkte på då. Men de kom en tanke i mej den gången, som har hålli hela live. Vi har i alla fall hålli ögona på våra ledare, så att di inte har fått bli för stora. Somlia har nog fått för lite i ställe, men inte för att ja klagar, inte. Precis som ja tänkte mej saken då har de ju inte blitt, men närapå, vi har lärt oss en hel del, å framåt går de.

— Framåt! fick Brand ur sig. Gå ner i fabrikerna å si hur långt vi har kommi framåt!

— De går inga soldater me bajonetter i ryggen på oss längre. Vi har fått liksom mera rätt. — Allting blir dyrare unnan för unnan som lönerna stiger? Ja, de vet ja me. Men de där ordnar sej, när vi alla blir enia som en man, då tar vi hela samhälle å säger ifrån hur de ska vara. Men de

ska du komma ihåg, att nog va dom tokia förr, arbetarna, å prata en massa smörja som inte höll å ta på, å inte va ja en bit bättre. Men fy för satan så de ser ut nu! Ni har fått för er någe, som ni kallar socialistisk vetenskap, som ä så torrt att man vill nysa, när man hör'et. De går allri i live att få folke me sej på de vise. Förr va de ändå en fröjd å tala till massorna å komma tillsammans, hur jäkligt de än kunde vara annars. Men nu ä de för ryslitt rent, har ni inge annat å ge dom än vetenskap?

Gubben var gammal och förstod inte, att det nya väckte hänförelse i nya själar.

— Här går dom å trälär ner sej i damm å smuts. När dom kommer på mötena, ska dom ha ett ord me sej att tänka på under hela vickan. Di ska ha en rättvisa att tro på å lita sej till, för all den här nya statestiken å mekaniska världsutvecklingen gör dom bara konstia i knoppen. Å va di behöver ä en vila å en trygghet för sjäien. Möte efter möte lägger man in ett ord, så bygger man opp någe stort inom dom. Sen blir de strid. Då behöver dom allt va di kan ha samlat ihop att tänka på å tro på. Men va har ni att ge dom? Inte fan kan man slåss för statestik å mekanisk världsutveckling?

— Vi har hänförelse för våra idéer, men du ä för gammal, du begriper inte de här.

— Jaha. Mätte väl ska tro de, då. Å så skäller ni å härjar å regerar me alla som har penga, precis som di vore stora busar allihop. Va ska de va bra för? Ja, holländarn här, de kan så vara, han har inge här å göra, han vill bara åt pengarna, sen ger han sej i väg å låter oss ligga kvar som tomma nötskal å utsugna stickelbär. Men si nu den här disponenten, han Ek, han ä en rejäl själ å en bra karl i alla fall, slåss för sitt å försvarar sitt, men ja känner'n å

vet va han går för. Alla ä inte fähundar, å du ä inte heller just nån ängel. Va har han för tankar om oss, tror du? Att vi ä ena ynkelia stackare, förstås, å va ska han tro annat, när han hör dej, till ett par exempel. Men han står i å stretar ändå för att alla ska ha sitt jämna arbete, inte bara för vår skull, förstås, men han tänker på oss också, åtminstone iblann. Han går inte govillit från kontore sitt å låter dej ta plats i stolen där å kommendera över verkena, för han vet så innerlien väl, att de duger du inte till. Pengar har han, så allti klarar han sej själv, de ä inte för sin egen bröbits skull han sparkar ut dej om du kommer. Men han vet, att alla människor här i Storfors å bort i Granå ska ha mat för dan. Å de finns fler än han, som tänker på de vise, därför står dom emot oss. Inge ont i de, vi ä goa karlar nog att lära oss hela knepet å en gång ta hann om hela faderullan å själva avlöna våra disponenter.

Rumskamraten vaknade upp och vände sig ilsket i sängen, men gubben var i farten och slutade inte så lätt.

— De ä inte Ek å hans gelikar som ä våra värsta fiender för di vill ändå ge oss rätt så långt di kan å förstår, di bästa av dom. Fast inte kan den ena människan veta va den andra bäst behöver. De bara gissar di å tycker att di ä så goa herrar om di bjuder på kaffe, när man bättre behövde en sup, å så en annan gång kommer di stickande me supen, när en fri man hellre ville ha en kopp kaffe. Men dom klarar vi allti. Nä, di värsta busarna, de ä stor-kapitalisterna, som ligger på lur som spindlar i alla hörn för å suga ut oss. Dom ska vi gå på me knytnävarna en gång, om inte ord räcker, för livet ä en strid å blod ska allti flyta, de kan nu inte fan hjälpa de.

Brand teg alltjämt. Äntligen fick han upp sin dystra mun:

— Ja säger bara: pang på ladden! Å inge vidare.

— Å djäveln! svarte Carlsson.

Nu var gubben bet, verkligt imponerad. Efter en lång stund frågte han försiktigt:

— De där du sa — va de någe grekiskt latin?

— De va ren svenska. De betyder dynamit. Ell i berge.

— Gonatt! sa Carlsson och reste sig tvärt.

— Tokfan! muttrade han för sig själv, när han släckte ljuset och kröp till kojs bland några kläder på golvet, sonen låg i sin egen säng.

— De lönar sej just å tala förstånd me en tocken dåre!

Gubben tyckte, att det började arta sig dåligt med hans enfödde son, hans livs frukt, hans ålderdoms stöd och hans stolta gärnings arvtagare.

Men så blev ju pojken också gjord liksom på slarv en gång, önskebarn var han precis inte, det måste som sant är erkännas.

Det fanns verkligen en man bland arbetarna, som hade talat vid yrkesinspektören, och man visste ju snart nog överallt, att denne ende var Bernt Andersson.

Han hade helt enkelt attackerat herrarna, när de gingo rondan genom Granå fabrik.

Försiktigt hade de kommit klivande fram till tvätteriet, där han stod, de kikade in ett tag. Då strök han av sig mössan och gick fram, han talade tyst och buttert:

— Jo, det skulle väl vara något skydd för axelledningen nere i sodarummet?

Långe Alrik, som blivit slaktad där nere, var inte glömd ännu.

Yrkesinspektören hade sett en smula frågande på disponenten och von Jæger måste förklara: en trähuv var redan ditsatt.

— Den skulle nog ha varit där förut, tjurade Bernt.

Men då rynkade stordisponenten på ögonbrynen, nu var det nog, saken hade ordnats, något bråk fick inte förekomma:

— Rapport om olyckshändelsen är avlämnad. Polisförhör kommer att hållas, så fort undersökningen avslutats.

Herrarna gingo vidare, och varje trälböjd arbetsman vek tyst och skygg ur vägen för deras farlighet.

De båda andra tvättarna i laget visste genast, att nu var Bernts saga slut på den här fabriken och med anledning av ett märke i betyget även på alla andra liknande fabriker i hela landet. Det talades i flera dagar om det, skiftbasen kom och ville bjuda på avskedssnus, men Bernt använde inte sådant, och då tog karlen själv sin dubbla dosis.

Men något avsked hördes inte av. Yrkesinspektören var för länge sedan borta och ändå fick Bernt stanna kvar. Man började undra. Ingenjör von Jæger låtsades om ingenting alls, när han mötte sin ende åklagare.

Hemligheten var mycket enkel: Bernt var den ende.

Om många hade kommit springande till kontoret med allt som kunde sägas, då skulle de nog sedan ha gallrats bort så småningom på grund av lättja, uppstudsighet, oduglighet eller annat som kunde ingå i den gemensamma termen driftens inskränkning.

Men en enda ensam man gick inte att köra bort så lätt, åtminstone inte genast, sammanhanget skulle ha varit alltför pinsamt tydligt, och disponenten hade ju på papperet lovat varenda arbetare fri rätt att klaga hos yrkesinspektören.

Så att Bernt fick stanna kvar tills vidare. Noga uppmärksammad.

Han blev fräck. En afton fick han tag i verkmästaren och sade till om en ny lucka i stället för den trasiga på ena diffusören. Han varnade: det går aldrig väl.

Verkmästaren svarade vördnadsfullt, att det fanns en reservlucka liggande någonstans i tvätteriet, om Bernt hade lust att hänga dit den.

Men det fanns ju inga skruvar till reservluckan! fortsatte Bernt, envis som sju gamla käringar.

Nå, då skulle man väl i Herrans namn beställa några skruvar i Stockholm, om det skulle vara så noga. Var det något mera, som herr Andersson ville ha beställt, så kanske man finge be om hela ordern på en gång? — Verkarn började bli förbannad.

Jo, det var inte alls länge sen en karl hade slagit sönder sig, när han skulle lägga på en rem, maskinen var i full gång, han fick sig en vinge, så att han dängde huvudet i golvet — ja, han dog ju inte riktigt, hela historien var inte alls märkvärdig. Bernt ville bara, att där skulle göras något skydd, så att inte arbetaren riskerade liv och lem var gång remmen skulle läggas på. Han tyckte det var så gott att säga allt, eftersom han ändå hade börjat.

Men verkarn var ju inte mer än människa, och nu hade Bernt lyckats få honom riktigt tvärarg.

Fabriken skulle stängas i fjorton dar, så kanske arbetarna sedan skulle bli glada att få lägga på hur många remmar som helst, bara de finge börja igen. Trodde inte herr Andersson det? Eller kanske högädle herr Andersson hade fått för sig, att det här var något barmhärtighetsverk? Eller ett barnhem? Eller en bekvämlighetsinrättning? Kanske man skulle skicka hit en dadda, som höll fram lilla fröken Andersson, medan lilla hjärtebarnet besvärade sina fina händer med att arbeta? —

Det var ett varningsord ur djupet av en plågad verk-mästaresjäl, och Bernt gick hem om kvällen med tungt hjärta. Ingenting kunde göras.

Naturligtvis blev heller ingenting gjort. Verkarn hade annat att göra än beställa skruvar åt herr Andersson, reservluckan till diffusören blev liggande där den låg, gömd och glömd. Allt gick som det hade gått och som det skulle gå.

Sjunker inte världen allt djupare och djupare? Falla inte mörkrets skugor över oss allt tätare och tätare? Eller gå vi framåt? Höja vi oss kanske allt högre?

Några dagar senare vid skiftbytet på kvällen gick Bernt hem tillsammans med kamraterna från dagens arbete och nattskiftet ryckte in.

Nytt blod strömmade till i stället för det som hade förbrukats, med ny styrka uppfyllde det varje vrå av jättekroppen, spred sig till alla våningar, rum och hörn, ända till det svarta helvetet i Granå sulfatfabrik, det lilla stinkande tvätteriet ovanför jättepannorna, som brusade och rullade nere i hallen.

Däruppe mellan diffusörerna stodo nu tre dödsdömda män och arbetade. Den kallnade massan vräktes ner. Mörkret var detsamma där inne dag och natt. Ångmolnen böljade, männen skymtade fram som skuggor i det grågula diset från lamporna.

Den äldste tvättaren i detta lag hette J. O. Nilsson. Han var gift.

Den andre hette Karl Gottfrid Nilsson, medelålders, ogift.

Den tredje hette J. Wallin, sjutton år gammal.

— Blåsningen börjar!

Alla tre männen sågo på en gång åt den trasiga luckan. Ingen sade något. Det var den diffusören det gällde nu.

Det väste och fräste — ångan kom. Det bubblade och brusade — massan kom. Det knastrade och small, det stönade doft där inne i plåtskrovet, luckan darrade, skarrade och skalv.

Vad händer med oss nu? Vad sker därborta i mörkret?

Ångmolnen vältrade heta omkring, taket låg gömt i svarta skuggor, endast lamporna flämtade och kämpade för ljuset.

Ett regn av järnbitar flög smattrande mot diffusörerna runt omkring, unge Wallin fick en skärva i skallen så att han slängdes upp i ett hörn — luckan är sprängd i bitar, man kan väl komma ut, nej, men i Herrans namn, vad är det som bränner om fötterna? Är det glödande järn, det klämmer fast om vadorna, det tänder eldar om knäna —

Ur diffusörens öppning sprutar massan i en oavbruten ström ur djupet, frätande av luten, ånghet och sjudande av koket, den slungas upp med ångtryck där nerifrån, den stiger allt högre i det lilla tvätteriet, instängt mellan jättecylindrarna som ett imskåp. Endast lamporna lysa så slocknande matta.

I den mörka, brinnande gröten, som stiger och stiger, famla männen omkring för att komma ut, ingenting se de i skyarna av rök, de stöna, de ropa, gubben vacklar, faller, han är borta, nu är han förlorad.

Karl Gottfrid finner utgången, kommer dit, är äntligen fri från den glödande tyngden, som hindrade fötterna. Han vänder sig om, hur går det därinne, där ser han ynglingen längst inne i tvätteriet, den sjuttonårige Wallin klänger sig fast mellan två diffusörer, hans mun är vidöppen, men inte ett ljud kan höras av honom, ögonen blankstirra av van-

sinne, det liknar ett gnistrande skratt av fasa — döden — döden! Hans fötter hänga orörliga ner i massan, som bubblar och stiger.

Vad gör du, Karl Gottfrid, är du galen du också — det är omöjligt — det går inte — du gör ju något omänskligt, människa!

Karl Gottfrid går in igen i tvätteriet.

Han stiger ner igen i den vältrande gröten av eld. Han vadar fram, det går honom upp till höfterna där borta — han kommer till den redlöse pojken, han lyfter honom upp och bär honom tillbaka — han kommer ut — å nej, han vacklar — faller han med sin börda? —

De släpas ut båda två, det har ju kommit människor dit, gubben är redan utdragen. De sågo Karl Gottfrid gå in och stodo som förstenade. De ropade efter honom, men han hörde ingenting och såg ingenting annat än det vansinniga skrattet längst inne i hörnet.

De levde ännu alla tre, när de fördes bort. Karl Gottfrid kunde till och med gå, röra benen något vill säga, när han med armarna kring två kamraters skuldror fördes undan.

Hattar lyftes och mössor höjdes under stilla tystnad inför döden, som redan ägde de förbrända — och inför hjälten, som inte väjde för helvetets eld, när offergärningen krävdes.

Offret var förgäves. De dogo alla tre på lasarettet i Helgestad. Först den sjuttonårige J. Wallin, två dagar därefter Karl Gottfrid Nilsson och ytterligare två dagar senare J. O. Nilsson.

Det blev begravningar och starka tal. Redaktör Dunder skrev en ny mördande anmälan. Men han försäkrade sitt folk, att de skulle få vänta i hundrade år så visst på någon seger.

Ur varje hus i Granå by steg upp ett hotande mummel: von Jæger ska svara för detta.

Men von Jæger förnekade varje del i skulden och Dunder öppnade rättegång emot bolaget, det var änkan efter J. O. Nilsson som var målsägaren.

Bolaget började kallas olycksbolaget, och så kom det strax därefter en ny knall. Sodabrännaren, som Bernt bodde hos, blev hemburen en dag och lagd i sin säng, han var sönderbränd, ombunden och omvirad kring hela kroppen och luktade som ett helt lasarett, det fanns knappast stora utsikter att kunna rädda livhanken hans. En sodaugn hade sprungit sönder nere på fabriken, han stod i vägen, det var hela historien.

Granå bruk var ju gammalt, grejorna kunde omöjligen stå bi under den vanvettiga hetsen från den nya driftledningen på Storfors, som tvingade upp produktionen. Det

blev inte tid att se till vad som tarvade omvårdnad, ingenting fick stå stilla en enda dag, det bar i väg för fulla muggar, piskan i luften klatschade och jagade, och som skott på skott kommo katastroferna, sopande bort små levande män. Billigt slöseri. Det finns gott om arbetslösa att plocka in i stället. Svinkött kostar pengar, men människofläsk får man för så gott som inte, så mycket man vill ha.

Redan dagen efter smällen i sodahuset stod direktör von Geldern själv därinne, han som ägde pengarna. Arbetsarna gingo på tå förbi honom och höllo hattarna i händerna. Ingenjör von Jæger var i sällskap med holländaren och den lille elegante överingenjör Bergegren, som trippade in med kläder, som doftade parfym, med blänkande pincenez och välvårdat hakskägg.

Det lät som om maskinerna skulle gå på tå, hjulen smögo sig ljudlöst runt, axelledningarna gingo utan minsta lilla vin i sin ursinniga fart, remskivorna hördes inte, de voro alldeles som av filt, kokarna välvde sig moltysta och behärskade sig, när de ville bubbla och brusa, allt var som dödstyst, en smygande, stelnad, dämpad ängslan för den lille gråbleke mannen därinne, så enkelt klädd, så lugn och kall och ändå så vänlig, bara man inte såg hans ansikte. Men då frös man genast till inför den bottenlösa grymheten i dödmansblicken, man vände sig bort för att slippa se den, kokta torskögon ha samma uttryck under den tunna, gråa dimma som täcker dem.

Penningeherrn räddade situationen.

Han föll plötsligt över von Jæger med de grövsta okvädinsord på alla världens språk. För effektens skull saftade han också i med några på bruten svenska, resten

fick ingenjör Bergegren översätta, så att arbetarna som ströko förbi, skulle förstå meningen.

Direktören var ju en ärans man, som ville deras bästa, men han kunde inte ha tid att vara med överallt, därför litade han på sina ingenjörer, men de foro ju fram som vilda hedningar med människor och dyrbara grejor, tänkte de inte på sitt ansvar inför Gud och människor —

Bergegren översatte inte längre, han teg och svalde.

Så var det nu tydligt och klart för alla, att den ende ansvarige för allt elände på Granå fabrik var ingenjör von Jæger.

Gick det till så här på Storfors kanske? Inte! Men där fanns också en duktig arbetsledning, ingenjör Smartness kunde sin sak, han.

Fanns det för resten ett enda verk i hela landet så uselt som Granå? Det började ju bli riksbekant för sina oupphörliga olyckor. Såg man inte tydligt, att det var den där unge aristokratsnobbens fel? Han som for opp och ner och ut och in och slängde som en lammarumpa i alla hörn och bara fordrade, att varenda man skulle krypa på jorden för honom och hälsa innan han behagat komma in. — Nej, han ska klämmas efter, så att han får lära sig veta hut en gång för alla, var enda man ska ner till tinget och vittna mot honom.

På kvällen talade överingenjören i förtroende om för ingenjör von Jæger, att direktören varit mycket missnöjd inne på kontoret också. Tillverkningen var alldeles för liten, den kunde säkert drivas upp betydligt, så mycket som gjordes av Granå massa kunde säljas just nu. —

De båda herrarna gingo tysta var en till sitt.

Skulden för olyckorna fick inte drabba bolaget, då blev von Jæger knäckt. Inte heller fick den drabba honom själv, naturligtvis, av samma enkla skäl. Alltså måste den läggas på de förolyckade. De hade slarvat. Varför använde inte tvättarna reservluckan, som låg till reds åt dem? Slarv naturligtvis, liknöjdhet, slapphet och så vidare.

Produktionen skulle vidare drivas upp i höjden, farten skulle ytterligare ökas. Men inga olyckor mer! Vaksamheten måste sjudubblas, påfrestningar stötts, brister botas, skador lagas, allt gammalt lappas, skydd byggas och nytt läggas till under hand, medan den vilda jakten gick fram allt hårdare.

Tills den sista stora katastrofen kom, som skulle jämna hela rucklet med jorden.

Och ännu tedde sig nog denna katastrof för ingenjör von Jægers ögon som någon sorts revolution, då de oersättliga penningherrarna skulle avväpnas och produktionen för konkurrens utbytas mot produktionen för allas gemensamma behov.

Vilken oerhörd katastrof! Och det allra värsta: den såg ut att vara fullkomligt oundviklig!

Sodabrännaren dog emellertid inte. Ett par veckor senare var han på benen igen, skrala ben visserligen, men han höll sig ändå uppe.

Isen hade brutit upp på älven, strömfåran gick svart därute med skummande vita brytningar mellan stenhällar och flöten. Inne vid stränderna låg bristande, pipig sörja kvar.

Han gick omkring på backarna så gott han kunde och väntade på hälsan, han frös i den kalla, hårda luften, som var uppfylld av väta från all smältande snö. Ibland om kvällarna var hela rymden så genomskinligt klar som en kupa av glas, dunkelblå högst uppe, sedan genom alla möjliga färger, violett, grönt, opal, gult, rött ner till en mustig strimma av blod där solen var försvunnen.

En kväll stod han där och stirrade in i all lycksalighet och härlighet oändligt långt därborta, då kom någon och talade om för honom, att hans dotter Ella var borta.

Borta? — Ja, död vill säga.

Död! — Ja, drunknad vill säga, hon hade gått i älven, förstås, tillsammans med hon Inis. Kan man tänka sej allt vad sådan ungdom hittar på, och nu hade man funnit dem och dragit kropparna upp på land, snart skulle hon vara hemma.

Så kom gumman, lång och mager, nu är det något på tok alldeles, när hon är hemma, hon kom fram till gubben, hon grät så att hon hoppade, och då var det ju klart att det var sant. Ella var död.

Man hade trångt hemma hos Inez, och därför fingo båda flickorna stå lik tillsammans inne i sodabrännarens lilla kammare. Han var i alla fall inte så fattig, att han hade bara en vardagsstuga med spis och matbord och fällbänk, han hade även ett särskilt rum att vara fin med och ligga sjuk i och dö i. Så som de svenske alltid ha velat ha det, sedan de först började odla denna hårda jord.

Det hade sodabrännaren, om Bernt flyttade bort på några dagar, och det gjorde ju Bernt. Gubben trängde in sig i köket, lillkammaren kläddes som ett brudrum. Flickebarnen sveptes i skinande vitt, men bara att få i sär den ena från den andra var ett svårt arbete. De hade slingrat sig så innerligt fast i varandras armar, och de hade bundit sina skärp så hårt, så hårt till ett enda band runt om midjorna.

Blommor kommo och kransar kommo, alla gummor i hela byn gingo dit och tyckte att det var vackert, och så blev det begravning.

Kistorna voro vitmålade och buros av flickor, som hade vita klänningar. Där gick Signe och bar.

Mässingssextetten i spetsen spelade sorgligt, efter kom nykterhetsföreningens röda fana, ty båda flickorna hade gått in i logen på senvintern. Sedan kommo de sörjande med släkt och vänner och många nyfikna, och sist rände en väldig skara flinande småungar.

Efter prästens hastverk över självspillingarna höll Bernt ett gripande avskedstal vid graven.

Så stor är nöden. Det är det enda vi veta om varandra. Så outhärdligt blir tomrummet i själarna. Det se vi. I alla unga hjärtan borde växa något starkt och levande, ja, okuvligt levande. Men många försmäktade i eländets öken. Många unga gå vilse, där inga vägar finnas, de falla av trötthet och svaghet, när hägringarnas falska glans försvunnit. Vi får inte banna varandra, vi får endast säga: vila ut i frid, små fattiga, okunniga, olyckliga barn. — En ärad föregående talare yttrade nyss en svag förmodan, att de dock gingo förkrossade bort med Jesu namn på läpparna. Det må så vara. Man kan mycket väl tro det. Man kan till och med önska det, om man så vill. Men därom veta vi intet. Jag vill i stället hoppas, att de gingo ut ur sin levnads mörker med hjärtan fyllda av frihetens och den eviga vårens glädje. —

Många gräto omkring honom, prästen bet sig förargad i läppen. Hela den övriga hopen stirrade med dystert allvar ner i den öppna, stora graven.

Men alla småungarna därborta knuffade på varandra och flinade.

Hutlösa rackare — ha de ingen respekt ens för den unga dödens skönhet?

Bonden Jon var färdig med sin levnad. Man väntade bara, att även döden skulle bli färdig med honom.

Han låg i sjuksalen bland några andra gamlingar, som hade samma väntan.

Sängen var utsliten, men lapptäcket helt och lakanen nära nog rena. Hans långa armar lågo så seniga böjda över bröstet, som om de skulle kunnat hålla ut ännu i många år. Men ansiktet var utmärglat, vitare än skägget; ögonen tycktes redan brustna, där de bligade fram under halvslutna ögonlock. Det rosslade och pep i hans hals.

På förmiddagen kom prästen till honom. Han steg in under sjuksalens låga tak med den hållning av smekande fåraherde, han lagt sig till med en gång för alla. Ansiktet var nu för en liten stund tillrättalagt för uttrycket blid medkänsla bland enklare människor. Fattighushjonen kunde ju inte gärna fordra ett mera ansträngande deltagande i det högre känsloläget.

Stanken var ryslig där inne — alla fönster som bara kunde öppnas måste upp.

Han satte sin väska vid sänggaveln, slog sig ner på en stol och läste för Jon med stillsam yrkesviskning vad som skulle läsas. Han gjorde det nödvändiga för sista resan, och allt gick till som vanligt.

Gubben dåsade och tycktes vara alldeles borta, men ett litet strålande ljus bröt fram i ögonen, när oblaten kom med de stora, underliga orden.

Från de andra sängarna följde alla gamlingarnas ögon varje rörelse, det låg något av hunger i blickarna, samma sällsamma strålljus tändes i alla döende ögon, när Kristi lekamen delades ut, och det var som om detta enda hade varit levande i rummet — Jesus Kristus.

Vilken makt — han lever ju till och med här! Till och med ännu i denna stund!

Brand kallade det råhet — men vad kunde han ge åt de fattiga själarna att klamra sig fast vid i den stund, då livet släppte och de sjönko bort och endast kroppen blev liggande kvar som gammalt skrot i sängen? Något måste de ha, människorna äro inte annorlunda. Så skulle vi göra dem annorlunda, starkare —?

Ja väl. Låt oss då göra det först.

När prästen gjort sitt arbete färdigt, började Jon bli orolig, han klippte med ögonen och vände sitt huvud fram och tillbaka på kudden. Det kom en liten viskning ur bröstet:

— Vitermor.

Gubben låg och famlade i yrsel, sömnen höll honom fast. Han fick fram en hel rad med ord, de hängde inte tillsammans, prästen förstod honom inte. Men annars fanns det nog en och annan där inne, som gott skulle ha kunnat förklara saken, om de döva öronen bara hade hört något.

Jon undrade om han inte hade mjölkat kon för hårt. Han hade fått en ko af vitran, men det kunde ju ingen veta, det var bara Jon som såg den synen. Vitran hade sagt honom hur mycket han fick mjölka, fast kon hade ju så obegripligt mycket mera att ge, men kanske skulle det

sparas till andra? Jon kunde i alla fall inte låta bli att krama spenarna mer än han fått lov till, mycket mera tog han, och kon försvann, hon var alldeles borta.

En gammal historia, men prästen hade aldrig hört den. Han kunde ingenting annat göra än att klappa vänligt den döendes hand, den som var hel, inte den vänstra, som var så otäckt stympad.

Jon var redan långt inne i en annan historia, innan prästen lade märke till att de gamla läpparna rörde sig ivrigt.

Det var inte så vackra saker han berättade om sig själv, han var ohjälpligt svår att skjuta älg vilken tid på året som helst, bäst om blidvintern, då skadsköt han djuret och jagade på skidorna ner det i skarsnön, sen skylldes man på vargen. Kött fick han så mycket han orkade äta, men fattig blev han ändå och utsvulten. Man ska inte roffa åt sig, man ska inte skadskjuta och tröttjaga —

Nu stod en älg vid sängen. Jon lyfte sin näve och såg på prästen — man måste hjälpa djuret, benen äro ju sönderkarvade av hårdsnön, känn uppåt länden — stryk med handen över raggen — ja, se där! så mycket blod! Där sitter kulan efter skottet. Hjälpa och försona måste man nu.

Prästen började få klarhet i saken. Den där historien var känd i Timmerdalen sedan hundrade år. Den brukade användas ännu, när man ville förebrå bolagena deras rofferier och skadegörelser. Låg denne gubbe här alltså och talade den förkastligaste socialism ännu i sista andedraget? — Prästen började ana även vad Jon hade menat med kon nyss, som blev mjölkad för hårt, detta var upprörande —

Jon var långt borta i en annan historia. Hans läppar rördes i feberhast. Skogen var bara såld på avverkning till bolaget för femtio år, mer hade han inte förbrutit mot de osynliga, som bo i jorden. Ändå togo de av honom allt vad han ägde och gjorde son hans lika arm och fattig.

— Vitermor, vitermor som i bergom bor — låt pojken växa och bli stark och stor —

Han läste med hög röst, halvsjungande som när man läser i Bibeln. Det tycktes vara en helt annan människa, som talade ur den döende munnen, en urgammal trollkarl i besvärjelsens förväntansfulla ögonblick.

Socialism var det inte, men ren och oförfalskad heden-
dom, hörde prästen. Han böjde sig ner över den yrande
och viskade: Herren förlåte dig din synd!

Å ja, visst gör väl Herren det — Jon bar ju ett litet kors i en snodd om halsen, det skymtade fram under skjortan. Så var han ändå en kristen i sin själ. Det kändes riktigt gott att veta, prästen började bli orolig till mods vid allt detta.

Han satt där och kramade Jons lilla kors mellan fingrarna, gubben låg ganska stilla nu och lugn. Då böjde han sig fram för att se närmare på den lilla heliga tingesten — den var ju av horn — av bockhorn! Den var av djävulen! Han släppte den med förskräckelse.

En amulett alltså, och inte ett kristet tecken. Heden-
dom ändå, och inte kristendom. Vidskepelse, inte gudstro. Det kunde kanske vara knepigt nog att med goda förnufts-
skäl förklara skillnaden, med makt går det alltid om man har någon makt, men gamla gudar leva länge i folkets hjärtan. Får man inte bära en riktig torsvigg till skydd

mot trollen, så bär man en torsvigg av annan form till skydd mot djävulens anhang.

Och denne gamle bonde, vad hade han för tro? Vem kan veta't! Många gudasagor hade sjungits in i blodet, som han fått av fäderna, långsamt förklinga tonerna av alla spåmäns strängospel. —

Prästen gick bekymrad sin väg. Utanför sjuksalens dörr stod Gustav Carlsson och väntade, han följde efter svartrocken som en äggsjuk höna, han ville säga honom ett ord, att Jon Andersson redde sig nog utan prästhjälp. Men han kom sig inte för, det föll sig inte så, där blev ingen tillgång till diskussion.

Dagen gick, skymningen kom med stilla skuggor och ännu levde gubben Jon.

Bernt satt vid sängen. Fadern visste gott vem det var. Sin tunga, kalla gamla näve hade han lagt på sonens hand på täcket.

Det var alldeles tyst därinne. Bernt teg också, satt och stirrade ut genom fönstret i ordlös väntan. Plötsligt varnade han, att det regnade ute. Det var väl därför mörkret föll så hastigt.

Vad skulle man göra?

Vinterlandets långa, tysta kvällar — hur skulle man få dem att gå? Det blev nog vår förstås en gång, eftersom regnet silade ner därute så tätt och outtröttligt. Men sedan? Vad skulle man hoppas på mer? Fadern gick ju bort och tog den vackraste framtidsdrömmen med sig i graven.

Långt borta, nerifrån fattiggårdens stallbyggnad, hördes några jämrande toner av handklavér.

Trötthet och tomhet — ensamhet, hopplöshet och tystnad. Den pinan kommer man aldrig förbi, hur livet än gestaltar sig annars. Vad skall man göra? Ständigt söka sig fram till något bättre, större och rikare — ja visst! Men till slut ändå vänta och vänta på ingenting.

På ingenting? — På döden väntar man ju. Hela livet igenom. Det blev inte mer.

Gubben vred sitt huvud på kudden, Bernt böjde sig fram och fick ett mödosamt leende. Ingen sade något. I salen var lika tyst. Mörkret föll allt tätare.

Det var en otäck luft där inne. På förmiddagen kunde man ju vädra, men på kvällen skulle fönsterna vara stängda. Fast Bernt hade suttit där ganska länge nu och vant sig vid lukten av de gamla, hjälplösa sjuklingarna, kände han den gång på gång som en pust av kväljande äckel.

Han tyckte, att människorna i sängarna liknade små klumpar av surnat klister i någon sorts människoform, hop-torkad och skrumpen.

Men inte fadern! Det var ädlare virke i honom, det syntes nog.

Underligt vad man kan minnas mycket smått och obetydligt. När Bernt såg gubbens kraftiga armar på täcket, kom han ihåg, att han en gång i sitt liv hade sett en skymt av faderns nakna överkropp, med spända senor och hårda muskelknutar. Då hade han, nästan som på gyckel, fått lära sig, att när man trär skjortan över huvudet ska man spotta framför sig genom halslinningen, för att inte de osynliga ska passa på och göra något illa när man inte kan försvara sig.

De osynliga —? Vad i all världen kunde det vara, undrade Bernt. Han mindes väl, hur det talades om dem ständigt när han var liten. Aldrig hade han hört det sedan.

Mycket annat fick han lära sig förr.

På första tegen man sår om våren, ska man tända en liten eld — för att skrämman undan de underjordiska. — Vad det var länge sedan han hörde det! Men nu gick han ju också i fabriken's arbete.

När skulle man så egentligen? Det var inte så lätt att veta, men om man satte tre pinnar i en myrstack och såg efter, på vilken pinne myrorna först sprang upp, så visades om man skulle så i början, i mitten eller i slutet av månaden. Då strödde man ut över ångande jord ett solregn av kära gusslånet, det grodde, kom upp så fagert grönt, det växte, gick i blom, sände ut sin rök och stod färdigt som gulmoget korn. Liarna blänkte, brynsten väste mot stålet, markerna doftade om kvällen så underbart rikt och varmt. —

Han kom bort i sina tankar, Bernt, men ett av de döende fattighushjonen fick fram en suck så tung i skymningsmörkret — åhåjaja — jaha.

Var det verkligen sant vad fadern en gång berättat — att Bernts gamle farfar i världen hade haft makt att stå blod?

Var det någon som blödde hemma på Åsens gård, kunde man bara springa ut till gamlefar. Varhelst han gick ute i markerna högg han då kniven fast i närmaste träd. Sen kunde man lugnt gå hem igen, blodet hade stannat för den som blödde, det visste man, aldrig slog sådant fel för honom. Det hade Jon berättat, han såg det ju själv. Så levde de gamle tillsammans med sin jord, att

de blevo ett enda väsen med allt som levde, växte och rörde sig.

Och så fast förbundna voro de med varandra. Bernt hade ju själv ännu kvar det underliga brännsåret på högra armen han fått av modern innan han ens var född.

Gamle Jon liksom vaknade upp i sängen. Han såg på sonen med klara ögon, han talade så förunderligt tydligt; bestämt var han kryare nu. Bernt böjde sig fram och hörde:

— De blir oväder.

Bernt nickade.

— Ja har drömt om de döda, sade gubben.

De sutto åter tysta en stund tillsammans och sågo på varandra.

— Har du nattskift i kväll?

— Jag skulle ha det, men jag blir väl här.

— Å nej, då. Inte ska du vara borta från ditt arbete.

De här går väl över ändå.

— Far — far —!

Det snördes något tillsammans i strupen på Bernt, så att han ville kvävas, men han svalde och satt stilla, lika tvär och ordkarg som fadern, i samma väntan.

Efter en stund fortsatte den gamle:

— Du söker väl gott sällskap nu?

Bernt nickade.

— Di vill ha makten i land å rike, har ja hört — men de blir bara slarv — di ä löskarlar, stackarna — di

har ingenting å stå på, sir du — du ä bonde — du ska ha en gård — å styra själv — kom de ihåg.

Mer talades inte om gården. Den drömmen var alltför ömtålig att komma fram i tunga ord. Så hopplöst långt borta — och ändå så levande, så nära.

— Du reser dej inte opp mot överheten? Människor ger dej ändå aldri rätt. Av Herren Gud får du allti rätt te slut.

Med sin högra, seniga näve, den var redan kall, strök han sakta över sonens hand:

— Herren ska hjälpa dej att bära nederlag — å seger — som om de vore samma sak — de ä en makt i de — min gosse!

Han hade prövat den makten. Den var starkare än hatet, starkare än lusten att med björkniven kräva ut sin hämnd.

Mörkret var färdigt. Kvällen var kommen.

— Nu ska du gå till ditt! sade gubben.

Det dröjde en stund — en lång stund — men så reste sig Bernt. Längre stod han och såg in i de gamla trötta ögonen, som redan vändes bort mot det okända.

— Jag hör väl åt i morgon hur det är, sade han sakta. Och fadern svarade som han visste:

— Borta.

Den fårade, dödsbleka pannan var redan kall, när Bernt smekte den skyggt till avsked.

Han kände den hårda kylan i sina händer ännu när han gick i regndiset på vägen från Granå station till sitt arbete däruppe i det svarta tvätteriet.

Gustav Carlsson vakade om natten hos Jon, som hade varit ganska kry hela kvällen. Han hörde på Carlssons småprat och följde med bra nog, nickade och drog på munnen litet emellan.

Så lyckades de tillsammans att klara ut en hel del vanskeliga spørsmål.

— Här går herrekararna å samlar rikedomar, utlät sig Carlsson, men tänk om de till slut inte skulle bära sej att äga alla pengar i hela världen? Då har di ändå kommit allt detta elände åstad, de står allti fast å kan aldri ändras, den smutsen går aldri bort. Å så när di inte får oss å va så lydia som di vill ha oss, så kommer di å skrämmer oss me sitt helvete efter döden — tokstollarna!

Carlsson skrattade så att hans lilla runda mage hoppade.

— En kan aldri veta, kom det så svagt från Jon. Domen väntar — Gud dömer.

— Näe då, svarte Carlsson och viftade med kalla handen, kom aldri me de! Tok nä — ä de likt nå, de, att döma folk sen live ä ur dom? Alltihop de där ä gammalt prat, som di hade för sej för å skrämma bönder me, tjäna troget, sa Jon — jojo, du Andersson — graven ger dej vila å himlen ger dej salig fröjd, som de heter i visan.

Men de ä upphävt nu enligt vetenskapens nyaste forskning. Så fint ska vi inte ha de längre.

Bondens ansikte fick ett drag av stelnad ovilja. Carlsson såg det nog och fortsatte en smula allvarligare:

— Å ja, de ä nog så mycke ändå vi inte begriper, varken du eller ja, å så gott kan de va, för när en inte vet va de ä, så ä de någe, men när en vet va de ä, så ä de inte längre va de va förut. Ett land utan tjuvar kunde han helire ge oss nån gång, vår Herre, å nog skulle ja villa tala nåra små ord me honom, innan han skickar iväg oss till helvete.

Tydiligen föresvävade det Carlsson något dunkelt om en alla syndares fackförening, som genom en massrörelse efter döden skulle sätta stopp för allt vidare exploaterande av själarna i en skändlig trældom under helvetets herravälde.

Jon lät honom prata och hörde inte längre så noga på. Han dāsade av så småningom och blev fången i den sista yrans brokiga värld.

Plötsligt vaknade han upp igen med ett litet ryck. Han vände stilla sitt vita ansikte mot Carlsson och tvingade fram några ord till vännen, en furstes sista avsked ur förnedringen:

— Han ska ha tack nu — Calsson — för alla dessa goa ordena — han har sagt — mens ja har vari här —

Sen kunde han inte mer. Läpparna rörde sig nog vidare, men det var i yrselns vända.

Oron gav sig till slut, han slumrade åter lugnt.

B J A /3 juni 1887 stod det skrivet med outplånliga tecken sist i den långa raden av ättenamn över dörren i lillkammaren på Åsens gård. Det skulle i evighet betyda, att den dagen föddes till uråldriga ättens bestånd sonen Bernt Johan Andersson. —

Vilket myllrande liv i alla marker, när solljuset strömmar ner över dem från höjden!

Skogarna ligga som ett enda brusande hav därnere så långt man ser åt alla håll, ljusa och mörka vågor jaga varandra över de svartgröna djupen, böljande tungt för morgonvind. Längst bort slår skogshavet med gungande svall mot fjällen, ouppnåeliga vila de vita snövidderna tätt under himmelens skyar, orubbligt fast står den väldiga strandvallen i blånande fjärran.

Småsjöarna glittra och blänka nere i skogsdjupet. I dagens ljus synas gröna fläckar utmed stränderna, där ängar och gården tagits upp. En varm doft av barr och kåda höjer sig med solvinden, svalorna fara i allt vidare kretsar ut i fria rymden över dalvidderna. Hemma igen, bli de undan bland takstockar och golvtimmer i grå uthusbyggnader på Åsens gård.

Runt omkring den inhägnade backen mellan fähus och häbbren ligga åkerlapparna strödda bland berghällarna. Somliga bära redan högt böljande gräs, andra skimra i fagrade grönska av vårsäd, några äro svartgråa av bara torra myllan. Somliga gården luta så tvärbrant utmed berget, att de se ut som om de hängde fritt, andra gå i rundade vågor över berggrunden, andra smyga sig in i alla vinklar och vrår; små, små lappar av jord äro de allra flesta. Vid alla dikeskanter har gräset störtat upp i frodiga massor, högt över den saftiga grönskan höja sig flockar av ängsblommor, vita och blåa och skinande gula.

Inne på backen är allting nertrampat, en smula vissnad

grönska gömmas i grus och jord, några stenknallar skjuta fram här och var med torraste mossor i varenda spricka.

Mellan fähuset och ladan stå de båda getterna åter tjuvdrade. Det är åter lika hopplöst för dem att nå gödselpölen på den ena sidan och vagnen med grönfoder på den andra. Men de blänga så ondskefullt och mala kräset sitt bete med långskäggiga käftar.

Ur låga timmerväggar runt omkring ångar en bofast doft av ålderdom och gammal, gammal mogen säd och mjölk och kreatur och mylla.

Högst uppe på liden står ungsbogen åter vackert grön. Småbodarna synas knappt där uppe på höjden, där ligger nog en liten rök över taken, jo, jäntan har allt händerna fulla med göra nu, när lillpiggen måste vara på hemgården över dessa dagar. —

Ja ett annat liv är i alla marker vid dagens kära ljus. Allt rör sig och andas och lever i spelande vind. Det stiger som en sång ur jorden, växande broddens sång; det susar som strängalek i vida rymden, där solguld strömmar från molndis i himmelens blå; det brusar som böljegång mot hårda stränder därnere i daldjupets skogar — och storfjällen stiga mot höjden som tunga, mäktiga psalmer, ja som änglaskarors hymner vid den Eviges tron.

Föreningspredikanten Gustav Carlsson satt hopsjunken i stolen vid Jon Anderssons säng i sjuksalen på fattiggården i Gudälv. Han snarkade och sov med händerna knäppta över sin lilla runda mage — med öppen mun och hängande ögonpåsar i sitt rynkiga gamla ansikte.

Han spratt yrvaken upp — det var så tyst omkring honom. Han stirrade på det orörliga ansiktet i sängen.

Lampljuset kastade en stor skugga av Jons huvud över halva kudden, silverskägget låg som fruset fast ner över halsen.

Carlsson tumlade upp:

— Dör du nu, bonne? fick han fram i häpenheten, det lät som en klagande jämmer efter vännen.

Ingen svarade honom.

— Han har blitt slut!

Tyst stod Carlsson och såg på den döde. Det sved till i hans tårlösa ögon, mörka som gammalguldet. Så gick han ut på tå för att anmäla saken åt föreståndaren.

6000096653

Göteborgs universitetsbibliotek

